ב"ה

אין ליכט פון תורה

חומש

בית יהודה

פרשת

האזינו

בלשון הקודש ואידיש

423

הוצאת אמונה
ברוקלין נוא יארק,
שנת תשמ"ו לפ"ק

לב א **הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וַאֲדַבֵּרָה וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ אִמְרֵי־פִי׃**

אונקלוס

א אַצִיתוּ שְׁמַיָא וַאֲמַלֵּל וְתִשְׁמַע אַרְעָא

רשב"ם

(א) **האזינו** השמים. להפרע מישראל אם יחטאו כדכתיב ועצר את

בעל הטורים

(א) **האזינו** לעיל מיניה כתיב את השירה הזאת עד תמם וסמיך ליה האזינו כמו שהאזנתם ושמעתם לד"ת כן האזינו לדברי השירה הזאת. כפי הפשט האזינו השמים פי' יושבי ערים הגדולות ובצורות בשמים. ותשמע הארץ. יושבי הארץ פי' יושבי כפרים ועיירים הקטנים: השמים ואדברה. עולה תרי"ג כלומר האזינו לתרי"ג מצות. הפסוק מתחיל בה"א ומסיים ביו"ד שכלל השם בראש השירה. ויש בו ז' תיבות

רש"י

(א) האזינו השמים. שאני מתרה בהם בישראל א ותהיו אתם עדים בדבר שכך אמרתי להם ב שאתם תהיו עדים וכן ותשמע הארץ. ולמה העיד בהם שמים וארץ ג אמר משה אני בשר ודם למחר אני מת ד אם יאמרו ישראל לא קבלנו עלינו הברית מי בא ומכחישם לפיכך העיד בהם שמים וארץ עדים שהם קיימים לעולם ועוד שאם יזכו יבואו העדים ויתנו שכרם הגפן תתן פריה והארץ תתן יבולה והשמים יתנו טלם ואם יתחייבו תהיה בהם יד העדים תחלה (לעיל יא) ועצר את השמים ולא יהיה מטר והאדמה לא תתן את יבולה ואח"כ ואבדתם מהרה ע"י האומות:

בית יהודא

(א) וְהַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וגו'. די הימל זאלן הערן (שֶׁאֲנִי מַתְרֶה בָּהֶם בְּיִשְׂרָאֵל) אז איך זאג צו די יודין זיי זאלן ניט זינדיגן (וִתְהִיוּ אַתֶּם עֵדִים בְּדָבָר) איר זאלט זיין עדות אויף דר זאך (שֶׁכָּךְ אָמַרְתִּי לָהֶם שֶׁאַתֶּם תִּהְיוּ עֵדִים) וואָרום איך האב אזו געזאגט צו די יודין אז איר וועט זיין עדות (וְכֵן וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ) אונ די ערד זאל אויך אזו הערן (וְלָמָּה הֵעִיד בָּהֶם שָׁמַיִם וָאָרֶץ) צו וואס האט משה גענומען די הימל אונ ערד פאר עדות (אָמַר מֹשֶׁה) ווייל משה האט געזאגט (אֲנִי בָּשָׂר וָדָם) איך בין נאר א מענטש (לְמָחָר אֲנִי מֵת) עס קען זיין איך זאל מארגן שטארבן (אִם יֹאמְרוּ יִשְׂרָאֵל לֹא קִבַּלְנוּ עָלֵינוּ הַבְּרִית מִי בָא וּמַכְחִישָׁם) אויב יודין וועלן זאגן מיר האבן אויף אונז ניט גענומען אפארבינדונג צו טאן די מצות פון די תורה ווער וועט קומען זיי אפלייקענען (לְפִיכָךְ הֵעִיד בָּהֶם שָׁמַיִם וָאָרֶץ) דריבער האט ער אויף זיי געמאכט עדות די הימעל אונ ערד (עֵדִים שֶׁהֵם קַיָּמִים לְעוֹלָם) אזעלכע עדות וואס זענען אייביג דא (וְעוֹד) ווענן נאך אזאך האט משה גענומען פאר עדות די הימל אונ ערד (שֶׁאִם יִזְכּוּ) אויב יודין וועלען זוכה זיין (יָבוֹאוּ הָעֵדִים וְיִתְּנוּ שְׂכָרָם) וועלען קומען די עדות אונ וועלען געבן צו די יודין זייער בעלוינונג (הַגֶּפֶן תִּתֵּן פִּרְיָהּ) די ווייןשטאק וועט געבן אירע פרוכטען (וְהָאָרֶץ תִּתֵּן יְבוּלָהּ) די ערד וועט געבן אירע פרוכטען (וְהַשָּׁמַיִם יִתְּנוּ טַלָּם) די הימלען וועלען געבן זייער טאה (וְאִם יִתְחַיְּבוּ) אויב דיא יודין וועלען זיך פארשולדיגן זיי וועלען זינדיגען (תִּהְיֶה בָּהֶם יַד הָעֵדִים תְּחִלָּה) וועלען די עדות זיין די ערשטע וואס וועלען זיי שטראפען (וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר) ער וועט אופהאלטען די הימלען אונ עס וועט ניט זיין רעגען (וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ) אונ דיא ערד וועט ניט געבן אירע פרוכט (וְאַחַר כָּךְ וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה עַל יְדֵי הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים) נאכדעם וועט איר געשווינד פארלארן ווערען דורך די פעלקער *):

דעת זקנים מבעלי התוספות

(א) האזינו השמים. משה אמר האזנה לשמים ושמיעה לארץ וישעיה בהפך שאמר שמעו שמים והאזיני ארץ לפי שאומנתו של משה בשמים ודרך הוא לומר למי שאצלו האזן הסכת ולארץ לפי שהיא רחוקה ממנו אמר שמיעה. וישעיה

שפתי חכמים

א **משום** דק"ל מה לו למשה לצוות לשמים וכי הוא מושל על השמים וע"ק למה לקח עדות על ישראל הרי עדיין לא חטאו לכ"פ שאני מתרה בהם בישראל כדכתיב לעיל העידותי בכם היום את השמים ואת הארץ וזהו ל' התראה הוא וכמו העד העיד בנו האיש וגו' כי עדיין לא דבר עם השמים והארץ כלום ועכשיו דבר עמהם: ב דק"ל דלמא ישראל לא יקבלו שמים וארץ להיות עדים לכ"פ שאמרתי להם ר"ל כבר אמרתי להם: ג פי' אל תאמר מדלא כתיב האזינו השמים והארץ ואדברה ולא שני ענינים הם אלא ר"ל וכן ותשמע הארץ שאני מתרה בהם בישראל ותהיה עד בדבר והא דכתיב גבי שמים האזינו וגבי הארץ ותשמע משום דמרע"ה היה קרוב לשמים שהיה קרוב למיתה והיה עתה נשמתו דבקה למעלה וכשאדם קרוב לחבירו שעומד קרוב אצלו אומר לו האזין ולכך אמר האזינו אבל היה רחוק מן הארץ לכך שייך בה ל' שמיעה ומ"ה לא כלל אותם כאחד לו' האזינו השמים והארץ ואדברה וגו' והרא"ם פירש דמ"ה לא כלל אותן בדיבור אחד מפני שהשמים הם יותר נכבדים מן הארץ ולפי פירושו קשה למה שינה הקרא בלשונו דגבי שמים כתיב ל' האזנה וגבי הארץ כתיב ל' שמיעה: ד וא"ת והא בפרשת נצבים פי' בס ט"א בפי' העידותי

פירוש לתורת אלהים

(א) הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם פאר געמט די הימלען וַאֲדַבֵּרָה אונ איך וועל ריידן וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ אונ די ערד זאל הערן אִמְרֵי פִי די זאג פון מיין מויל [עיין רש"י]:

אונ האט געזאגט משה פאר וואס מאכסטו ציטערן דיא נאנצע וועלט, דו ביזט דאך גיבארען פון א מענטש אונ דיא הימלען מיט די ערד זענען בשאפן פון הקב"ה ווי אזוי קענסטו זאגן די הימלען מיט דיא ערד זאלען הערן דיינע רייד? האט משה גיזאגט איך וועל גיט זאגען מיינע רייד, כי שם ה' אקרא, נאר איך וועל רופען דעם נאמען פון הקב"ה, איך וועל זאגען פאר די יודען דיא רייד פון הקב"ה, אונ איר זאלט הערין אונ זיין עדות איף דעם וואס איך האב צו זייא געזאגט, וויא די הימלען אונ די ערד האבען דאס גיהערט זענען זייא שטיל געווארען אונ האבען איינגעבויגען זייערע אויערין צו הערין דיא רייד פון משה:

ליקוטים על התורה

(א) הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וגו'. דער זוהר שרייבט ווען משה האט געזאגט הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וַאֲדַבֵּרָה, איר הימלען זאלט איינבייגען אייערע אויערין צו הערין וואס איך וועל ריידן, האבען די וועלטין אציטר געטאן, אונ עס איז ארויסגעגאנגען א שטימע

*) **הערה** די ערשטע שאלה אין פסוק פאר וואס האט משה רבינו גיענדערט דעם לשון, פון האזינו צו תשמע, ער האט געקענט זאגן האזינו השמים והאזיני ארץ, די צווייטע שאלה אזוי ווי משה האט גיזאגט האזינו מיט אציווי [אבעפעל] צו די הימלען זיי זאלין הערין האט ער געראפט זאגין צו די ערד אויך מיט אציווי ושמעי ארץ, דר דין איז דער עיקר עדות צו אזאך דארף מען נאר צוויי עדות, אויב עס איז דא מעהר ווי צוויי וענען די איבעריגע ניט נייטיג, נאר צוויי פון זיי דארפין די זאך גוט הערין אונ זעהן זיי זאלין וויסען עדות צוזאגין, אין מדרש איז דא צוויי מיינונגען וועגין די הימלען, איינער זאגט עס זענען דא זיבען הימלען אונ איינער זאגט עס זענען דא דריי הימלען, אבער צווי הימלען זענען געווים דא, אבער ערד איז נאר דא איינע, האזינו, איז פון ווארט אזן, אויער, אז מען וויל איינער זאל די רייד גוט הערין זאגט מען צו איה ביינ־איין דיין אויער צו די שפיצע וועסטו גוט הערין, דריבער האט משה גיזאגט צו די הימלען, איר זענט דאך צוויי נעווים, קענט איר דאך זיין עדות, האזינו השמים, איר הימלען אויב איר וועט איינבייגין אייערע אויערין צו הערין מיינע רייד, ואדברה, וועל איך ריידין, וועט איר זיין עדות, אבער אז איר וועט נים איינבייגין אייערע אויערין צו הערין מיינע רייד, אונ איר וועלט ניט זיין עדות, וועל איך גאר ניט ריידין, וואָרום צו די ערד קען איך ניט ריידין, ווייל איז דאך איינע קען ויא דאך ניט זיין אעדות [ווי עס שטייט אין פסוק לא יקום עד אחד באיש לכל עון ולכל חטאת, איין עדות טאר ניט עדות זאגין אפילו ער האט געזעהן] דריבער איר הימלען זענט דער עיקר עדות, ותשמע הארץ אמרי פי, זאל די ערד אויך הערין וואס מיין מויל וועט זאגין, וועט זיין אדריטער עדות אויך, אונ אפילו די ערד וועט ניט צובייגען אירע אויערין גוט צו הערין דארט מיך אויך נוט, ווייל ניט די ערד איז דער עיקר עדות נאר די הימלען זענען דער עיקר עדות:

ב יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחִי תִּזַּל כַּטַּל אִמְרָתִי כִּשְׂעִירִם עֲלֵי־דֶשֶׁא וְכִרְבִיבִים עֲלֵי־עֵשֶׂב: ג כִּי שֵׁם יְהוָה

מֵימְרֵי פּוּמִי: ב יִבַּסַּם כְּמִטְרָא אֻלְפָנִי יִתְקַבַּל כְּטַלָּא מֵימְרִי כְּרוּחֵי מִטְרָא דְּנָשְׁבִין עַל דִּתְאָה וְכִרְסִיסֵי מַלְקוֹשָׁא דִּי עַל עִשְׂבָּא: ג אֲרֵי

תו"א יערוף כמטר לקחי תענית ז: כשעירים עלי דשא בתרא כח: כי שם ה' ברכות כה מה יומא לז עקידה שער כג:

רשב"ם

השמים וגו': (ב) יערף כמטר. אם תקבלו דברי תוכחתי יועילו לכם כמטר: (ג) כי שם ה' אקרא. באשר אספר לכם גבורות שעשה לכם הקב"ה והטובות

בעל הטורים

והיינו הלכה עמודיה שבעה כנגד ז' רקיעים וז' ארצות וז' ימי המעשה: ותשמע. ב' במס' דין ואידך ותשמע ותושיע שאם תשמעו אמרי פי

תהיו נושעים וזהו ותשמע ותושיע: (ב) יערף. ב' במס' דין ואידך יערוף מזבחותם ישודד מלכיותם זכה ולמד תורה כמו משה נעשית לו סם חיים והיינו יערוף כמטר וה"א יערוף יכסם. לא זכה שלמד שלא לשמה נעשית לו סם המות והיינו יערוף מזבחותם שהוא ל' עריפה כמו וערפו שם את העגלה: לקחי. ג' במס' דין. ואידך לקחי נא לי פת לחם. זך לקחי. הכא מבעי בתורה שאין לקח אלא תורה שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם וזהו שאמרו אם אין קמח אין תורה. יערף כמטר לקחי. נותי זך לקחי. לקחי לי פת לחם וזהו קמח אם יש קמח יש תורה: לקחי. בגימ' קמח: כטל. ב' במס' תזל כטל אהיה כטל לישראל לומר שהתורה היא כטל לישראל דוקא אבל לעו"ג בהפך כדכתיב ראה ויתר גוים שמטיני התיר וכו': כמטר כטל כשעירים וכרביבים. ד' מדות כנגד ד' מדות בלומדים. וכן ביד כל אחד ואחד מישראל ד"פ כדאי' בעירובין גבי כיצד סדר המשנה: וכרביבים עלי עשב (ג) כי שם ה' אקרא. מכאן שמתפללין על עצירת גשמים. דבר אחר עלי

בית יהודא

(ב) וַיַּעֲרוֹף כַּמָּטָר. משה זָאגְט צוּ דִי הִימְלֶען וזו היא הָעֵדוּת שֶׁתָּעִידוּ) דָס אִיז דִי עֵדוּת וָואס אִיר זָאלְט זָאגֶען (שֶׁאֲנִי אוֹמֵר בִּפְנֵיכֶם) אִיךְ זָאג פַר אַייךְ (תּוֹרָה שֶׁנָּתַתִּי לְיִשְׂרָאֵל הִיא חַיִּים לָעוֹלָם) דִי תּוֹרָה וָואס אִיךְ הָאבּ גֶעגֶעבֶּען צוּ דִי יוּדִין אִיז לֶעבֶּען צוּ דֶער וֶועלְט (כַּמָּטָר הַזֶּה שֶׁהוּא חַיִּים לָעוֹלָם) אַזוֹי וִוי דֶער רֶעגֶען וָואס עֶר אִיז לֶעבֶּען אוֹיף דֶער וֶועלְט (כַּאֲשֶׁר יַעַרְפוּ הַשָּׁמַיִם טַל וּמָטָר) וֶוען דִי הִימְלֶען גִיסֶען אַרָאפּ טָאה אוּנ רֶעגֶען אוֹיף דִי עֶרְד: וַיַּעֲרוֹף. (לָשׁוֹן יַטִּיף) יַעֲרוֹף אִיז דֶערְטַייטְשְׁט עֶס רִינְט טְרָאפִּינְס (וְכֵן יִרְעֲפוּן דָּשֶׁן) עֶס רִינְט טְרָאפִּינְס פֶעטְס (יַעַרְפוּ טָל) עֶס רִינְט טְרָאפִּינְס טָאה: תִּזַּל כַּטָּל. עֶס וֶועט רִינֶען וִוי טָאה (שֶׁהַכֹּל שְׂמֵחִים בּוֹ) וָואס אַלֶע פְרֵייעֶן זִיךְ מִיט אִים (לְפִי שֶׁהַמָּטָר יֵשׁ בּוֹ עִצָּבוֹן לַבְּרִיּוֹת) וַוייל וֶוען עֶס רֶעגִינְט זֶענֶען מֶענְטְשֶׁן טְרוֹיעֶרִיג (כְּגוֹן הוֹלְכֵי דְרָכִים) דְהַיְינוּ דִי מֶענְטְשֶׁן וָואס גֵייעֶן אִין וֶועג (וּמִי שֶׁהָיָה בּוֹרוֹ מָלֵא יַיִן) אוּנ דֶער מֶענְטְשׁ וָואס הָט אַגְרוּבּ פוּל וויין: וְכִשְׂעִירִים. (לָשׁוֹן רוּחַ סְעָרָה) כִּשְׂעִירִים מֵיינְט מֶען אַשְׁטוּרֶעם ווִינְט (כְּתַרְגּוּמוֹ) ווִיא דֶער תַּרְגּוּם שְׁרַייבְּט (כְּרוּחֵי מִטְרָא) ווִי דִי ווִינְטֶען פוּן רֶעגֶען (מַה הָרוּחוֹת הַלָּלוּ מְחַזְּקִין אֶת הָעֲשָׂבִים) אַזוֹי ווִי דִי ווִינְטֶען שְׁטַארְקֶען דִי גְרָאזֶען (וּמְגַדְּלִין אוֹתָן) אוּנ מַאכְעֶן זֵיי ווַאקְסֶען (אַף דִּבְרֵי תוֹרָה מְגַדְּלִין אֶת לוֹמְדֵיהֶן) אַזוֹ דִי רֵייד פוּן דִיא תּוֹרָה מַאכֶן גְרוֹס זֵייעֶרֶע לֶערְנֶער: וְכִרְבִיבִים. מֵיינְט מֶען (טִיפֵּי מָטָר) טְרָאפֶּען רֶעגֶען, זָאגְט רש"י (וְנִרְאֶה לִי) מַיין מֵיינוּנְג אִיז (עַל שֵׁם שֶׁיּוֹרֶה כַּחֵץ נִקְרָא רְבִיב) ווַייל דֶער רֶעגֶען ווַארְפְט זִיךְ וִוי אַפַייל, וֶוערְט דֶער רֶעגֶען גֶערוּפֶען רְבִיב. ווַייל רְבִיב אִיז טַייטְשׁ ווַארְפֶען אוּנְד שִׁיסֶען (כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר רוֹבֶה קֶשֶׁת) ווִי דֶער פָּסוּק זָאגְט (רוֹבֵה קֶשֶׁת) עֶר שִׁיסְט מִיט אַפַייל־אוּנ־בּוֹיגֶען: וְדֶשֶׁא. מֵיינְט מֶען (עֲטִיפַת הָאָרֶץ מְכוּסָּה בְּיֶרֶק) דָס בֶּעדֶעקוּנְג, ווָאס דִי עֶרְד אִיז בַּאדֶעקְט מִיט גְרִינֶע בְּלֶעטֶער, פוּן אֵיין מִין אָדֶר פוּן פִיל מִינִים צוּזַאמֶען וֶוערְט גֶערוּפֶען דֶשֶׁא: וְעֵשֶׂב. זָאגְט רש"י (קֶלַח אֶחָד קָרוּי עֵשֶׂב) אֵיין ווָארְצִיל וֶוערְט גֶערוּפֶען עֵשֶׂב (וְכָל מִין וּמִין לְעַצְמוֹ קָרוּי עֵשֶׂב) אוּנ יֶעדֶר מִין גְרָאז בְּעַזוּנְדֶער, וֶוערְט גֶערוּפֶען עֵשֶׂב (ג) וְכִי שֵׁם ה' אֶקְרָא. זָאגְט רש"י (הֲרֵי כִּי מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן

רש"י

(ב) יערף כמטר לקחי. זו היא העדות שתעידו ה שאני אומר בפניכם תורה שנתתי לישראל שהיא חיים לעולם (ספרי) כמטר הזה שהוא חיים לעולם כאשר יערפו ד השמים טל ומטר: יערף. לשון יטיף וכן (תהלים סה) ירעפון דשן (לקמן לג) יערפו טל: תזל כטל. (ספרי) שהכל שמחים ז בו לפי שהמטר יש בו עצבים לבריות (ס"א יש עצבים בו) כגון הולכי דרכים ומי שהיה בורו מלא יין: כשעירם. לשון רוח סערה ח כתרגומו כרוחי מטרא מה הרוחות הללו מחזיקין את העשבים ומגדלין אותם אף דברי תורה מגדלין את לומדיהן: וכרביבים. טיפי מטר ונראה לי על שם שיורה כחץ נקרא רביב כמה דאת אמר (בראשית כא) רובה קשת: דשא. ארברי"ך (גראזיכט) עטיפת הארץ ט מכוסה בירק: עשב. קלח אחד קרוי עשב וכל מין ומין לעצמו קרוי עשב: (ג) כי שם ה' אקרא. הרי כי משמש בלשון כאשר

שפתי חכמים

בכם את השמים וגומר וי"ל דלעיל גבי התראה בלריכים העדים להתרות באדם שרוצה לעבור עבירה שלא יעבור ואם כן ק"ל איך יעשו השמים והארץ התראה הא אין יכולין לדבר דאין לפרש דמשה התרה בהם בישראל בפני השמים והארץ שלא יעברו דהא באותו זמן לא רלו לעבור והוי התראת ספק ולא שמיה התראה ועל זה פרש"י הסתכלו וכו' והסתכלות בזה הוא כאלו דברו התראה בפה והכא בשירה זו מדבר בעונשן של ישראל שאם יעברו על מצות השם ועבדו ע"א ונגד העונש כתיב יד העדים תהיה בו בראשונה ל"פ כאן טעם אחר: ה דק"ל היאך תלוי זה הדבר בכאן ומפרש דשפיר תלוי בכאן דזו היא העדות וכו': ו י"ל שרוצה לפרש היאך משמע זה מפסוק שאמר להם לישראל כן שהתורה היא כמטר ומפרש שס"ק קרא כאשר וכו'. ומגליה לרש"י לפרש דלקחי היא התורה משום דכתיב כי לקח טוב נתתי לכם וגו' ועטמת מאי משום דלקחה מיד אל יד שנאמר מימינו אש דת למו ר"ל משרע"ה לקחה מימינו של הקב"ה ולמה נקרא תורת חיים משום שנאמר עץ חיים היא למחזיקים בה: ז משא"כ במטר ואח"כ מדמה אותה לרוח דהוא במי טוב יותר מן הטל והוא מוסיף והולך: ח דסמ"ך ושי"ן מתחלפין: ט פי' דשא כולל מיני עשבים רבים שהוא לכיסת הארץ וכיסוי' ונקרא דשא והעשב הוא כל מין ומין בפני עצמו

דעת זקנים מבעלי התוספות

לארץ שהיתה קרובה לו אמר לשון האזינו שמי שהוא אצלו אינו צריך אלא שיטה אזנו לשמוע ולמי שהוא רחוק צריך השמעה בקול ורש"י פי' שלכך שינה הדברים לפי ששמים וארץ עדים דכתיב העידותי בכם היום את השמים ואת הארץ ועדים כשעדותן מכוונת עדותן קיימת ואלו לא בא ישעיה ונתן שמיעה לשמים והאזנה לארץ היו שמים מעידים ואומרים כשנקרינו בעדות בימי משה בהאזנה שמענו והארץ מעידה

ליקוטי יקרים

(ג) כִּי שֵׁם ה' אֶקְרָא וגו'. דֶער מדרש זָאגְט אִין פָּסוּק שְׁטֵייט צַדִּיק מוֹשֵׁל יִרְאַת אֱלֹהִים, דִי צַדִּיקִים וָואס זָאבֶּען מוֹרָא פַר הקב"ה גִיוֶועלְטִיגֶען אוֹיף דֶער וֶועלְט כִּבְיָכוֹל וִוי הקב"ה גִיוֶועלְטִיגְט

פירוש לתורת אלהים

(ב) יַעֲרוֹף כַּמָּטָר עֶס זָאל טְרִיפֶען אַזוֹ ווִי רֶעגֶען לִקְחִי מַיין לֶערְנוּנְג תִּזַּל כַּטָּל עֶס זָאל רִינֶען אַזוֹ ווִי טוֹי אִמְרָתִי מַיין זָאג כִּשְׂעִירִים אַזוֹ ווִי שְׁטוּרֶעם ווִינְט אוֹיף דֶעם גְרָאז אוּנ אַזוֹ ווִי דִי טְרָאפֶּען רֶעגִין אוֹיף דֶעם קְרוֹיט עיין רש"י (ג) כִּי אַז אִיךְ וֶועל רוּפֶן דֶעם נָאמֶען פוּן גָאט הָבּוּ גִיט

אונקלוס

בשמא דיי אנא מצלי הבו רבותא קדם אלהנא: ד תקיפא דשלמין עובדוהי ארי כל ארחתה דינא אלהא מהימנא דמן קדמוהי עולא לא נפק דמן קדם זכי וקשיט:

ת"א הצור תמים קמה ג ע"ז ית עקידה [illegible]: אל אמונה תענית יא:

אקרא הבו גדל לאלהינו: ד הצור תמים פעלו כי כל־דרכיו משפט אל אמונה ואין עול צדיק וישר:

בעל הטורים

עמב כי שם ה' אקרא. מכאן שמברכין על כל מין ומין כדאיתא בברכות: כי שם ה' אקרא (ד) הצור תמים. לומר שמברכין ברוך דיין האמת: צדיק וישר הוא. שתיב לו נו' יפה לכתני:

רשב"ם

שנטל לכם וגם שהוא צדיק במה שיעשה לכם גם אתם הבו גודל לאלהינו היו מודים על האמת: (ד) הצור תמים פעלו. שירה זו לעד היא. לפיכך מדברה השירה אחר שיבא לישראל פורעניות חמאתם. הצור תמים פעלו. בכל פורענות שהביא עליכם צדיק

רש"י

י כמו (ויקרא כג) כי תבאו אל הארץ כשאקרא ואזכיר שם ה' אתם הבו גודל לאלהינו וברכו שמו מכאן אמרו שעונין ברוך שם כבוד מלכותו ב אחר ברכה שבמקדש (תענית טז): (ד) הצור תמים פעלו. אע"פ שהוא חזק ל כשמביא פורענות על עוברי רצונו לא בשטף הוא מביא כי אם בדין כי תמים פעלו: אל אמונה. לשלם לצדיקים צדקתם לעולם הבא ם ואע"פ שמאחר את תגמולם סופו לאמן את דבריו: ואין עול. אף לרשעים משלם שכר צדקתם ב בעולם הזה:

בית יהודא

כאשר) דר ווארט כי איז דערטייטש באשר „ווען" (כמו) ווי עס שטייט אין פסוק (כי תבואו אל הארץ) ווען איר וועט קומען צו די לאנד, משה הט געזאגט צו די יודין (כשאקרא ואזכיר שם ה') ווען איך וועל רופען אונ דערמאנען דעם נאמען פון הקב"ה (אתם הבו גדל לאלהינו) זאלט איר געבן אגרויסקייט צו הקב"ה (וברכו שמו) איר זאלט לויבען זיין נאמן (מכאן אמרו) פון דאנן האבן די רבנן געזאגט (שעונין ברוך שם כבוד מלכותו אחר ברכה שבמקדש) ווען דר בית המקדש איז געווען נאך יעדר ברכה וואס מען הט געזאגט אין בית המקדש, הט מען געענפערט ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד ועיין ש"חו: (ד) והצור תמים פעלו. משה רבינו האט געזאגט (אף על פי שהוא חזק) אפילו הקב"ה איז שטארק אונ איין רגע קען ער מאכן אפארלענדונג פון דיא גאנצע וועלט, פון דעסטוועגן (כשמביא פורענות על עוברי רצונו) ווען ער ברייננט אשטראף אוף די מענטשן וואס טוהען אנדערש ווי זיין ווילן וואס זענען רשעים) (לא בשטף הוא מביא) ברייננט ער ניט דיא שטראף מיט אפארפלייצונג מיט אפארלענדונג) (כי אם בדין) נאר וויא דער דין איז צו שטראפען פר יעדער עבירה (כי תמים פעלו) ווארום אלץ וואס הקב"ה טוט איז מיט גאנצקייט, ניט מיט פארלענדונג: ואל אמונהו. ער איז אגאט וואס ער איז בעגלויבט (לשלם לצדיקים צדקתם לעולם הבא) ער וועט בצאלן צו צדיקים פאר זייער פרומקייט צו עולם הבא ואף על פי שמאחר את תגמולם) אפילו ער שפעטיגט זייער בצאלונג, ער צאלט ניט באלד (סופו לאמן את דבריו) דער סוף איז ער מאכט אמת זיינע רייד אונ בצאלט צו דיא צדיקים אגוטן שכר צו עולם הבא: ואין עולו. ער טוט קיין אומרעכט (אף לרשעים משלם שכר צדקתם בעולם הזה) אפילו צו רשעים בצאלט הקב"ה שכר פאר זייערע מצות, נאר

דעת זקנים מבעלי התוספות

אני נקראתי בלשון שמיעה ואין עדותן מכוונת בא ישעיה והחליף הדברים נמצאו שניהם בלשון האזנה ושניהם בלשון שמיעה ואמר רב הונא בשם רב אתא מדברי שניהם נלמור שעליונים מרובים מן התחתונים שהרי משה אמר לשמים האזינו בלשון רבים ולארץ ותשמע בלשון יחיד וכן ישעיה אמר לשמים שמעו ולארץ והאזיני לשון יחיד. ושמא לכך נקראו העליונים שמים בלשון רבים והתחתונים ארץ בלשון יחיד: (ד) הצור תמים פעלו. דין הוא שתתנו לו גודל כי הוא צור ותקיף ועושה פעולתו בתמימות ואינו מראה כעס למכעיסים לפניו: צדיק וישר הוא. לעושי רצונו ואינו מקפח שכרם. ולפי שהיה רוצה לספר היאך נוקם נקמה מישראל כשמכעיסין לפניו ואחר כך מן האומות המשעבדים בהן לפיכך

שפתי חכמים

קרוי עשב וע' בפרשת בראשית: י דא"א לפרש שהוא נתינת טעם אסלמעלה: ב וא"ת דלמא עניית אמן. ותי' מגליה לפרש במקדש דלמא במדינה כמי. וי"ל הואיל דכתיב הבו גודל ואמן לאו גדולה היא אלא האמנת דברי המברך וכתיב נמי כי שם ה' אקרא משמע שם של ד' באותיותיו ואסור להזכיר השם של ד' בגבולין כי אם במקדש היו מזכירים השם באותיותיו: ל דק"ל למה קרא מרע"ה להקב"ה צור והו מאי תמים דהזכיר הכא וכי ס"ד שפעולתו של הקב"ה אינה תמימה ל"פ אע"פ כו': ם דק"ל למה אמר הלי של אמונה ומפרש דקאי אמתן שכרן של צדיקים שהוא לזמן ארוך כעה"ב לכן שייך ביה ל' אמונה: נ ר"ל דפסוק זה כפל ל' הוא מדכתיב אל אמונה ודאי אין עושה עול אלא אף לרשעים דה"א דלא משלם להם שכרן אלא מנכה להם מטב נגד עבירה ועל העבירות הנותרות הוא מעניש אותן קמ"ל דאין מנכה

ליקוטי יקרים

אוף די וועלט. אלץ וואס הקב"ה טוהט, טוהען דיא צדיקים אוך, הקב"ה איז גוזר אויף עקרות זיי זאלען גיבארין קינדר, דער נביא אלישע האט אוך גוזר גיווען אף די שונמית זיא זאל גיבארין אקינד, הקב"ה מאכט לעבעדיג טויטע, די צווייא נביאים אליהו אונ אלישע האבן אוך לעבעדיג גימאכט צווייא טויטע קינדר, הקב"ה האט גישפאלטען דעם ים, אליהו אונ אלישע האבן אוך גישפאלטען דעם ירדן, הקב"ה היילט קראנקע מיט זיין ווארט אן מעדיצין, דר נביא אלישע הט איך גיהיילט צוא נעמן אן מעדיצין אונ אן אפלאסטער, הקב"ה האט זיס געמאכט די ביטערע וואסער, דער נביא אלישע האט אוך זיס געמאכט ביטערע וואסר, נאך פיל ענינים דערציילט דר מדרש, וואס צדיקים האבין געטאן נסים אונ וואונדר אוף דר וועלט, צו ווייזין ווי ליב הקב"ה האט די צדיקים, אזוי ווי אפאטר וואס האט ליב זיין איינציג קינד אונ ער טוהט וואס דר קינד וויל,

פירוש להורת אלהים

איין אכפערקייט צו גאט אונ לויבט זיין נאמן [ע' רש"י]: (ד) הצור דר שטארקר אפילו גאט איז שטארק אז ער ברייננט איין פורעניות אוף די וואס זענען עובר זיין רצון טוט ער נאר מיט גרעכטיקייט ווארום תמים פעלו זיין ווערק זענען גאנץ אונ רעכט פארטיג כי ווארום אלע זיינע וועגין איז משפט אל אמונה ער איז אווארהאפטיגר גאט אפילו ער צאלט ניט דעם שכר פון צדיקים תיכף אוף דר וועלט אבר דר סוף וועט זיין ער וועט מאכן אמת זיינע רייד אונ וועט זייא בצאלן זייער שכר לעולם הבא ואין עול אונ פאר אים איז קיין אום רעכט ניטא אפילו די רשעים אוב זיי האבן עפים גטאן גוטע מעשים בצאלט ער זייא זייער שכר אוף דער וועלט צדיק גרעכט אוף וועמען ער ברייננט פורעניות זענען אלע

הוּא: ה שִׁחֵת לוֹ לֹא בָּנָיו מוּמָם דּוֹר

הוּא: ה חַבִּילוּ לְהוֹן לָא לֵהּ בְּנַיָּא דִּי פְלָחוּ

רשב"ם

ישר הוא כמו שמפרש והולך שהטיב לכם בכמה ענינים. והם וישמן ישורון ויטש אלוה עשהו: (ה) שחת לו. שחת ישראל לעצמו כדכתיב שחתך ישראל כי בי בעזרך. הוא גרם לעצמו השחתה: לו. כלומ' ולא לאחר: בניו מומם. מומם הוא כפל לשון של שחת ישראל בניו

בית יהודא

דייער שְׂכַר גיט הקב"ה אויף די וועלט: וצַדִּיק וְיָשָׁר הוּא. מיינט מען (הַכֹּל מַצְדִּיקִים עֲלֵיהֶם אֶת דִּינוֹ) אַלֶע מענטשן מאכן אויף זיך גערעכט זיין מִשְׁפָּט, אַלֶע מענטשען זאגן הקב"ה איז גערעכט מיט זיין מִשְׁפָּט (וְכַךְ רָאוּי וְיָשָׁר לָהֶם) אַלֶע מענטשען זענן מוֹדֶה זיי האבען געדארפט אזוי בעשטראפט ווערן ווי זיי זענן געשטראפט געווארן אונ עס איז גלייך ווי הקב"ה הט געטאן (צַדִּיק מִפִּי הַבְּרִיּוֹת וְיָשָׁר הוּא וְרָאוּי לְהַצְדִּיקוֹ) אַלֶע מענטשן זאגען מיט זייער מויל הקב"ה איז אצדיק אונ וואס ער טוט איז גלייך, אונ מען דארף אים גערעכט מאכן, ווייל ער איז מיט אֱמֶת גערעכט *): (ה) וּשִׁחֵת לוֹ וגו'. (כְּתַרְגּוּמוֹ) ווי דר תַּרְגּוּם טייטשט (חַבִּילוּ לְהוֹן וְלָא לֵיהּ) די יודין האבען פארדארבען ושלעכטס געטאן צו זיך אליין, ניט צוא הקב"ה: וּבָנָיו מוּמָם. (בָּנָיו הָיוּ) די יודין זענן געוועזן די קינדר פון הקב"ה (וְהַשְׁחָתָה שֶׁהִשְׁחִיתוּ הִיא מוּמָם) אונ דס פארדארבונג וואס זיי האבן פארדארבען ודי זינד וואס זיי האבען געזינדיגט דס איז זייער פעלער: וּבָנָיו מוּמָם. מיינט מען (מוּמָם שֶׁל בָּנָיו הָיָה וְלֹא מוּמוֹ) די פעלער זענן געוועזן פון די קינדער ופון די יודין ניט זיין פעלער, ניט דר פעלער פון הקב"ה: דּוֹר עִקֵּשׁ, זיי זענען (עִקֵּשׁ וּמְעוּקָּל) פארקרימט אונ פארדרייט. (וְאֶת כָּל הַיְשָׁרָה יְעַקֵּשׁוּ) אַלֶע גלייכע זאכען פארקרימען זיי (וּבְלָשׁוֹן מִשְׁנָה) אין דר מִשְׁנָה שטייט (חוּלְדָּה שֶׁשִּׁנֶּיהָ עֲקוּמוֹת.

רש"י

צדיק וישר הוא. הכל מלדיקים עליהם את דינו ם וכך ראוי וישר להם. לדיק מפי הבריות וישר הוא וראוי להלדיקו: (ה) שחת לו וגו'. כתרגומו חבילו להון פ ולא ליה: בניו מומם. בניו היו צ והשחתה שהשחיתו היא מומם: בניו מומם. מומם של בניו היה ק ולא מומו: דור עקש. עקום ומעוקל כמו (מיכה ג) ואת הישרה יעקשו ובלשון משנה חולדה ששיניה עקומות ועקושות: ופתלתל.

שפתי חכמים

מלוה כנגד עבירה אלא משלם להם שכר המלות בעוה"ז כדכתיב ומשלם לשונאיו אל פניו וגו' כדי שיהא עונש של עבירות בעוה"ב מרובה: ם ר"ל שרולה לפרש מלת לדיק וכו' דל' לדיק נאמר על מי שקונה בעלמו שלימות הרבה וזה אין שייך בהקב"ה חלילה ומתרץ הכל מלדיקין כו' והרא"ם פי' הולרך לפרש הכל מלדיקין כו' מפני שא"א לומר שהכ' מעיד על לדקתו יתברך כי לא יעלה על דעת היפך זה וכ"ש אחר שנאמר עליו שהוא אל אמונה ואין עול ומפני שיש לטעות ולומר שמלת לדיק וישר הם תוארים להקב"ה מ"ה פי' דשניהם הוא תואר השם מפי הבריות וכו' ר"ל שהכל מלדיקין עליהם את דינו: ע ר"ל שישר לבריות לעשות כן וקאי וישר על הבריות אבל א"ל שקאי וישר על הקב"ה כיון דלדיק קאי אבריות ולא אהקב"ה ה"ה נמי מלת וישר קאי נמי אבריות ולא אהקב"ה וק"ל: פ ר"ל ולא ליה להקב"ה דהכי משמע הקרא השחיתו ולמי השחיתו וקאמר לא ליה כלומר לא להקב"ה ויהיה לפי זה מלת לו דבקה עם מלת לא הבא אחריו לא עם מלת שחת ולפי ל' הכ' ה"ל לתרגם וליה לא אלא שתרגם אותו אחר לשון הנהוג והולרך להוסיף מלת להון אחר מלת שחת כי בזולת זה אין לו הכונה לקרא דלמי שחת ולא יפול עליו מלת לו לא כיון שאין אנו יודעים למי שחת רא"ם: צ דק"ל למה קורא אותן בניו כיון שחטאו: ק דק"ל למה כתיב מומם ולא כתיב מום סתם ויהיה מלת בניו דבקה עם שחת כאלו אמר שחתו בניו וזהו שתרגם חבילו להון.

דעת זקנים מבעלי התוספות

הצדיק דין תחלה: (ה) שחת לו לא בניו. כלו' אם שחת האדם מעשיו ועושה רשע לא לו ההשחתה שהרי הוא אינו נפסד בכך אלא לבניו מומיו המום הוא שלהם כדכתי' לא אותי הכעיסו כי אם אותם למען בשת פניהם. וכן תרגם אונקלוס חבילו להון לא ליה וגו'. וקשיא לרב ר' משה מפונטרים"א דלפי זה הי' לו לכתוב שחת לא לו הראשון בא' והשני בוי"ו לכך פי' שחת לו לא בניו מומם מום שלהם הוי שהקב"ה אומר עליהם

ליקוטי יקרים

אונ ער לאזט דעם קינד גיוועלטיגן אויף זיין גאנצן פארמעגען, אזו האט הקב"ה געמאכט גיוועלטיגן די צדיקים אויף די גאנצע וועלט אויף אלץ וואס אין הימעל אונ אויף די ערד. ווי יהושע האט גיבאטן אויף די זונן אונ די לבנה זיי זאלן בלייבן שטיין, יהושע האט ניט גיבעטן ביי הקב"ה הקב"ה זאל הייסן זייא זאלען בלייבן שטיין, נאר ער אליין האט אויף זיי געבאטן זייא זאלען בלייבן שטיין, אונ זענן געבליבן שטיין, אונ דאס איז געוועזן אכבוד פאר הקב"ה, אכבוד פאר די יודען, אונ אזו האט משה רבינו געזאגט צוא די הימעל אונ ערד כי שם ה' אקרא, ווען איך נאונ אנדערע צדיקים וועל רופען דעם נאמען פון הקב"ה מיט תפלה, זאלט איר הימעל אונ ערד געבען כבוד צו הקב"ה אונ איר זאלט מאכן וואס מען וועט בעטן, דורך דעם וועלן אלע מענטשען דינען צו הקב"ה ווייא עס וועט זיין אין דיא צייט ווען משיח וועט קומען:

פירוש לתורת אלהים

אלע אויף זיך מצדיק דעם דין אונ זאגען גאט איז גערעכט אונ ער האט רעכט גמשפט וְיָשָׁר הוּא אונ דם ווס דיא מענטשין זענען מצדיק דעם דין דאס איז רעכט פארטיג אונ עס גיהער אזו צו זיין: (ה) שִׁחֵת: זיי האבן זיך פר דארבן ווייל זיי האבן גיזינדיגט לו לא צו אים ניט זיי האבן דר מיט גאט גאר ניט גטאן בניו זיי זענין גוועזן גאטס קינדר אונ ווס זיי האבן פאר דארבין דאס איז זייער פעלער דור עקש עס

*) הערה הצור תמים פעלו וגו'. דער פסוק איז שווער צו פארשטיין, למשל איינער וועט שטיין צווישען פיל מענטשין אונ וועט לויבין ארב ארמר אין אנדער צדיק אונ וועט זאגין אויף אים איר זאלט וויסען דער רב איז קיין גנב קיין גזלן, קיין רוצח, וועט מען לאכין פון דעם מענטשין, מען וועט זאגין צו אים דאס איז אלויב אויף ארב אז ער איז קיין גנב, קיין גזלן קיין רוצח? דאס זעלביגע וועלין מיר פרעגין אויף משה רבינו, ער לויבט הקב"ה ער איז אל אמונה, אין עול, דאס איז אלויב אויף הקב"ה אז אלץ איז אמת אונ ער טוהט קיין אומרעכט? אפילו אויף ארערנטליכען מענטש איז דאס קיין לויב? נאר משה רבינו האט אונז דערציילט אלויב אויף הקב"ה וואס ביי אמענטש קען דאס ניט זיין, למשל איינער האט געזינדיגט צו אמלך אונ מען האט געפסקת אויף אים אריכטיגען דין מען זאל אים הרגנן, האבין זיך פארזאמולט צום מלך זיין ווייב אונ קינדער, זיין פאטער אונ מוטער, ויינע ברידער אונ גוטע פריינד, דאס ווייב האט געזאגט צום מלך אדוני המלך איך האב עפעס געזינדיגט צו דיר? זאגט דער מלך, ניין, זאגט דאס ווייב צום מלך אז איך האב צו דיר ניט געזינדיגט, פאר וואס נעמסטו אוועק פון מיר מיין מאן, אונ אזוי האבין גיפרעגט די קינדער דעם מלך אז מיר האבין צו דיר ניט געזינדיגט פאר וואס נעמסטו אוועק ביי אונז אונזער פאטער, אונ אזוי פרעגין די פאטער אונ מוטער דעם מלך, מיר האבין צו דיר ניט געזינדיגט פאר וואס נעמסטו אוועק פון אונז אונזר זוהן, ווס קען דר מלך זיי ענטפערין? דר מלך טוהט צו דעם זינדיגער אריכטיגען דין אונ מיט דעם דין טוהט ער אומרעכט צו פיל מענטשין, אונ ער קען נישט אנדערש טאהן, זאגט משה הקב"ה טוהט ניט אזוי, הצור תמים פעלו, די מעשים פון הקב"ה זענען גאנץ, כי כל דרכיו משפט, זיינע אלע וועגין, זיין גאנצער פירונג איז מיט דין, אל אמונה, ער איז אגאט מיט אמת, ואין עול, אונ ער טוהט ניט אומרעכט, ווען אמענטש ווערט פארשולדיגט צו הקב"ה ער זאל שטארבין, נעמט אים הקב"ה ניט אוועק פון דער וועלט, ביז אלע מענטשין וואס גיהערין צו אים ווערין אויך פארשולדיגט, ביז דאס ווייב ווערט פארשולדיגט זיא זאל ווערין אאלמנה, די קינדער ווערין פארשולדיגט זיי זאלין זיין יתומים, די פאטער אונ מוטער ווערין פארשולדיגט צו פארלירען זייער זוהן, אונ אזוי לאנג וויא אלע מענטשין וואס גיהערין צו אים זענען ניט פארשולדיגט שטארבט ער ניט, נאר הקב"ה ווארט ביז ער וועט קומען אויף דיא אנדערע וועלט וועט ער דארטין נעמען זיין שטראף, דריבער זאגט שלמה המלך ע"ה ויש רשע מאריך ברעתו, עס איז דא ארשע וואס לעבט לאנג אויף דער וועלט, ווייל מען קען אים ניט אוועק נעמען פון דער וועלט וועגין אנדערע מענטשין וואס גיהערין צו אים:

לְטַעֲוָתָא דְּרָא דְאַשְׁנִיוּ עוֹבָדוֹהִי וְאִשְׁתַּנִּיוּ: ו הָא קֳדָם יְיָ אַתּוּן גָּמְלִין דָּא עַמָּא דְקַבִּילוּ אוֹרַיְתָא וְלָא חַכִּימוּ הֲלָא הוּא אֲבוּךְ וְאַתְּ דִּילֵהּ הוּא עַבְדָּךְ וְאַתְקְנָךְ: ז אִדְכַּר יוֹמִין

עִקֵּשׁ וּפְתַלְתֹּל: ו ה׳ רבתי והיא תיבה לעצמה הַ לַיהוָה תִּגְמְלוּ־זֹאת עַם נָבָל וְלֹא חָכָם הֲלוֹא־הוּא אָבִיךָ קָּנֶךָ הוּא עָשְׂךָ וַיְכֹנְנֶךָ: ז שני זְכֹר יְמוֹת עוֹלָם בִּינוּ

תו"א הוא אביך קנך ברכות לה סנהדרין קב עקידה שער מה עקרים מ"ג פל"ו:

בעל הטורים

(ו) הלה׳. ה׳ גדולה לומר וכי לה׳ תגמלו זאת שנתן לכם ה׳ חומשי תורה: הוא עשך ויכוננך. וסמיך ליה (ז) זכור. כלומר זכור היאך עשה אותך ויכוננך כבטן מטיפה סרוחה: שאל אביך ויגדך

רשב"ם

של הקב"ה הם עשו מום בעצמם. כדכתיב כי משחתם בהם. מום בם: (ו) תגמלו זאת. בחפיה לעבוד אלהים אחרים: קנך. קנה אותך. שהוציאך מבית עבדים: (ז) זכור ימות עולם. בטרם נולדתם הכין לכם נחלתכם:

רש"י

אנטורטיליי"ש (פערדרעהט) כפתיל הזה שגודלין אותו ומקיפין אותו סביבות ה הגדיל. פתלתל. מן התיבות הכפולות כמו ירקרק אדמדם סחרחר סגלגל: (ו) הלה׳ תגמלו זאת. לשון תימה וכי לפניו אתם ש מקניטין שיש בידו להפרע מכם ושהיטיב לכם בכל הטובות: עם נבל. ששכחו את העשוי להם: ולא חכם. להבין את הנולדות שיש בידו להיטיב ולהרע: הלא הוא אביך קנך. שקנאך ת שקננך א בקן הסלעים ובארץ חזקה שתקנך בכל מיני תקנה: הוא עשך. אומה ב באומות: ויכננך. אחרי כן בכל מיני בסיס ג וכן. מכם כהנים מכם נביאים ומכם מלכים ד כרך שהכל תלוי בו: (ז) זכור ימות עולם. מה עשה בראשונים שהכעיסו

בית יהודא

נַעֲקוּשׁ׳ת) אַחוּלְּדָה וָואס אִירֶע צֵיין זָענֶען פַארְקְרֶמְט אוּנ פַארְדְרֵייט: וּפְתַלְתֹּל. פֶערְדְרֵייט (כִּפְתִיל הַזֶּה שֶׁגּוֹדְלִין אוֹתוֹ וּמַקִּיפִין אוֹתוֹ סְבִיבוֹת הַגְּדִיל) וִוי אַקְנֵייטִיל וָוס מֶען פְלֶעכְט אִים, אוּנ אַרוּם דִי פְלֶעכְטוּנְג וִויקֶעלְט מֶען מִיט אַפַּארִים, עֶס זָאל נִיט צוּרִיק אוֹיפְגֶעפְלָאכְטְן וֶוערֶן: וּפְתַלְתֹּל. מִן הַתֵּיבוֹת הַכְּפוּלוֹת) דֶר וָוארְט פְּתַלְתֹּל, אִיז פוּן דִי וֶוערְטֶר וָואס זָענֶען מִיט טָאפֶּעלֶע אוֹתִיּוֹת (כְּמוֹ) וִוי (יְרַקְרַק) שְׁטַארְק גְרִין (אֲדַמְדָּם) שְׁטַארְק רוֹיט (סְחַרְחַר) גַאנְץ אַרוּם (סְגַלְגַל) גַאנְץ קַיילִיכְדִיג: וּפְתַלְתֹּל. שְׁטַארְק פַארְדְרֵייט: (ו) הַלַה׳ תִּגְמְלוּ זֹאת. זָאגְט רַשִׁ"י (לְשׁוֹן תְּמִיהָה) דָס אִיז גֶעזָאגְט מִיט אַוואוּנְדֶר (וְכִי לְפָנָיו אַתֶּם מַקְנִיטִין) פַר הַקב"ה טוּט אִיר אַזֶעלְכֶע טְרוֹיעֶרִיגֶע זַאכְן? זִינְדִיגְט אִיר מִיט אַזֶעלְכֶע עֲבֵירוֹת, פַר וָוס הָט אִיר נִיט מוֹרָא (שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ לְהִפָּרַע מִכֶּם) וָוס עֶר קֶען גֶעצָאלְט וֶוערֶן פוּן אַייך, עֶר קֶען אַייך שְׁטְרָאפְן, אוּנ פַאר וָוס פַארְגֶעסְט אִיר (שֶׁהֵטִיב לָכֶם בְּכָל הַטּוֹבוֹת) דִיא אַלֶע טוֹבוֹת וָואס הַקב"ה הָט אַייך גֶעטָאן: עַם נָבָל. אִיר זֶענְט אַפָּאלְק (שֶׁשָּׁכְחוּ אֶת הֶעָשׂוּי לָהֶם) וָואס הָאבֶּן פַארְגֶעסֶן דִי טוֹבוֹת וָוס צוּ זֵיי אִיז גֶעטָאן גֶעוָוארֶען: וְלֹא חָכָם. אוּנ אִיז נִיט קְלוּג (לְהָבִין אֶת הַנּוֹלָדוֹת) צוּא פַארְשְׁטֵיין וָואס עֶס קֶען גֶעבָּארְן וֶוערְן (שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ לְהֵיטִיב וּלְהָרַע) אַז הַקב"ה קֶען טָאן גוּטְס אוּנ שְׁלֶעכְטְס: וַהֲלוֹא הוּא אָבִיךָ קָּנֶךָ. הַקב"ה אִיז דַיין פָאטֶער (שֶׁקְּנָאֲךָ) וָואס הָאט דִיךְ גֶעקוֹיפְט (שֶׁקִּנֶּנְךָ בְּקַן הַסְּלָעִים) עֶר הָאט דִיךְ אַרַיינְגֶעזֶעצְט אִין אַשְׁטֵיינֶערְנֶע נֶעסְט (וּבְאֶרֶץ חֲזָקָה) אוּנ אִין אַשְׁטַארְקֶע לַאנְד (שֶׁתִּקֶּנְךָ בְּכָל מִינֵי תַּקָּנָה) עֶר הָאט דִיךְ פַארְבֶּעסֶערְט מִיט אַלֶע עָרְלַיי פַארְבֶּעסֶערוּנְג: וְהוּא עָשְׂךָ. (אוּמָּה בְּאוּמּוֹת) הַקב"ה הָט דִיךְ גֶעמַאכְט אַפָּאלְק צְווִישְׁן פֶעלְקֶר: וַיְכֹנְנֶךָ. (אַחֲרֵי כֵן בְּכָל מִינֵי בָּסִיס וְכֵן) נָאכְדֶעם הָאט הַקב"ה דִיךְ גִיפֶעסְטִיגְט מִיט אַלֶע עָרְלַייא שְׁטִיצוּנְגֶען אוּנ פֶעסְטִיגְקַייט (מִכֶּם כֹּהֲנִים מִכֶּם נְבִיאִים מִכֶּם מְלָכִים) פוּן אַייך זָענֶען כֹּהֲנִים, פוּן אַייך זָענֶען נְבִיאִים, פוּן אַייך זָענֶען מְלָכִים (כְּרַךְ שֶׁהַכֹּל תָּלוּי בּוֹ) אִיר זֶענְט אַשְׁטָאט וָואס פוּן אַייך אִיז אַלֶץ: (ז) זְכוֹר יְמוֹת עוֹלָם. גֶעדֵיינְק נָאר דִיא פַארְצַייטִיגֶע טֶעג (מַה עָשָׂה בָּרִאשׁוֹנִים שֶׁהִכְעִיסוּ לְפָנָיו) וָואס הַקב"ה הָט גֶעטָאן מִיט דִי פְרִיעֶרְדִיגֶע

דעת זקנים מבעלי התוספות

כי לא בניו הם כשהוטאין וכן אמר הושע כי היא לא אשתי והם לא בני כי בני זנונים המה: (ו) עם נבל. ששכחו הטובה העשוי להם: ולא חכם. שהוא רשע ואינו רוצה להתחכם ולראות את הנולד מה יהיה בסופו: (ז) זכור ימות עולם. עתה מזכיר והולך החסדים שעשה הקב"ה עם ישראל: בינו

שפתי חכמים

והוא עלמו מה שאמר למעלה פתח לו לא אלא שכפל הענין במלות שונות כמנהג השירות והנבואות. רא"ם: ר כמו שעושין פתילה לנר של שמן שמקיפין סביב הקש: ש ר"ל אתם עושים מעשים מעליבים ולמה אין ראוי לעשות שיש בידו להפרע מכם ועוד שהטיב לכם כל טובות וא"ל מנ"ל לרש"י שאלו שני הטעמים אמר להם י"ל כדמפרש ואזיל דכתיב עם נבל ששכחו את העשוי להם דהיינו שהטיב להם ולא חכם להבין את הנולדות דהיינו שיש בידו להפרע מהם כמו שעשה לדור המבול ולדור הפלגה ולאנשי סדום ש"מ דמלת הלה׳ וגומר כולל נמי שני טעמים: ת ל׳ קנין: א ל׳ קן. פי׳ דק"ל מדכתיב קנך שהוא ל׳ קנין איך שייך לומר אביך דהא לגבי אביו אין נופל ל׳ קנין ל"פ שהוא לשון קננך ותו ק"ל דאם הוא לשון קן הי"ל לנקוד בחיר"ק תחת הקו"ף וגם ה"ל להדגיש הנו"ן מל׳ כנשר יעיר קנו ל"פ שהוא מל׳ תיקון וא"ל מנ"ל שהוא ל׳ תיקון דלמא הוא מל׳ קנין ומל׳ קן אם כן הוה ליה לנקוד קונך כחולם מל׳ קונה שמים וארץ ואין לפרש מל׳ תקון ול׳ קננך לחוד ולא ל׳ קנין א"כ חסר תי"ו של מלת תיקון אע"כ צ"ל כל ג׳ לשונות: ב דק"ל מה שבח זה שעשה אותם הא כל העולם עשה. ל"פ אומה באומות ר"ל כאחר כך מכל אוה"ע: ג בפת"ח וכן הוא נמי ל׳ בסיס אלא בסיס מל׳ הרפית וכן מל׳ עברית: ד משא"כ בשאר אומות

פירוש לתורת אלהים

איז איין פאר קרימטער דור וּפְתַלְתֹּל אונ איין פאר דרייטער: (ו) הַלַה׳ תִּגְמְלוּ זֹאת אונ צו גאט טוט איר דס וָוס איר זינדיגט טוט איר דען עפיס גאט דער מיט וָוייל עס איז ביי אים אין דיא הענט ער זאל אייך שטראפן דר פר. גהערט איר פר אים מורא צו האבן. אונ אוך הט ער אייך גיטאהן טובות גהערט איר ניט זיין כפוי טובה. (מזרחי). עַם נָבָל איין שלעכטע פאלק זיי האבן פר געסן דס גוטס וָוס גאט הט זיי שון גיטאהן וְלֹא אונ ניט קלוג זיי ווילן ניט פאר שטיין אז ביי גאט איז אין די הענט ער זאל זיי טאן גוטס אונ שלעכץ הֲלֹא פר וָואר ער איז דיין פאטער ער הט דיר גמאכט אנעסט אונ האט דיך בזעצט אין אגוט אונ אין אשטארק לאנד הוּא עָשְׂךָ ער הט דיך בשאפן אונ ער הט דיך גישטארקט[ע"ר]: (ז) זְכוֹר יְמוֹת עוֹלָם גידענק דיא פריערדיגע צייטען גידענק וָוס גאט הט גיטאהן צו די ערשטע וָוס

שְׁנ֖וֹת דֹּר־וָד֑וֹר שְׁאַ֤ל אָבִ֙יךָ֙ וְיַגֵּ֔דְךָ זְקֵנֶ֖יךָ וְיֹ֥אמְרוּ לָֽךְ׃ ח בְּהַנְחֵ֤ל עֶלְיוֹן֙ גּוֹיִ֔ם בְּהַפְרִיד֖וֹ בְּנֵ֣י אָדָ֑ם יַצֵּב֙ גְּבֻלֹ֣ת

דְּמִן עָלְמָא אִסְתַּכַּל בִּשְׁנֵי דָּר וְדָר שְׁאַל אֲבוּךְ וִיחַוֵּי לָךְ סָבָיךְ וְיֵימְרוּן לָךְ׃ ח בְּאַחְסָנָא עִלָּאָה עַמְמַיָּא בְּפָרָשׁוּתֵהּ בְּנֵי אֱנָשָׁא קַיֵּים תְּחוּמֵי

תו"א שאל אביך סוכה כב: ילב גבלות חגיגה יב:

רשב"ם

(ח) בהנחל עליון גוים. שנתן להם נחלות: בהפרידו בני אדם. אחר מיתת נח וביםי אברהם שכתוב שם. משם נפרדו איי הגוים איש ללשונו. ושם תמצא שהציב גבולות עמים. בני כנען שנים עשר כנגד מספר בני יעקב שהיו שנים עשר. שתמצא בכנען וי"א בניו שנים עשר וכתיב שם ויהי גבול הכנעני מצידון וגו' לפי שכל אלו היו לישראל אבל בכל שאר בני נח לא פירש בהם שום גבול. ושוב מצאתי כמה פנים במדרש למספר בני ישראל כי כנען

בעל הטורים

זקניך. הרי ג' דורות וסמיך ליה (ח) בהנחל. לומר כל שהוא ובנו ובן בנו ת"ח הרי הוא לו כנחלה שאין לו הפסק: גבלת. חסר ב' ווי"ן לומר י"ב מזלות יצב למספר בני ישראל:

בית יהודא

מענטשן וואס האבן דערצערנט פר אים: ובינו שנות דור ודורו. איר זאלט פארשטיין די יארן פון די פריערדיגע דורות (דור אנוש שהציף עליהם מי אוקינוס) די מענטשן וואס זענען געווען אין די צייט פון אנוש וואס הקב"ה האט זיי פארפלייצט מיט די וואסער פון ים אוקינוס (ודור המבול ששטפם) אונ די מענטשן וואס די וואסער פון מבול האבן זיי פארפלייצט (דבר אחר) נאך אפשט איז אזוי האט משה געזאגט צו די יודין (לא נתתם לבבכם על שעבר) איר האט ניט געגעבן אייער הארץ צו בעטראכטן וואס איז געווען: ובינו שנות דור ודורו. פארשטייט די יארן פון די דורות וואס וועלן זיין (להכיר להבא שיש בידו להיטיב לכם) איר זאלט דערקענען אויף די צייט וואס וועט קומען אז הקב"ה קען אייך טאן גוטעס (ולהנחיל לכם ימות המשיח והעולם הבא) ער קען אייך געבן די גוטע צייט וואס וועט זיין ווען משיח וועט קומען אונ ער וועט אייך געבען עולם הבא: ושאל אביך. פרעג דיין פאטער (אלו הנביאים שנקראים אבות) מיינט מען פרעג די נביאים זיי ווערן גערופן אבות, פאטערס (כמו שנאמר באליהו) ווי עס שטייט ביי דעם נביא אליהו, דר נביא אלישע האט אים גערופען (אבי אבי רכב ישראל) מיין פאטער מיין פאטער דו בזט דער רייטוואגן פון דיא יודין: וזקניך. (אלו החכמים) דו זאלסט פרעגן דיינע אלטע מענטשן מיינט מען די חכמים וואס לערנען תורה: ויאמרו לך. (הראשונות) וועלן זיי דיר זאגן וואס איז געווען אין דיא ערשטע צייטן: (ח) ובהנחל עליון גוים. ווען הקב"ה האט געגעבן די וועלט צו די פעלקר (כשהנחיל הקב"ה למכעיסיו את חלק נחלתם) ווען הקב"ה האט געגעבן א חלק פון די וועלט צו די מענטשען וואס האבן אים דערצערנט (הציפן ושטפן) נייער זיי האבן אים דערצערנט האט ער זייא פארפלייצט מיט די וואסר פון מבול: ובהפרידו בני אדם. (כשהפיץ דור הפלגה) ווען הקב"ה האט פארשפרייט דיא מענטשן וואס האבן געמאכט דעם טורעם (והיה בידו להעבירם מן העולם) האט הקב"ה געקענט זיי פארטרייבן (פארלענדן) פון דר וועלט (ולא עשה כן) הקב"ה האט ניט געטאן אזוי

רש"י

לפניו: בינו שנת דר ודר. דור אנוש שהציף עליהם מי אוקינוס ודור המבול ששטפם. ד"א לא נתתם לבבכם על מה שעבר. בינו שנות דור ודור. להכיר להבא שיש בידו להיטיב לכם ולהנחיל לכם ימות המשיח והעולם הבא: שאל אביך. אלו הנביאים שנקראים אבות כמו שנאמר באליהו (מלכים ב) אבי אבי רכב ישראל: זקניך. (קידושין לב) אלו ו החכמים: ויאמרו לך. הראשונות: (ח) בהנחל עליון גוים. כשהנחיל הקב"ה למכעיסיו את חלק נחלתן ז הציפם ושטפם: בהפרידו בני אדם. כשהפיץ דור הפלגה היה בידו להעבירם מן העולם ולא עשה כן אלא יצב

שפתי חכמים

דלוקחין מלך ממדינה אחרת: ה ר"ל היה ראוי לכם לזכור ימות עולם וכיון דלא עשיתם לכל הפחות בינו שנות דור ודור להבא כו' והוצרך לפרש ד"א וכו' משום דלפי' ראשון קשה כפל ל' דהא כבר נאמר זכור ימות עולם וגם דור אנוש ודור המבול בכללם ל"פ ד"א ולפי ד"א לחוד נמי קשה כי אין שייך לו' לשון הבנה אדבר שאינו בעולם הזה אלא כעה"ב אשר עין לא ראתה בלתי אלהים לבדו ל"פ גם טעם ראשון: ו פי' כי מלת זקן נוטריקון זה שקנה חכמה: ז ר"ל מה היה

ליקוטי יהודא

(ח) בהנחל עליון גוים וגו'. ווען הקב"ה האט צוטיילט די וועלט צו די פעלקר, דאס איז געווען ווען אלע מענטשען זענען געווען צוזאמען, אונ האבן געבויעט דעם טורעם, האט הקב"ה צושפרייט די מענטשן אויף דער וועלט, אונ האט געמאכט פון זיי בעזונדערע פעלקער יעדער פאלק זאל האבען איין אנדרע שפראכע אונ איין אנדער נאמען, אונ צו יעדער פאלק האט הקב"ה געגעבען אבעזונדערע שטיק לאנד, האט זייא הקב"ה צוטיילט אויף זיבעציג פעלקער, צו דעם וועלכען צאהל וואס זענען געווען דיא קינדער פון ישראל ופון יעקבו ווען זיי זענען געקומען אין מצרים אונ אויף די זיבעציג פעלקער האט הקב"ה געגעבן זיבעציג שרים, יעדר פאלק האט אבעזונדר שר, נאר יודן האבן קיין שר, אויף יודן גיוועלטיגט הקב"ה אליין, צו ווייזען יודן אליין זענען ביי הקב"ה גערעכנט ווי אלע פעלקר צוזאמען:

דעת זקנים מבעלי התוספות

שנות דור ודור. כי קודם שהיו בעולם הייתי מתקן להם מקום בכל דור ודור כדמפרש ואזיל: (ח) בהנחל עליון גוים. שהנחיל לכל אומה ואומה נחלתה: בהפרידו בני אדם. בדור הפלגה שהפרידם והפליגם והלט איש ואיש למקומו כד"א ויפץ ה' אותם משם וגו': יצב גבולות עמים למספר בני ישראל. בירר נחלה לשנים עשר שבטים אע"פ שעדיין לא נולדו כיצד שמסר ארץ ישראל לבני כנען שהם עבדים לבני שם כדי שלא

פירוש לתורת אלהים

האבען געזינדיגט פר אים בינו שנות דור ודור פר שטייט די יארען פון די ערשטע דורות [עיין רש"י] שאל פרעג דיין פאטער דאס זענען די נביאים ויגדך וועט ער דיר זאגן זקניך פרעג דייני זקנים די חכמים ויאמרו וועלן זיי דיר זאגען די טובות וואס גאט האט אייך גיטאהן די פריערדיגע צייטן: (ח) בהנחל עליון גוים ווען הקב"ה האט גמאכט ירשינן צו די ערשטע פעלקר וואס האבן אים דער צערינט ער האט זיי פר פלייצט אונ האט זיי דרטרונקן בהפרידו בני אדם אז ער האט גטאהן צו שיידען די מענטשען פון דעם דור הפלגה האט ער דאך געקענט זיי פארלענדן פון דר וועלט אונ ער האט פארט אזו ניט גטאן נאר יצב ער האט גשטעלט גבולות די גרענעצין פון דיא פעלקער למספר צו דר צאל פון די קינדער ישראל ער האט זייא גלאזט לעבן פון ווענן דר צאל פון די קינדר ישראל

ווס

עַמִּים לְמִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: ט כִּי חֵלֶק יְהוָה עַמּוֹ יַעֲקֹב חֶבֶל נַחֲלָתוֹ: י יִמְצָאֵהוּ בְּאֶרֶץ מִדְבָּר

אונקלוס

עַמְמַיָא לְמִנְיַן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: ט אֲרֵי חֲלָקָא דַיְיָ עַמֵּהּ יַעֲקֹב עֲדַב אַחְסַנְתֵּהּ: י סַפִּיק צָרְכֵיהוֹן בְּאַרְעָא מַדְבְּרָא וּבֵית צַחֲוָנָא אֲתַר

רשב"ם

וכניו כמו: כך שנים עשר הם: (י) ימצאהו. כמו ומצא להם. הקדוש ברוך הוא נמצא להם. הקב"ה היה סיפוק שלהם: יסובבנהו. במלאכיו ששמרום.

רש"י

גבולות עמים קיימם ולא אבדם: למספר בני ישראל. בשביל מספר בני ישראל שעתידים לצאת מבני שם ח ולמספר שבעים נפש של בני ישראל שירדו למצרים ט הציב גבולות עמים שבעים לשון: (ט) כי חלק ה' עמו. למה כל זאת לפי שהיה חלקו י כבוש ביניהם. ועתיד לצאת ומי הוא חלקו עמו. ומי הוא עמו. יעקב חבל נחלתו. והוא השלישי באבות כ המשולש בשלש זכיות זכות אבי אביו וזכות אביו וזכותו הרי ג' כחבל הזה שהוא עשוי בג' גדילים והוא ובניו היו לו לנחלה ל ולא ישמעאל בן אברהם ולא עשו בנו של יצחק: (י) ימצאהו בארץ מדבר. אותם מצא לו מ נאמנים בארץ מדבר שקבלו עליהם תורתו ומלכותו ועולו מה שלא

בית יהודא

(וְאֶלָּא יַצֵּב גְּבוּלֹת עַמִּים) נָאר הקב"ה הָט פוּן זֵיי גֶעמַאכְט בֵּיזוּנְדֶערֶע פֶעלְקֶער. אוּנ הָט גֶעמַאכְט גְרֶענְעֶצְן צְווִישְׁן דִי פֶעלְקֶער (קִיְּמָם וְלֹא אִבְּדָם) עֶר הָט זֵיי דֶערְהַאלְטְן אוֹיף דֶר וֶועלְט אוּנ הָט זֵיי נִיט פַארְלֶענְדְט: (לְמִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל). מֵיינְט מֶען (בִּשְׁבִיל מִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁעֲתִידִים לָצֵאת מִבְּנֵי שֵׁם) וַוייל פוּן דִי קִינְדֶר פוּן שֵׁם הָאבְּן גֶעדַארְפְט גֶעבָּארְן וֶוערְן דֶר צָאל יוּדִין דְרִיבֶּר הָט הקב"ה זֵיי נִיט פַארְלֶענְדְט (וּלְמִסְפַּר שִׁבְעִים נֶפֶשׁ שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁיָּרְדוּ לְמִצְרַיִם) אוּנ וַוייל זִיבֶּעצִיג מֶענְטְשְׁן פוּן יוּדִין זֶענֶען גֶעקוּמֶן אִין מִצְרַיִם (הִצִּיב גְּבוּלֹת עַמִּים שִׁבְעִים לָשׁוֹן) דְרִיבֶּר הָאט הקב"ה גֶעשְׁטֶעלְט דִי גְרֶענְעֶצְן פוּן דִי פֶעלְקֶער אוֹיף זִיבֶּעצִיג לְשׁוֹנוֹת: (ט) וּכִי חֵלֶק ה' עַמּוֹ. מֹשֶׁה זָאגְט צוּ דִי יוּדִין (לָמָּה כָּל זֹאת) פַּר וָוס הָאט הקב"ה דָס אַלְץ גֶעטָאן (לְפִי שֶׁהָיָה חֶלְקוֹ כָּבוּשׁ בֵּינֵיהֶם) וַוייל זַיין חֵלֶק אִיז גֶעוֶוען בֶּעהַאלְטְן צְווִישְׁן זֵייא (וְעָתִיד לָצֵאת) אוּנ הָאט גֶעדַארְפְט גֶעבָּארְן וֶוערְן פוּן זֵייא (וּמִי הוּא חֶלְקוֹ) וֶוער אִיז דֶר חֵלֶק פוּן הקב"ה (עַמּוֹ) זַיין פָאלְק (וּמִי הוּא עַמּוֹ) וֶוער אִיז זַיין פָאלְק: וְיַעֲקֹב חֶבֶל נַחֲלָתוֹ. יַעֲקֹב אִיז דִיא נַחֲלָה וְדֶער חֶלְקוֹ פוּן הקב"ה (וְהוּא הַשְּׁלִישִׁי בָּאָבוֹת) עֶר אִיז דֶר דְרִיטֶר פוּן דִיא אָבוֹת (הַמְשׁוּלָּשׁ בְּשָׁלֹשׁ זְכִיּוֹת) עֶר הָט דְרַיי זְכִיּוֹת (זְכוּת אֲבִי אָבִיו וּזְכוּת אָבִיו וּזְכוּתוֹ) דֶעם זְכוּת פוּן זַיין זֵיידֶע אַבְרָהָם אוּנ דֶעם זְכוּת פוּן זַיין פָאטֶער יִצְחָק אוּנ זַיין זְכוּת (הֲרֵי שְׁלֹשָׁה) אִיז דְרַייא (כְּחֶבֶל הַזֶּה שֶׁהוּא עָשׂוּי בִּשְׁלֹשָׁה גְדִילִים) וִויא אַשְׁטְרִיק וָואס עֶר אִיז גֶעפְלָאכְטֶן פוּן דְרַיי פֶעדִים (וְהוּא וּבָנָיו הָיוּ לוֹ לְנַחֲלָה) אוּנ יַעֲקֹב מִיט זַיינֶע קִינְדֶר זֶענֶען גֶעוָוארֶן דֶר חֵלֶק פוּן הקב"ה (וְלֹא יִשְׁמָעֵאל בֶּן אַבְרָהָם וְלֹא עֵשָׂו בְּנוֹ שֶׁל יִצְחָק) נִיט יִשְׁמָעֵאל דֶער זוּהְן פוּן אַבְרָהָם אוּנ נִיט עֵשָׂו דֶער זוּהְן פוּן יִצְחָק: (י) (יִמְצָאֵהוּ בְּאֶרֶץ מִדְבָּר). עֶר הָט אִים גֶעפוּנֶען אִין אַוִויסְטֶע לַאנְד (אוֹתָם מָצָא לוֹ נֶאֱמָנִים בְּאֶרֶץ הַמִּדְבָּר) הקב"ה הָט גֶעפוּנֶען אִין דֶר מִדְבָּר דִיא קִינְדֶר פוּן יַעֲקֹב זֶענֶען בֶּעגְלַויבְּט צוּ אִים (שֶׁקִּבְּלוּ עֲלֵיהֶם תּוֹרָתוֹ וּמַלְכוּתוֹ וְעוֹלוֹ) זֵייא הָאבֶּען אוֹיף זִיךְ גֶענוּמֶן זַיין תּוֹרָה, זַיין מְלוּכָה, אוּנ דִי מַשָּׂא פוּן זַיינֶע מִצְוֹת

דעת זקנים מבעלי התוספות

יוכלו לערער עליהם כשיבואו ליטלה מידם. וכני כנען ישנים עשר היו דכתיב וכנען ילד את צידון בכורו ואת חת ואת היבוסי ואת האמורי ואת הגרגשי ואת החוי ואת הערקי ואת הסיני ואת הארודי ואת הצמרי ואת החמתי הרי י"א וכתיב ואחר נפוצו משפחות הכנעני דמשמע דאחד מן המשפחות נחלקה לשנים זהו הפריזי שאינו מנוי כאן הרי י"ב וזהו למספר בני ישראל: (י) ימצאהו בארץ מדבר. כמו ימציאהו שהמציא להן כל צרכן כגון באר ושלו שמלתם לא בלתה ורגלם לא

שפתי חכמים

חלק נחלתן הליפס וטעפס: ח דאל"כ למספר ל"ל והכי משמע הקרא בהפרידו בני אדם דהיינו כשהפיץ דור הפלגה יצב גבולות עמים ר"ל שלא העבירם מן העולם ולמה עשה כן למספר בני ישראל ר"ל בשביל ישראל שילאו מן שם: ט ר"ל שרוצה לפרש עוד ענין אחד וה"ק הפסוק יצב גבולות עמים ר"ל עשה הויות הרבה וכמה עשה ומפרש למספר בני ישראל ר"ל כמספר של ע' נפש שירדו למצרים עשה דהיינו ע' אומות ויהיה נמאור יצב גבולות עמים נדרש לפניו ולאחריו כדפי' והולרך רש"י לשני טעמים דלטעם ראשון קשה למה לי למלת גבולות לא היה לו לכתוב רק יצב עמים למספר בני ישראל גבולות למה לי ולטעם אחרון קשה כיון שהכעיסו לפניו למה לא איבדם מן העולם לכן לריך גם לטעם ראשון: י משום דקל כי הוא נתינת טעם אלעיל מיני' ה"נ משמע שרוצה ליתן טעם אלעיל: כ ר"ל לכך קרא ליעקב חבל נחלתו: ל דק"ל למה לא כתיב אברהם או ילחק ומתרץ הוא ובניו הי' לו לנחלה אבל לאברהם היה ישמעאל דלאו נחלתו הוא וליצחק הי' עשו ואע"פ שכבר נא' למעלה מה שלא אבדם הוא בעבור מספר בני ישראל בהם מכני שם מ"מ עדיין לא פירש מה ענינם של מספר בני ישראל עד שיגלו אנשי דור הפלגה בעבורם ופירש כאן הטעם מפני כי יעקב ונימר היה כבוש ביניהם אע"פ שנאמר כי חלק וגו' לא יובן שהי' כבוש ביניהם אך כיון שהוא נתינת טעם למה שכתוב למעלה' יצב גבולות עמים בעבור מספר כ"י שעתידים לצאת מהם דהיינו שהיה כבוש ביניהם. רא"ם: מ רלונו בזה מ"מ לא רצה כמו עשו

פירוש לתורת אלהים

וָוס זֵיי וֶועלְן אַרוֹס קוּמֶען פוּן דִי קִינְדֶר פוּן שֵׁם אוּנ פוּן וֶועגְן דִי זִיבִּיצִיג נְפָשׁוֹת וָוס זֵיי הָאבֶּען גִינִידֶרְט אִין מִצְרַיִם הָט עֶר גְמַאכְט אַבְּשְׁטַאנְד צוּ דִי אוּמוֹת אוּנ הָט זֵיי צוּ טֵיילְט אוֹיף זִיבֶּצִיג לְשׁוֹנוֹת: (ט) אוּנ פַּר וָוס אִיז דָס אַזוֹ כִּי וָוארוּם דֶער חֵלֶק פוּן גָאט אִיז גֶוֶוען צְווִישְׁן זֵיי אוּנ הָט בַּדַארְפְט אַרוֹס קוּמֶען פוּן זֵיי אוּנ וֶוער אִיז גָאטְס חֵלֶק עַמּוֹ זַיין פָאלְק וֶוער אִיז זַיין פָאלְק יַעֲקֹב חֶבֶל דֶר טֵייל פוּן זַיין אַרְבּ [עיין רש"י]: (י) יִמְצָאֵהוּ גָאט הָט גֶפוּנֶען דִי יִשְׂרָאֵל פַּר בַּגְלֵייבְּטֶע

ליקוטי יוסף

(י) יִמְצָאֵהוּ בְּאֶרֶץ מִדְבָּר וגו'. דֶר מִדְרָשׁ שְׁרַייבְּט וֶוען יוּדְן זֶענֶען גִיוֶוען אִין מִצְרַיִם אוּנ הָאבְּן גִיצִטֶערְן, גִיגְוִויסְצְט, וֶוענְן זֵייעֶרֶע שְׁווֶערֶע אַרְבֶּעט, אוּנ הקב"ה הָאט גִיזָאגְט צוּ מֹשֶׁה עֶר זָאל גֵיין אוֹיסְלֵייזְן יוּדְן פוּן מִצְרַיִם. הָאט מֹשֶׁה גִיזָאגְט צוּ הקב"ה אִין מִצְרַיִם אִיז פוּהל מִיט עֲבוֹדָה זָרָה, וָואס דִיא יוּדְן דִינֶען גְלֵייךְ וִוי דִי מִצְרַיִם, וִוי אַזוֹי קֶען מֶען זֵיי אוֹיסְלֵייזְן פוּן מִצְרַיִם, הָאט הקב"ה גִיזָאגְט צוּ מֹשֶׁה דוּ זֶעהְסְט נָאר וָואס זֵיי טוּהֶען אִיצְט, אִיךְ זֶעה וָואס זֵיי וֶועלְן שְׁפֶּעטֶער טָאן, זֵיי וֶועלְן אַוֶועק וַוארְפֶען דִי עֲבוֹדָה זָרָה פוּן מִצְרַיִם אוּנ וֶועלְן דִינֶען צוּ מִיר דָאס זָאגְט מֹשֶׁה יִמְצָאֵהוּ בְּאֶרֶץ מִדְבָּר, הקב"ה הָאט אַרוֹס גִינוּמֶן יוּדְן פוּן מִצְרַיִם וַוייל עֶר הָאט גִיוואוּסְט עֶר וֶועט אִים גִיפִינֶען אִין דֶער מִדְבָּר עֶר וֶועט נֶעמֶען דִי תּוֹרָה, אוּנ וֶועט גְלוֹיבְּן אִין הקב"ה, אַרוֹיס צוּ גֵיין פוּן לַאנְד מִצְרַיִם וָואס זֵיא אִיז גוּט כְּגַן ה', וִויא דֶער גָארְטְן וָואס הקב"ה הָאט אִים גֶעפְלַאנְצְט

וּבְתֹהוּ יְלֵל יְשִׁמֹן יְסֹבְבֶנְהוּ יְבוֹנְנֵהוּ

די לית מיא אשרינון סחור סחור לשכנתיה אלפינון

רשב"ם

כדכתיב לנו מלאכיך סביב יחנה*). והמדרש בהיקף ענגים אינו. כי לפי הפשט אין הענן אלא לעסור ענן לפניהם כדכתיב וה' הולך לפניהם יומם בעמוד ענן לנחותם הדרך. ועוד כי יצרנהו כאלו של יסובבנהו: כאישון עינו. יצרנהו הקב"ה לישראל כמו האישון ששומר את העין. הוא הבשר שנכסף על העין שקורין הפלפידר"א. ולפי שמכסה את העין ומחשיך אותו

בעל הטורים

(י) יבוננהו. מלא וי"ו שבו"ו בסיון נתן להם ו' דברים ואלו הן תורה עלות פקודי מלוה ירלה ומספט:

*) אולי כוונתו על הכתוב (בתהלים לה) חונה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם.

בית יהודא

(מה שלא עשו ישמעאל ועשו) ווס ישמעאל אונ עשו האבן דס ניט געוואלט טאן (שנאמר) וויא עס שטייט אין פסוק (וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן) הקב"ה הט געשיינט ווער איז געקומען פון שעיר ופון עשו צו די יודין, אונ הקב"ה הט געשיינט ווער איז געקומען פון פארן ופון ישמעאל צו די יודין, הקב"ה איז געוועזן ביי עשו אונ ישמעאל זייא זאלן נעמן די תורה האבן זיי ניט געוואלט, פון זיי איז הקב"ה געקומען צו יודין זיי זאלן נעמן די תורה, האבן זיי גענומן די תורה: ובתהו יליל ישמון, מיינט מען (ארץ ציה ושממה) אין אוויסטן ארט (מקום יללת תנינים ובנות יענה) אין אזו א ארט ווס דארטן טרויערן די שלאנגן אונ די שטרויס פייגל זינגן טרויעריגע לידער (אף שם נמשכו אחר האמונה) אפילו אין דעם וויסטן ארט האבן די יודין געצויגן נאך הקב"ה נייל זיי האבן געגלויבט אין הקב"ה אז ער קען זיי שפייזען אין אוויסטן ארט אויך (ולא אמרו למשה איך נצא למדברות מקום ציה ושממון) אונ זיי האבן ניט געזאגט צו משה וויא אזו וועלן מיר ארויסגיין אין א מדבר אין אוויסטן ארט (כענין שנאמר) ווי עס שטייט אין פסוק הקב"ה הט געזאגט צו דיא יודין איך געדיינק (לכתך אחרי במדבר) דיין גיין נאך מיר אין דר מדבר: (יסובבנהו). הקב"ה האט אים ארומגענומן (שם סבבם והקיפם בעננים) דארטן אין דר מדבר הט הקב"ה ארומגערינגולט די יודין מיט וואלקינס (וסבבם בדגלים לארבע רוח'ת) אונ הט זיי ארומגערינגולט מיט דיא פאנען צו אלע פיר זייטן (וסבבם בתחתית ההר) אונ ער האט זיי ארומגענומן אונטר דעם בארג (שכפאו עליהם כגיגית) ער הט אויף זיי בדעקט מיט דעם בארג ווי מען בדעקט מיט אפאס: (יבוננהו). (שם בתורה ובינה) הקב"ה הט דארטן דיא יודין גיגעבן פארשטיין די תורה, אונ האט זיי געגעבן פארשטאנדיגקייט: (יצרנהו). הקב"ה הט געהיט די יודין (מנחש שרף ועקרב ומן העובדי כוכבים) פון שלאנגן אונ פון ברענענדיגע שלאנגען אונ פון עקדעסין אונ פון די געצין דינער: (כאישון עינו). הקב"ה הט געהיט די יודין וויא אמענטש היט אישון עינו (הוא השחור שבעין) דס שווארצע ווס אין אויג (שהמאור יוצא הימנו) פון דם שווארצע וואס אין אויג גייט ארויס דיא ליכטיגקייט (ואונקלוס תרגם ימצאהו יספיקהו כל צרכו במדבר) דער תרגום אונקלוס טייטשט הקב"ה הט געגעבן צו די יודין אין דר מדבר אלץ ווס זיי האבן געדארפט, (ימצאהו) איז דערטייטש ער האט אים געגעבן גענוג (כמו) ווי עס שטייט אין פסוק (ומצא להם) עס וועט זייא גענוג זיין, נאך שטייט אין פסוק (לא ימצא לנו ההר) דר בארג וועט אונז ניט גענוג זיין: (יסובבנהו). מיינט מען (אשרינון סחור סחור לשכנתיה) הקב"ה הט געמאכט רוהען דיא יודין ארום זיין שכינה (ואהל מועד באמצע וארבעה דגלים לארבע רוחות) דר אהל מועד איז געשטאנען אין מיטן, אונ די יודין מיט די פיר פאנען זענן געווען

רש"י

עשו ישמעאל ועשו שנאמר (לקמן לג) וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן: ובתהו ילל ישימון. ארץ ציה ושממה מקום יללת תנינים ובנות יענה אף שם נמשכו אחר האמונה ולא אמרו למשה היאך נצא למדברות מקום ציה ושממון כענין שנא' (ירמיה ב) לכתך אחרי במדבר: יסבבנהו. שם סבבם והקיפם בעננים וסבבם בדגלים לארבע רוחות וסבבם בתחתית ההר שכפאו ג עליהם כגיגית: יבוננהו. שם בתורה ובינה: יצרנהו. מנחש שרף ועקרב ומן האומות: כאישון עינו. הוא השחור שבעין ם שהמאור יוצא הימנו. ואונקלוס תרגם ימצאהו יספיקהו כל צרכו במדבר כמו (במדבר יא) ומצא להם (יהושע יז) לא ימצא לנו ההר. יסבבנהו. אשרינון סחור סחור לשכינתיה ע אוהל מועד

שפתי חכמים

וישמעאל לגחלתי שהם מבני אברהם וילחק כמו בניו של יעקב: נ והטובה כזה כדי שיהיו כמו אגיסים ולא יוכל לשלוט כל ימיו כדין אגוסה וכן פירשתי בפ' וישמע יתרו ואין להקשות מנ"ל לשלשה אלו יל דהי מינייהו מפקת א"כ דהקרא מפרש שלשתן דקא"ר יסובבנהו יבוננהו שסיבב אותן בשעת נתינת התורה דהיינו כפה עליהם הר כגיגית יסובבנהו יצרנהו מנחשים דהיינו שהקיפן בענני כבוד והרג כל הנחשים והעקרבים יסובבנהו יצרנהו כאישון מן האומות דהיינו שסבבן בדגלים: ס (נח"י) ולמה נקרא אישון משום דנראה בו כדמות איש קטן כמו שנראה דמות איש במראות הנכים דאישון ל' איש וע"ש: ע פי' שהתרגום מתרגם כך על יסובבנהו ומפרש זה

דעת זקנים מבעלי התוספות

בצקה: ובתהו ילל ישימון. ובאותו תהו דמדבר שהוא מקום שממה ויללה שאין שם רק תנים ובנות יענה שמספידין ומיללין כר"א אעשה מספד כתנים וגו' שם המציא כל צרכן וכן תרגום אונקלוס. ד"א ימצאה ובארץ מדבר מציאה גדולה מצא ישראל במדבר מן התורה שנתנה להם שם: ובתהו ילל ישימון. שעד שלא נתנה התורה היה העולם חשוך ויומם כלילה וכשנתנה היה אור שנא' כי נר מצוה ותורה אור: יסובבנהו. בסכוך ענגים. ד"א בהר סיני כשכפה עליהם ההר כגיגית: יבוננהו. שהבינם בתורה. ד"א לשון בנין המשכן: יצרנהו כאישון עינו. ששמרן מאומות ומעמלק:

ליקוטי יוסף

געפאנגנם, אונ גיין אין דעם וויסטן מדבר נאנט דריי מיליאן מענטשען, ווייבער, קליינע קינדער, אלטע, אונ האבען ניט גיפרעגט וואס וועט מען עסן אין דר מדבר, נאר זייא האבן געגלויבט אז הקב"ה וועט זיי שפייזין אין דער מדבר, גלייך ווי עס וואלט געוועזן בארין כידבר, וויא דער מדבר וואלט געוועזן אלאנד, אונ די אמונה געדיינקט אייביג הקב"ה צו די יודען, וויא הקב"ה האט געזאגט צום נביא ירמיה ער זאל רופן צו די יודען זכרתי לך חסד נעוריך וגו':

פירוש לתורת אלהים

אין דער מדבר זייא האבן אוף זיך מקבל געווען זיין תורה אונ זיין מלכות אונ זיין עול. אבער שעיר ופארן האבען אזו ניט געטאהן דען גאט האט זייא גיפרעגט אוב זיי ווילען נעמען די תורה אונ זיי האבן ניט גיוואלט ובתהו אונ אין דעם לאנד וואס איז וויסט אונ עס איז אזו איין ארט וואו דיא שלאנגען קלאגן האבן זיי זיך דארטן אוך נאך געצויגן נאך דר אמונה אונ האבען ניט געזאגט צו משה וואו וועלען מיר גיין אין דיא וויסטע מדבריות נאר זייא האבען געגלייבט אין הקב"ה אונ זענען געגאנגען יסובבנהו גאט הט זייא דארטען ארום גרינגלט מיט די וואלקינס

אונ

פתגמי אוריתא נטרנון כבבת עיניהון: יא כנשרא דמחיש לקנה על בנוהי מתחופף פרים גדפוהי מקבלהון מנטלהון על

יצרנהו כאישון עינו: יא כנשר יעיר קנו על־גוזליו ירחף יפרש כנפיו יקחהו ישאהו על־אברתו:

תו"א כנשר יעיר פקידה שער ט:

רשב"ם

נקרא אישון וכמוהו שמרני באישון בת עין. כנוגע בבבת עינו הוא שקורין פרו"נילא שרואין בה: (יא) יעיר קנו. מעירו ומנענעו ממקומו. לשאתו

רש"י

באמצע וארבעה דגלים לד' רוחות: (יא) כנשר יעיר קנו. נהגם ברחמים ובחמלה כנשר הזה רחמני על בניו ואינו נכנס לקנו פתאום עד שהוא מקשקש ומטרף על בניו בכנפיו בין אילן לאילן בין שוכה לחברתה כדי שיעורו בניו ויהא בהם כח לקבלו: יעיר קנו. יעורר בניו: על גוזליו ירחף. אינו מכביד עצמו עליהם אלא מחופף נוגע ואינו נוגע אף הקב"ה (איוב לז) שדי לא מצאנוהו שגיא כח כשבא ליתן תורה לא נגלה עליהם מרוח אחת אלא מארבע רוחות שנאמר (לקמן לג) ה' מסיני בא ר וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן ואתה מרבבות קודש (חבקוק ג) אלוה מתימן יבא זו רוח רביעית: יפרוש כנפיו יקחהו. כשבא ליטלן ממקום למקום אינו נוטלן ברגליו כשאר עופות לפי ששאר עופות יראים מן הנשר שהוא מגביה לעוף ופורח עליהם לפיכך נושאן ברגליו מפני הנשר אבל הנשר אינו ירא אלא מן החץ לפיכך נושאן על כנפיו אומר מוטב שיכנס החץ בי ולא יכנס בבני אף הקב"ה (שמות יט) ואשא אתכם על כנפי נשרים כשנסעו מצרים אחריהם והשיגום (חונים) על הים היו זורקים בהם חצים ואבני בליסטראות מיד (שמות יד) ויסע

בית יהודא

ארום אהל מועד אין די פיר זייטן: (יא) וכנשר יעיר קנו. משה האט געזאגט (נהגם ברחמים ובחמלה) הקב"ה הט געפירט די יודין מיט רחמנות (כנשר הזה רחמני על בניו) ווי דר אדלער הט רחמנות אויף זיינע קינדר (ואינו נכנס לקנו פתאום) אונ ער קומט ניט צו זיין נעסט פלוצלונג (עד שהוא מקשקש ומטרף על בניו בכנפיו) נאר פריער קלאפט ער מיט זיינע פליגל לעבין זיינע קינדר (בין אילן לאילן בין שוכה זו להברתה) צווישען איין בוים אונ דעם אנדערן, צווישן איין צווייג אונ דם אנדערע (כדי שיעורו בניו) זיינע קינדר זאלן זיך אויפוועקן (ויהא בהם כח לקבלו) וועלן זיי האבן כח אים צו האלטן אין זייער נעסט: (יעיר קנו. מיינט מען (יעורר בניו) ער וועקט־אויף זיינע קינדר: (על גוזליו ירחף). ער פליהט אונ שוועבט איבר זיינע קינדר (אינו מכביד עצמו עליהם) ער מאכט זיך ניט שווער אויף זיי (אלא מחופף) נאר ער בדעקט אויף זיי (נוגע ואינו נוגע) ער רירט אן די קינדר זייגע אונ עס איז ניט אנגערירט (אף הקב"ה) הקב"ה הט אויך אזו געטאן (שדי לא מצאנוהו שגיא כח) מיר האבן ניט געפונען הקב"ה זאל קומען צו די יודין מיט אשטארקן כח (כשבא ליתן תורה) ווען הקב"ה איז געקומען געבן די תורה צו יודין (לא נגלה עליהם מרוח אחת) הט ער זיך ניט בעוויזען צו זייא פון איין זייט (אלא מארבע רוחות) נאר פון פיר זייטן (שנאמר) וויא עס שטייט אין פסוק (ה' מסיני בא) הקב"ה איז געקומען פון סיני (וזרח משעיר למו) אונ הט געשיינט פון שעיר צו אים (והופיע מהר פארן) ער האט געשיינט פון בארג פארן (ואתה מרבבות קודש) אונ ער איז געקומען פון צעהן טויזענד הייליגע מלאכים (אלוה מתימן יבא) הקב"ה איז געקומען פון תימן (זו רוח רביעית) דם איז די פערטע זייט: (יפרוש כנפיו יקחהו). ער שפרייט־אוס זיינע פליגל אונ ער נעמט דיא גאנצע נעסט (כשבא ליטלן ממקום למקום) ווען דר אדלער קומט צו דיא נעסט אונ ער וויל זיי איבערטראגן פון איין ארט צום אנדערן ארט (אינו נוטלן ברגליו כשאר עופות) נעמט ער זיי ניט מיט זיינע פיס וויא אנדערע עופות טוהען (לפי ששאר עופות יראים מן הנשר שהוא מגביה לעוף ופורח עליהם) ווייל אנדערע עופות האבען מורא פר דעם אדלער ווייל ער פליהט הויך אונ ער פליהט איבער זיי, דריבר האבן זיי מורא צו האלטען זייערע קינדער אויף זיך טאמר וועט דער אדלער זיי חאפען (לפיכך נושאן ברגליו מפני הנשר) דריבר טראגט ער די קינדער מיט די פיס ווייל ער האט מורא פאר דעם אדלער (אבל הנשר אינו ירא אלא מן החץ) אבער דער אדלער האט נאר מורא פר אפייל, טאמער וועט מען שיסען צו אים (לפיכך נישאן על כנפיו) דריבר טראגט ער די קינדער אויף זיינע פליגול ווארום פון זיינע פליגול וועט זויא קיינער חאפען, ווייל עס פליהט קיינער העכער פון אים (אמר מוטב שיכנס החץ בי ולא יכנס בבני) ער זאגט בעסר זאל די פייל אריינגיין אין מיר אונ זאל ניט אריין גיין אין מיינע קינדר (אף הקב"ה) הקב"ה האט אויך אזוי געזאגט (ואשא אתכם על כנפי נשרים) איך האב אייך געטראגען וויא אויף די פליגול פון אאדלער (כשנסעו מצרים אחריהם והשיגום חונים על הים) ווען דיא מצרים האבן געצויגן נאך די יודין אונ זייא האבען געטראפען די יודין רוהען לעבין ים (היו זורקים בהם חצים ואבני בליסטראות) האבן דיא מצרים געווארפן פיילען אונ שטיינער אויף דיא יודין (ויסע

שפתי חכמים

אוהל מועד וכו': פ מכאן והלאה חזר לספר הטובות שעשה להם עמת לאתם ממצרים והם שכחו את הכל: צ פי' סוכה ענף עלים: ק רש"י אומר כן וה"פ שדי דהיינו הקב"ה לא מצאנוהו שגיא כח ר"ל דאע"ג דהוא שגיא דהיינו חזק לא נוהג בכח עם הבריות: ר מסיני בא אינו מן מנין ד' רוחות אלא שילא מסיני לקראת ישראל ואלו הן הד' רוחות וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן ואתה מרבבות קדש אלוה מתימן יבוא ויש ונקבים והא רש"י פי' לעיל קרא וזרח משעיר למו וגו' על העו"א שלא רצו לקבל עליהם את התורה וכ"פ רש"י לקמן בפ' וזאת הברכה וכאן פי' הקרא לד' רוחות העולם וי"ל דתרווייהו איתנייהו ביה דאי לד' רוחות לחוד נכתב הקרא א"כ קשה למה קרא שמות הרוחות בשמות אלו מה שלא קרא ד' רוחות העולם בשמות אלו בכל התורה כולה אלא ע"כ צ"ל דקאי נמי על העו"א ואלו לעו"א לחוד הוה אתי למה לא הזכירן בשמותן בהדיא אלא ע"כ תרווייהו איתנייהו ביה ולעיל בפסוק ימצאהו שמספר כשכחן של ישראל

פירוש לתורת אלהים

אונ מיט דגלים יבוננהו ער הט זיי דארטן גגעבען צו. פר שטיין די תורה יצרנהו ער האט זיי גיהיטען פון שלאנגען אונ פון עגדיסן אונ פון די עובדי כוכבים באישון אזו ווי דם שווארץ אפיל פון דעם אוג [ע"רש"י]: (יא) כנשר גאט הט זיי גיפירט מיט דערבאריםקייט אזו ווי א אדלר איז זיך מרחם איבר זייני קינדר [ע"י] יפרוש כנפיו ער פארשפרייט זייני פליגל יקחהו ער נעמט זיינע קינדער אויף זיינע פליגל אונ טראגט

זייא

יב יְהוָה בָּדָד יַנְחֶנּוּ וְאֵין עִמּוֹ אֵל
נֵכָר: שלישי יג יַרְכִּבֵהוּ עַל־בָּמֳתֵי
יתיר ו׳ אָרֶץ וַיֹּאכַל תְּנוּבֹת שָׂדָי

תו״א ה׳ בדד ינחנו שם:

אונקלוס

תְּקוֹף אֲבָרוֹהִי: יב יְיָ בִּלְחוֹדוֹהִי עֲתִיד לְאַשְׁרָיוּתְהוֹן בְּעָלְמָא דְּהוּא עֲתִיד לְאִתְחַדָּתָא וְלָא יִתְקַיַּם קֳדָמוֹהִי פָּלְחַן טָעֲוָן: יג אַשְׁרִנּוּן עַל תָּקְפֵי אַרְעָא וְאוֹכָלִנּוּן בִּזַּת סָנְאֵיהוֹן וִיהַב לְהוֹן בִּזַּת שַׁלִּיטֵי

רשב״ם

על אברתו. כמו העירותי מצפון ויאת. הנני מעיר עליכם. כשמביאו ממקום למקום קורא אותו לשון העדה: (יב) ה׳ בדד. הוא לבדו הוציאם ממצרים והוליך אותם לא״י: (יג) על במותי ארץ. ארץ ישראל גבוהה מכל הארצות:

בעל הטורים

(יב) ינחנו. ב׳ במס׳ בדד ינחנו. נותן אדם ירחיב לו ולפני גדולים ינחנו. לומר מי שנותן צדקה הקב״ה בדד ינחנו: (יג) על במותי ארץ. מלא וי״ו על ששה עממים:

בית יהודא

מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים וגו׳ וַיָּבֹא בֵּין מַחֲנֵה מִצְרַיִם וגו׳) איז באלד געקומען א מלאך פון הקב״ה אונ הט זיך געשטעלט צווישן די מצרים אונ יודין, אונ אלע פיילען אונ שטיינער זענן אריין אין דעם מלאך: (יב) ה׳ בָּדָד, וּלְבֶטַח נְהָגָם בַּמִּדְבָּר) הקב״ה הט געפירט די יודין אין דר מדבר אליין אונ זיכער: וְאֵין עִמּוֹ אֵל נֵכָר, מיינט מען (לא הָיָה כֹּחַ בְּאֶחָד מִכָּל אֱלֹהֵי הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים לְהַרְאוֹת כּוֹחוֹ וּלְהִלָּחֵם עִמָּהֶם) עס איז ניט געווען אפילו איינער פון אלע פעלקערשע גאטער וואס זאל קענען ווייזען זיין כח צו מאכן א מלחמה מיט די יודין (וְרַבּוֹתֵינוּ דְרָשׁוּהוּ עַל הֶעָתִיד) די רבנן לערנן דעם פסוק אויף די צייט ווען משיח וועט קומען (וְכֵן תִּרְגֵּם אונקלוס) דר תרגום אונקלוס לערנט אויך דעם פסוק אויף דיא צייט ווען משיח וועט קומען, זאגט רש״י (וַאֲנִי אוֹמֵר) אבר איך זאג (דִּבְרֵי תוֹכָחָה הֵם) די רייד זענן צו שטראפען די יודין (לְהָעִיד הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ) צו מאכען פר עדות די הימעל אונ ערד (וּתְהֵא הַשִּׁירָה לָהֶם לְעֵד) דיא סדרה האזינו וועט אויך זיין א עדות (שֶׁסּוֹפָן לִבְגּוֹד) זייער סוף וועט זיין זיי וועלן זינדיגען (וְלֹא יִזְכְּרוּ הָרִאשׁוֹנוֹת שֶׁעָשָׂה לָהֶם) זיי וועלן ניט געדיינקן די ערשטע טובות וואס הקב״ה האט צו זיי געטאהן (וְלֹא הַנּוֹלָדוֹת שֶׁהוּא עָתִיד לַעֲשׂוֹת לָהֶם) אונ זיי וועלן ניט טראכטן וועגען די זאכן וואס קענען געבארן ווערן, וואס הקב״ה קען זיי טאהן רעות אונ טובות (וּלְפִיכָךְ צָרִיךְ לְיַישֵּׁב הַדָּבָר לְכָאן וּלְכָאן) דריבר דארפן מיר לערנען די פסוקים אויף וואס עס איז געווען אונ אויף וואס עס וועט זיין (וְכָל הָעִנְיָן מוּסָּב עַל זְכוֹר יְמוֹת עוֹלָם בִּינוּ שְׁנוֹת דּוֹר וָדוֹר) אונ די אלע פסוקים געהערען צו די פסוקים וואס איז פריער געשריבן „איר זאלט געדיינקען דיא פריערדיגע טעג אונ די פריערדיגע יאהרן", פון די צייט וואס הקב״ה הט באשאפן די וועלט ביז די צייט וואס איר קומט אריין אין ארץ ישראל (כֵּן עָשָׂה לָהֶם) אזו הט הקב״ה געטאהן צו זייא (וְכֵן עָתִיד לַעֲשׂוֹת) אונ אזו וועט ער טאהן (כָּל זֶה הָיָה לָהֶם לִזְכּוֹר) דאס אלץ דארפן די יודין געדיינקען: (יג) יַרְכִּבֵהוּ עַל בָּמֳתֵי אָרֶץ, זאגט רש״י (כָּל הַמִּקְרָא כְּתַרְגּוּמוֹ) דער גאנצער פסוק דארף ווערן געטייטשט ווי דער תרגום שרייבט: יַרְכִּבֵהוּ וגו׳, ער מאכט אים רייטען (עַל שֵׁם שֶׁאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל גְּבוֹהָה מִכָּל הָאֲרָצוֹת) ווייל ארץ ישראל איז העכער פון אלע לענדר, דער וואס וואהנט אין ארץ ישראל ווערט גערופען „ער רייט אויף דם העכסטע לאנד פון אלע לענדער": וַיֹּאכַל תְּנוּבֹת שָׂדָי, ער וועט עסין די פרוכטן פון פעלד (אֵלּוּ פֵּירוֹת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל) דס מיינט מען ער וועט עסען דיא

רש״י

מלאך האלהים וגו׳ ויבא בין מחנה מצרים וגו׳: (יב) ה׳ בדד. ה׳ בדד ובטח ש נהגם במדבר: ואין עמו אל נכר. לא היה כח באחד א מכל אלהי הגוים להראות כחו ולהלחם עמהם. ורבותינו דרשוהו על ב העתיד וכן תרגם אונקלוס ואני אומר דברי תוכחה הם ג להעיד השמים והארץ ותהא השירה להם לעד שסופן לבגוד ולא יזכרו הראשונות שעשה להם ולא הנולדות שהוא עתיד לעשות להם לפיכך צריך לייסב הדבר ד לכאן ולכאן וכל הענין מוסב על זכור ימות עולם בינו שנות דור ודור כן עשה להם וכן עתיד לעשות כל זה היה להם לזכור: (יג) ירכבהו על במתי ארץ. כל המקרא ה כתרגומו: ירכבהו וגו׳. על שם שארץ ישראל גבוה מכל הארצות: ויאכל תנובת שדי. אלו ו פירות

שפתי חכמים

א פי׳ הטעם שדרשו על העו״ה שלא רצו לקבל התורה ובפסוק כנשר יעיר קנו שבא לספר כבודתו של מקום שהטיב לישראל מביא טעם השני: ש וה״ק הפסוק וי״י נהג את ישראל בדד ובטח אבל א״ל וי״י היה בדד דזה פשיטא אלא נולא בדד שב אל העם כלומר שלא היו צריכין לפום לימין ללכת עמהם ודרוב בטחונם ויהיה נולא ינחנו עתיד תחת עבר: א ר״ל זהו פירוש בטח כלומר שלא פחדו שמא יקום סוס אחד מכל אלהי הגוים להראות כחו להלחם עמהם משום דלא היה כו׳: ב ר״ל קרא די״י בדד: ג רצונו בזה דאין צריך לפרשו על העתיד כיון שעכשיו מדבר דברי תוכחות עמהם א״כ איך יתכן שיתנבא בכאן באמצע התוכחה על העתיד ל״פ ואני אומר כו׳ כלו׳ אף שהוא דבור על העתיד מ״מ גם הם דברי תוכחה כל הענינים וכו׳: ד ר״ל כך הקרא של י״י בדד ינחנו הוא משמע להבא ולעבר: ה פי׳ שיתן להם א״י וכ״ת א״כ הל״ל ויגחילנו וגו׳ וכדמפרש ואזיל: ו ק״ל וכי כנוקום אחר לא יאכלו לי״: אלו פירות כו׳:

דעת זקנים מבעלי התוספות

(יג) ירכיבהו על במתי ארץ. כר״א ואתה על במותימו תדרוך: ויאכל תנובות שדי. מאחר שבאו לארץ אכלו תנובת השדה ופסק המן כדכתיב וישבות המן ממחרת הפסח ויאכלו מעבור הארץ כדי שיתחזקו לכבוש את הארץ ואמרינן התם דקריב עומר והדר אכול והקשה הרב נתן האופניא״ל למה המתינו עד לאחר הקרבת העומר יבא עשה דבערב תאכלו מצות וידחה לא תעשה דולחם וקלי וכרמל וכו׳ כמו שעשה דמילה דוחה לא תעשה דצרעת ותירץ נזרה כזית ראשון אטו כזית שני דמכזית ראשון שיאכל מן המצה אקיים ליה עשה ונמצא עובר לאו בכזית שני דכבי האי גוונא אמרינן ביבמה שנפלה לפני כהן גדול דלא מיבמה יבא עשה דיבמה יבא עליה וידחה ל״ת דאלמנה לא יקח

פירוש לתורת אלהים

זיי פון איין ארט אויף דעם אנדרען ארט [פיין רמ״ן]: (יב) יְיָ בָּדָד גאט אליין הט זיי געפירט זיכר אין דר מדבר אונ זיי האבן פר קיינם ניט מורא געהאט וְאֵין עִמּוֹ אונ עס איז ניט געווען מיט אים אֵל נֵכָר איין פרעמדער אפ גאט עס איז ניט געווען איין אפ גאט פון אלע אפ געטער ער זאל באווייזען זיין כח מלחמה צו האלטען מיט די ישראל [פיין רמ״ן]: (יג) יַרְכִּבֵהוּ עַל בָּמֳתֵי אָרֶץ ער הט אים גימאכט רייטען אויף די הייך פון דר ערד ער האט זיי גמאכט רוען אין ארץ ישראל וואס איז העכר פון אלע לענדער

ויאכל

אונקלוס

קְרְוִין וְנִכְסֵי יָתְבֵי כְּרַכִּין תַּקִּיפִין : יד יְהַב לְהוֹן בִּזַּת מַלְכֵיהוֹן וְשַׁלִּיטֵיהוֹן עִם עוֹתַר רַבְרְבֵיהוֹן

וַיַּנִקֵהוּ דְבַשׁ מִסֶּלַע וְשֶׁמֶן מֵחַלְמִישׁ צוּר : יד חֶמְאַת בָּקָר וַחֲלֵב צֹאן עִם־חֵלֶב כָּרִים וְאֵילִים

בעל הטורים

ויניקהו . חסר יו"ד מיו"ד דברות יונקת כל התורה :

תו"א ויניקהו דבש סוטה יא :

רשב"ם

דבש . חכרים : ושמן . זיתים שנדלים על ההרים : (יד) חמאת בקר . לפי השמש ארץ זבת חלב . ובשר הרבה להם לאכול : חלב כרים . אילים מדבריות המפוטמי' במרעה כדכתיב ירעה מקנך כר נרחב וכן לבשו כרים הצאן דוגמת סוף הפסוק ועסקים יעטפו בר הכרים של הבואה לבשו את הצאן מלאים צאן לרעות בהם . וכן ואויבי ה' כיקר כרים כמניעת שדי תבואות שמשתרשין ברגע אחד סמוך לקציר בעור לילה . כלו בגשן . כלו בשרפת אש . וסופן משחורין . ואני כך ראיתי (כך) בקציר כן הרשעים תחלה מצליחים בתבואת כרים ויהפך עליהם לילה וידכאו : ואילים בני בשן . סתם בני בשן שמנים

רש"י

ארץ ישראל שקלים לגוב ולהתכשל מכל פירות הארצות : ויניקהו דבש מסלע . מעשה באחד שאמר לבנו ח בסיכני הבא לי קציעות מן החבית הלך ומצא הדבש צף על פיה ט אמר לו זו של דבש היא אמר לו השקע ידך לתוכה ואתה מעלה קציעות מתוכה (ספרי) : ושמן מחלמיש צור . (מגהות פה) אלו זיתים של י גוש הלב : במותי ארץ . לשון גובה : שדי . לשון שדה : חלמיש צור . תקפו וחזקו של סלע כשאינו דבוק לתיבה שלאחריו נקוד חלמיש כ וכשהוא דבוק נקוד חלמיש : (יד) חמאת בקר וחלב צאן . זה היה בימי שלמה שנאמר (מלכים א ד) עשרה בקר בריאים ועשרים בקר רעי ומאה צאן : עם חלב כרים . זה היה בימי עשרת השבטים שנאמר (עמוס ו) ואוכלים כרים מצאן : חלב כליות חטה . זה היה בימי שלמה שנאמר (מלכים א ד) ויהי לחם שלמה וגו' : ודם ענב תשתה חמר . בימי עשרת השבטים (עמוס ו) השותים במזרקי יין : חמאת בקר . הוא שומן הנקלט מע"ג החלב : וחלב צאן . חלב של צאן וכשהוא דבוק ל נקוד חלב כמו בחלב אמו : כרים . כבשים : ואילים .

בית יהודא

פירות פון ארץ ישראל (שקלים לגוב ולהתכשל מכל פירות הארצות) וואס זענען גרינג געשוואוינט צו בליהען און צייטיג ווערן געשווינטער ווי די פירות פון אלע לענדר : ויניקהו דבש מסלע . זאגט רש"י (מעשה) עס האט געטראפן (באחד שאמר לבני בסיכני) אין די שטאט סיכני האט איינער געזאגט צו זיין זוהן (הבא לי קציעות מן החבית) גיב אראפ געטריקנטע פייגן פון פאס און ברענג מיר (הלך ומצא הדבש צף על פיה) דער זוהן איז געגאנגען צו די פאס און האט געזעהן די פאס איז פוהל מיט האניק (אמר לו זו של דבש היא) האט דער זוהן געזאגט צום פאטער אין די פאס איז דאך האניק, ניט פייגען געטריקנטע (אמר לו) האט דער פאטער געזאגט צום זוהן (השקע ידך לתוכה ואתה מעלה קציעות מתוכה) שטעק אריין די האנט טיף אין די פאס וועסטו ארויסנעמען געטריקנטע פייגן פון די פאס, דס מיינט דר פסוק ודבש מסלע, האניק פון אשטיין . ווארום געטריקנטע פייגען זענען הארט וויא שטיין, און פון דעסטוועגען איז פון זיי ארויסגעגאנגען אזו פיל האניק : ושמן מחלמיש צור . בוימאייל וועסטו ארויסנעמען פון אשטארקען שטיין (אלו זיתים של גוש חלב) דס מיינט מען די אייל בירטען וואס וואקסן אויף דעם ארט גוש חלב . די אייל בירטען זענען הארט ווי שטיין און פון זייא גייט ארויס פיל בוימאייל : (יג) (במותי ארץ) . (לשון גובה) במותי איז דערטייטש „הויך" אויף דר העכסטע ארטער : ושדי . (לשון שדה) שדי איז ניט דרטייטש מיין פעלד , נאר וויא עס וואלט געשטאנען שדה, א פעלד : וחלמיש צור . מיינט מען (תקפו וחזקו של סלע) דיא שטארקייט פון שטיין (כשאינו דבוק לתיבה שלאחריו נקוד חלמיש) ווען דר ווארט חלמיש איז ניט באהעפט צום אנדערן ווארט וואס נאך אים איז געפינטלט חלמיש (וכשהוא דבוק נקוד חלמיש) און אז דר ווארט חלמיש איז בהעפט צום אנדערן ווארט וואס נאך אים , איז געפינטלט חלמיש : (יד) וחמאת בקר וחלב צאן . (זה היה בימי שלמה) דס איז געוועזן אין דיא צייט פון שלמה (שנאמר) ווי עס שטייט אין פסוק (עשרה בקר בריאים) צעהן אקסן פעטע (ועשרים בקר רעי) און צוואנציג אקסען געפיטערטע (ומאה צאן) און הונדערט שעפסן (עם חלב כרים) מיט דיא פעטע שעפסן (זה היה בימי עשרת השבטים) דס איז געוועזן אין די צייט פון די צעהן שבטים (שנאמר) ווי עס שטייט אין פסוק (ואוכלים כרים מצאן) און זיי עסען די פעטע פון די שעפסען : וחלב כליות חטה . די פעטע ווייץ קערנער (וזה היה בימי שלמה) דס איז געוועזן אין דיא צייט פון שלמה (שנאמר) ווי עס שטייט אין פסוק ויהי לחם שלמה וגו' , דס ברויט פון שלמה איז געוועזן יעדער טאג דרייסיג כור פיינע ווייצן מעהל : ודם ענב תשתה חמר . דיא בלוט פון די ווינטרויבן וועסטו טרינקען וויין , דס איז געוועזן (בימי עשרת השבטים) אין דיא צייט פון דיא צעהן שבטים , ווי עס שטייט אין פסוק (השותים במזרקי יין) זייא טרינקען וויין אין בעקינס : וחמאת בקר . (הוא שומן הנקלט מעל גבי החלב) דיא פעטע וואס ווערט אראפגענומען פון די מילך , הייסט חמאה : וחלב צאן . מיינט מען (חלב של צאן) מילך פון שעפסן (וכשהוא דבוק) אז דער ווארט חלב איז באהעפט צו נאך א ווארט (נקוד חלב בח"פ) איז געפינטלט דר ווארט חלב מיט אחטף פתח (כמו בחלב אמו) וויא דר ווארט חלב אמו : (כרים) . מיינט מען כבשים , שעפסען : (ואילים) .

דעת זקנים מבעלי התוספות

ומשני גזרה ביאה ראשונה אטו ביאה שנייה דסביאה ראשונה אקיים ליה עשה הכא נמי דכותה : ויניקהו דבש מסלע . שהיו עושים הדבורים דבש בנקיקי הסלעים . וגם התמרים גדלים על הסלעים ויוצא הדבש : ושמן מחלמיש צור . שהזיתים הגדלים בסלעים הם טובים מאותן שבבקעה לפי שחמה זורחת עליהם תמיד וממתקן כד"א וממגד תבואות שמש : (יד) עם

שפתי חכמים

ז דק"ל והיאך כא זה שהיו יונקים דבש מן הסלע : ח בסיכני שם מקום : ט וקציעות הם קשים כמו סלע ואפ"ה היה דבש עליהם וא"כ היו יונקים דבש מן הסלע : י גוש חלב שם מקום : כ דק"ל למה נקוד חלמיש בשו"א תחת הלמ"ד ה"ל לניקוד חלמיש בקמץ כמו חלמיש למעינו מים לכך מפ' כשאינו דבוק כו' אבל כאן דבוק : ל דק"ל למה נקוד וחלב בשו"א תחת החי"ת ולירי"י תחת הלמ"ד ה"ל למכתב וחלב.

פירוש לתורת אלהים

ויאכל און האט גמאכט זיי עסן די פרוכט פון דעם פעלד דס איז די פירות פון ארץ ישראל וואס זייא ווערן גיכר צייטיג פון אלע פירות פון אנדערע לענדר ויניקהו און ער האט אים גמאכט זייגען האניק פון אפעלזן ושמן און אייל פון אשטארקן פעלזן [ע' רש"י] : (יד) חמאת בקר פוטער פון רינדער וחלב צאן און מילך פון שאף עם חלב כרים מיט פעטיקייט פון שאף ואילים בני בשן און שאף פון בשן ועתודים און זכרים פון שאף

בני־בשן ועתודים עם־חלב כליות
חטה ודם־ענב תשתה־חמר:
טו וישמן ישרון ויבעט שמנת
עבית כשית ויטש אלוה עשהו
וינבל צור ישעתו: טז יקנאהו

ותקיפיהון עממא דארעהון ואחסנתהון עם ביזת חיליהון ומשריתהון ודם גבריהון יתשד כמיא:
טו ועתר ישראל ובעט אצלח תקוף קנא נכסין ושבק פלחן אלהא דעבדיה וארגיז קדם תקיפא דפרקיה:
טז אקניאו קדמוהי

תו"א עם חלב כליות חטה כתובות קיא: ודם ענב תשתה חמר שם: וישמן ישרון ברכות לב:

רשב"ם

אבל כשאר מקומות הכרים המפוטמים במרעה הם שמינים מכל הבהמות: עם חלב כליות חטה. שומן תסדת חטים המובחרים כאן. וכמו וחכל דור המלך. כלתה נפשי לשון חימוד ותאוה, כלה שארי. כמו משורש שבה שביה יו"ד תחת ה"י בכל חטוטי למ"ד פעל ה"י. ומן בנה הגזרה בניה: חמר. ויין חמר טלא מסך: (טו) עבית. מנורת במעבה האדמה. כמו מן מראה ראית. מעשה עשית (וכן עשית היו"ד במקום ה"א בשרשו): אלוה

בית יהודא

(כמשמעו) שעפסען זכרים ואשעפס אזכר, ביז ער ווערט אלט צוועלף חדשים, הייסט ער כבש, אשעפס, דעם דרייצעהנטין חודש, הייסט ער פלגס, פון דרייצענטין חודש אונ ווייטער הייסט ער איל: (בני בשן). (שמנים היו) די שעפסען פון בשן זענען גוועזן פעטע: (כליות חטה). מיינט מען (חטים שמנים כחלב כליות וגסין ככוליא) ווייץ פעטע ווי די פעטס פון די נירען אונ גרויס ווי אניר: (ודם ענב). מיינט מען (היה שותה ענב) ער הט געטרונקן די זאפט פון ווינטרויבן (וטעם יין חשוב) אונ ער הט פארזוכט אגשמאק פון גוטן וויין: (חמר). (יין בלשון ארמי) אויף ארמית זאגט מען אויף וויין חמר, זאגט רש"י (חמר אין זה שם דבר) חמר איז ניט דער נאמען פון וויין וניט אלע וויין ווערט גערופן חמר) (אלא לשון משובח בטעם) נאר דר וויין וואס הט אגוטן געשמאק, ווערט גערופן חמר (ועוד יש לפרש שני מקראות הללו אחר תרגום של אונקלוס) מען קען זאגן דעם מיינונג פון די צוויי פסוקים וויא דער תרגום אונקלוס שרייבט (אשרינון על תוקפי ארעא) איך וועל זייא מאכען רוהען אויף דיא שטארקייט פון לאנד ואונ וויא עס שטייט ווייטער אין תרגום: (טו) (עבית). (לשון עובי) עבית, דוא ביזט גראב געווארן: (כשית). (כמו כסית) דו האסט בדעקט (לשון כי כסה פניו בחלבו) ער האט בדעקט זיין פנים מיט פעטס (כאדם ששמן מבפנים וכסליו נכפלים מבחוץ) וויא אמענטש וואס איז פעט אינווייניג אונ זייגע פלאנקען זענען איינגעקנייטשט פון אויסווייניג (וכן הוא אומר) אונ אזוי זאגט דר פסוק (ויעש פימה עלי כסל) ער הט געמאכט אמויל וקנייטשין) אויף דיא פלאנקען: (כשית). זאגט רש"י (יש לשון קל בלשון כסוי) דר ווארט „כסוי" בארעקט איז דא מיט אגרינגען לשון (כמו וכוסה קלון ערום) ווער עס בדעקט די שאנד איז קלוג (ואם כתב כשית דגוש) ווען עס וואלט גוועזן געשריבן כשית מיט אפינטעל אין דיא שין (היה נשמע כסית את אחרים) וואלט מען מיינען דו האסט באדעקט אנדערע (כמו כי כסה פניו) ווי עס שטייט ער הט בדעקט זיין פנים ואונ כשית מיט אקמץ אונ אין שין איז ניטא אפינטעל, מיינט מען דוא האסט זיך אליין בדעקט: (וינבל צור ישועתו). ער הט פארשעמט דעם גאט וואס הט אים גיהאלפען (גנהו וביזהו) ער הט אים פארשעמט (כמו שנאמר) ווי עס שטייט אין פסוק (אחוריהם אל היכל ה') זיי זענען געשטאנען מיט דעם אינטען צום בית המקדש (אין נבול גדול מזה) עס איז ביטא אגרעסערע פארשעמונג ווי דאס איז גוועזן: (טז) (יקנאהו). מיינט מען (הבעירו חמתו וקנאתו) זיי האבען אנגעצונדן

רש"י

מ כמשמעו: בני בשן. שמנים היו: כליות חטה. חטים שמנים כחלב כליות וגסין כ ככוליא: ודם ענב. תהיה שותה טוב [נ"ל ענב] ס וטעם יין חשוב: חמר. יין בלשון ארמי: חמר. אין זה שם דבר אלא לשון משובח בטעם וויג"ש בלעז (וויניכט). ועוד יש לפרש שני מקראות הללו אחר תרגום של אונקלוס אשרינון על תוקפי ארעא וגו': (טו) עבית. לשון עובי: כשית. כמו כסית לשון (איוב טו) כי כסה פניו בחלבו כאדם ששמן מבפנים וכסליו נכפלים מבחוץ וכן הוא אומר (שם) ויעש פימה עלי כסל: כשית. יש לשון קל ע בלשון כסוי כמו (משלי יב) וכוסה קלון ערום ואם כתב כשית דגוש היה נשמע כסית את אחרים פ כמו (איוב טו) כי כסה פניו: וינבל צור ישעתו. גנהו וביזהו כמו שנאמר (יחזקאל ח) אחוריהם אל היכל ה' וגו' אין נבול גדול מזה: (טז) יקנאהו.

שפתי חכמים

כולו בקמ"ץ: מ נראה דהלעת רש"י כך הוא כרים כבשים והשתא א"ש דאילים הוי פירושו כמשמעו דבלא זה ה"א דאילים הם כבשים ולמה נקראו אילים שמחזיקים ומעשרים את בעליהן ואילים נמ' ואת אילי הארץ לקח שהוא לי תוזק אבל השתא שפירש כרים כבשים אין אנו לריכים לדחוק ולפרש דאילים מלשון חוזק אלא אילים פירוש כמשמעו: נ דאל"כ למה מדמה לחלב כליות לא לשאר חלב: ס ר"ל שכך הפי' של פסוק ודם ענב היה שותה וכו': ע רלונו בזה כיון שהוא מל' כסוי ה"ל להדגיש השי"ן כמו שמלינו בכ"מ שלשון כסוי מודגש: פ אבל עכשיו הוא מבמע שאתה מכסה את עלמך:

דעת זקנים מבעלי התוספות

חלב כרים ואילים. מיטב של כבשים ואילים כמו ואכלו את חלב הארץ: עם חלב כליות חטה. כליות ממש לפי שבכליות יש הריק מדמה אותם בחטה: ודם ענב תשתה חמר. שיהא

פירוש לתורת אלהים

שאף עם חלב כליות חטה אונ אזו איין פעטע ווייץ ווי חלב פון נירין אונ איטליכע ווייץ איז אזו גרוס ווי אניר ודם ענב אונ פון רויטע ווייו טרויבן וויא בלוט תשתה חמר האסטו געטרונקען וויין: (טו) וישמן ישרון אונ די ישראל זענין פעט גווארן ויבעט אונ ער האט גטרעטן שמנת דו ביסט גווארן פעט אונ דיק כשית דו ביסט גווארן בדעקט מיט פעטיקייט ויטוש אונ ער הט פר לאזן דעם גאט וום האט אים בשאפן וינבל אונ ער הט געשענט אונ הט מבזה גוועזן צור דעם שטארקן גאט וואס האט אים גיהאלפען:

משלים על התורה

(טו–יח) וינבל צור ישועתו וגו' צור ילדך תשי וגו'. למשל ראובן האט געטאן אטובה צוא שמעון אונ

פון

בְּפֻלְחַן טַעֲוָן בְּתוֹעֲבָתָא אַרְגִּיזוּ קֳדָמוֹהִי :
יז דַּבָּחוּ לְשֵׁדִין דְּלֵית בְּהוֹן צְרוֹךְ דַּחֲלָן דְּלָא יְדָעֻנּוּן חַדְתָּא דִּי מִקְּרִיב אִתְעֲבִידָא לָא אִתְעַסַּקוּ בְּהוֹן אֲבָהָתְכוֹן :
יח דַּחֲלָא תַּקִּיפָא דִּבְרָאָךְ

בְּזָרִים בְּתוֹעֵבֹת יַכְעִיסֻהוּ : יז יִזְבְּחוּ לַשֵּׁדִים לֹא אֱלֹהַ חול אֱלֹהִים לֹא יְדָעוּם חֲדָשִׁים מִקָּרֹב בָּאוּ לֹא שְׂעָרוּם אֲבֹתֵיכֶם : יח צוּר יְלָדְךָ

תו"א צור ילדך שם ה :

רשב"ם

עשהו. הוא עשך ויכוננך : ונבל. גוי נבל ולא חכם : (יז) לא שערום. לשון לשעירים אשר הם זונים אחריהם : (יח) ילדך. כמו ילד את אלמודד

רש"י

הכעירו חמתו צ וקנאתו : בתועבות. במעשים תעובים כגון משכב זכור וכשפים שנאמר בהם תועבה : (יז) לא אלה. כתרגומו דלית בהון צרוך ק אלו היה בהם צורך ר לא היתה קנאה ש כפולה כמו עכשיו : חדשים מקרוב באו. (ספרי) אפילו האומות לא היו רגילים בהם נכרי שהיה רואה אותם היה אומר זה צלם יהודי : לא שערום אבתיכם. לא יראו מהם ת לא עמדה שערתם מפניהם דרך שערות האדם לעמוד מחמת יראה כך נדרש בספרי ויש לפרש עוד שערום

בית יהודא

דעם כעס אונ דעם צארן פון הקב"ה : ובתועבות. מיינט מען (במעשים תעובים) מיט מיאוסע עבירות (כגון במשכב זכור וכשפים) איר האט מזנה געווען מיט זכרים איר האט גיטאהן כשוף (שנאמר בהם תועבה) ביי די עבירות שטייט זייא זענען פארמיאוסט ביי הקב"ה : (יז) ולא אלוה. מיינט מען (כתרגומו) ווי דער תרגום טייטשט (דלית בהון צריך) עס איז ניטא אין זיי אבעדארפונג, מען דארף זיי ניט, ווייל זיי קענען ניט העלפען (אלו היה בהן צרוך) ווען עס וואלט גוועז אין זיי אבעדארפונג, ווען מען וואלט זיי געדארפט, ווען זייא וואלטען געקענט העלפען (לא היתה קנאה כפולה כמו עכשיו) וואלט ניט גוועז דר כעס פון הקב"ה טאפיל אזוי גרויס ווייא ער איז איצט, ווארום אז זייער נאט וואלט זיי געקענט העלפען, וואלטען זייא געקענט זאגן דריבער דינען מיר צוא איהם ווייל ער העלפט אונז, אבער אז ער קען ניט העלפען צו וואס דינט איר צו איהם? געוויס צו דערצערענען הקב"ה, דריבער איז גרויס אויף אייך דר כעס פון הקב"ה) : וחדשים מקרוב באו. נייע געטער, עס האט נאך איין פאלק ניט געדינט צו זייא (אפילו האומות לא היו רגילים בהם) אפילו די פעלקר זענען ניט געווען געוואהנט צו דינען די געטער (נכרי שהיה רואה אותם) דר גוי וואס הט געזעהן די געטער (היה אומר זה צלם יהודי) האט ער געזאגט דער צלם איז פון איוד. איוד דינט צו איהם, ווייל גוים האבען צוא אזעלכע געטער ניט געדינט : ולא שערום אבותיכם. מיינט מען (לא יראו מהם) אייערע אלטערען האבען ניט מורא געהאט פר די געטער (לא עמדה שערתם מפניהם) די האר פון אייערע אלטערן האבען זיך ניט אויפגעשטעלט פר זיי (דרך שערות האדם לעמוד מחמת יראה) דיא נאטור איז ווען אמענטש ווערט דערשראקען שטעלן זיך אויף זיינע האר (כך נדרש בספרי) אזוי ווערט גלערנט אין ספרי (ויש לפרש עוד) מען

דעת זקנים מבעלי התוספות

היין אדום כדם והשיבות הוא כד"א אל תרא יין כי יתאדם : (טז) בתועבות יכעיסוהו. בגזל ועריות שנא' בהם כי את התועבות האל עשו : (יז) יזבחו לשדים. שהוא דבר נמאס : לא אלוה. שאין לו כח ולא היזק כמו ואת אילי הארץ לקח. ואונקלוס תרגם דלית בהון צרוך אך אם היה בהם שום צורך לא היתה קנאה כפולה כמו שהוא עכשיו. ואמר ליה ההוא רומאה לר' שטעון אלהכון קנאי הוא דכתיב אל קנא כלום מתקנא אלא גבור בגבור וכתיב הם קנאוני בלא אל ואני אקניאם בלא עם. א"ל אמשול לך משל למה הדבר דומה לאדם שנשא אשה יפת תואר ביותר וחזר ולקח אחרת עליה כעורה ביותר כעסה עליו הראשונה ואמרה לו אלו לקחת הגונה לא הייתי מקפדת עכשיו שהיא כעורה הקפידה כפולה כך אמר הקב"ה כיון שאתם יודעים שאין בהם ממשות הרי הקנאה כפילה : אלהים לא ידעום. לא הכירום שיהיה בהם שום תועלת. והרב יוסף קרא פירש לפי שבהקב"ה כתיב כי ידעתי את מכאוביו אבל הם לא ידע בצרותיהם ולא עמדו להם : חדשים מקרוב באו. לא נקראו אלוה עד עכשיו : לא שערום אבותיכם. לא פקדום. פוקד מתרגמינן מסער : (יח) צור ילדך תשי. הקב"ה

שפתי חכמים

צ פירוש שכל לשון קנאה הוא המתחרה לנקום נקמת דבר : ק צרוך פירוש כח ויכולת והוצרכו לפרש כן מדכתיב אחריו אלהים לא ידעום ואם היה פי' לא אלוה כמשמעו איך קראו אחר זה אלהים. הרא"ם : ר רצ"ל בלא תקשי מדכתיב לא אלהים משמע אבל אם היה בו צרוך כגון כוכבים ומזלות לא היו מקניטים לו ואיך יתכן זה הרי כתי' ופן תשא עיניך וגו' לירא או לכל צבא השמים : ש וא"ת והא לעיל בפ' כי תשא פירש"י למה יחרה אפך כלום מתקנא אלא גבור בגבור וכו' וא"כ למה תהא קנאה כפולה וי"ל לעיל גבי תפלה לפייס הפ"ש אמר משה למה יחרה אפך כלום מתקנא וכו' אבל לענין עונש כסבא הקב"ה לענוש על ע"א העובדים אותם או העונש יותר גדול כמה דלית ביה צרוך : ת ויהיה כנוי שערום כמו כני ילאוני ילאו ממני פן

פירוש לתורת אלהים

(טז) יקניאוהו זיי טוען איהם דער צערנען מיט פרעמדע אפגעטער בתועבות מיט אום ווירדיגע מעשים טוען זיי איהם דער צערנען : (יז) יזבחו לשדים זייא שעכטן צו די טייבלען לא אלוה וואס זענין ניט קיין גאט (עיין רש"י) אלהים לא ידעום אזעלכע אפגעטער וואס זיי קענען זיי ניט, נאר חדשים מקרוב באו זיי זענען נייע אונ זענען ניט לאנג ארום גקומען די ישראל האבען זיך גמאכט נייע אפגעטער אז אפילו די עובדי כוכבים האבען זיי אויך ניט גקאנט אונ אז איין עובד כוכבים האט געזעהן דעם אפגאט הט ער גזאגט דס איז איין אפגאט פון איהודי לא שערום אבותיכם אייערע עלטערן האבען זיך ניט גפארכטן פאר זיי אדער שערום איז טייטש שדים אייערע עלטערן האבען ניט גדינט צו די שדים וואס איר דינט : (יח) צור דער שטארקער גאט

משלים על התורה

פו די טובה איז שמעון רייך געווארן, אויב שמעון איז פרום אונ מיט זיין רייכקייט דינט ער הקב"ה מער ווי פריער אונ ער גיט צדקה אונ גמלות חסדים, לויבן אלע מענטשן ראובן וואס ער הט שמעון רייך געמאכט, אלע זאגן ראובן הט גוט געטאן וואס ער הט שמעון רייך געמאכט, אבר אויב שמעון איז דורך דעם רייכקייט שלעכט געווארן,

פריער

תשי ותשכח אל מחללך: רביעי

יט וירא יהוה וינאץ מכעס בניו

ובנתיו: כ ויאמר אסתירה פני מהם

אראה מה אחריתם כי דור

תהפכת המה בנים לא־אמן בם:

אתנשתא שבקתא פלחן אלהא דעבדך: יט וגלי קדם יי ותקף רגזה מדארגיזו קדמוהי בנין ובנן: כ ואמר אסלק שכנתי מנהון גלי קדמי מא יהי בסופיהון ארי דרא דאשניו אנון בניא

תו"א וירא ה' וינאץ כתובות ט ספר הזוהר פ' וילא יעקב: כי דור יומא פג: בנים לא אמן בם קידושין לו:

רשב"ם

כמו תוליד: תשי. תשכח. מן נשה כמו אל תט אל דרכיה מן נטה. זהיו"ד כתשי כמו יו"ד מלפניך אל תשחי כמו אל תמחה: (יט) בניו

בעל הטורים

(יח) תשי. יו"ד קטנה כתן לך יו"ד דברים ונסית אותו בי' נסיונות ולכך יו"ד דיגדל נא גדולה לומר לך זכור לאברהם שנסיתו בעשרה

בית יהודא

כען נאך זאגן דעם מיינונג פון פסוק (שערום לשון ושעירים ירקדו שם) שערום מיינט מען שעירים, ווי עס שטייט אין פסוק ושעירים ירקדו שם (ושעירים הם שדים) שעירים מיינט מען שדים (לא עשו אביהכם שעירים הללו) אייערע אלטערן האבן ניט געמאכט אזעלכע שדים: (יח) ותשי. (תשכח) תשי איז טייטש פארגעסען (ורבותינו דרשו) די רבנן לערנן תשי איז טייטש שוואך (כשבא להטיב לכם אתם מכעיסין לפניו ומתישים כחו מלהטיב לכם) ווען הקב"ה קומט ער זאל אייך טאהן גוטעס זינדיגט איר אונ איר דערצערענט אים, מאכט איר שוואך זיין כח ער זאל ניט קענען אייך גוטעס טאהן: (אל מחוללך), דער גאט (מוציאך מרחם) וואס האט דיך ארויסגענומען פון דיין מוטערס בויך (לשון יחולל אילות) ער מאכט געבארין דיא חיות וואס הייסן אילות (חיל כיולדה) ער ציטערט ווי דיא אשה ווען זיא געבארט אקינד: (כ) ומה אחריתם. מיינט מען (מה תעלה בהם בסופם) וואס וועט זיין מיט זיי אין לעצטן: כי דור תהפוכות המה. זיי זענען מענטשען פון פארקערונג (מהפכין רצוני לכעס) זייא פארקערען דעם ווילען פון הקב"ה צו כעס: ולא אמון בם. משה רבינו זאגט (אין גדולי נכרים בהם) עס איז נים צוא דערקענען איף די יודין אז איך האב זיי געאדעוועט (כי הוריתים דרך טובה וסרו ממנה) איך האב זיי גילערנט אונ געוויזען אגוטע וועג אונ זיי זענען פון איר אוועקגעגאנגען (אמן לשון ויהי אומן) אמן איז טייטש אדעוען, וויא עס שטייט אין פסוק אומן את הדסה, ער האט געאדעוועט דיא

רש"י

לשון (ישעיה יג) ושעירים ירקדו שם שעירים הם א שדים לא עשו אבותיכם שעירים הללו: (יח) תשי. תשכח ורבותינו דרשו כשבא להיטיב לכם אתם מכעיסין לפניו ומתישים כחו ב מלהיטיב לכם: אל מחוללך. מוציאך מרחם לשון (תהלים כט) יחולל אילות (שם מח) חיל כיולדה: (כ) מה אחריתם. מה תעלה בהם ג בסופם: כי דור תהפוכות המה. מהפכין רצוני ד לכעס: לא אמן בם. אין גדולי נכרים ה בהם כי הוריתים דרך טובה וסרו ממנה: אמן. לשון (אסתר ב) ויהי אומן נודריטור"ה בלעז (ערציהונג) ד"א

שפתי חכמים

תפשטנו תבנע נמנו: א ויהיה נ"כ פה כנוי שערום מהם רק פי' מהם פירש נומין השעירים שהם השדים הנזכרים למעלה ופירוש שערום עשו שעירים כמו מהגוים עשו אלומים. רא"ם: ב והוא מל' תשש כחו כנקבה ולפירוש ראשון יהי' מלת תשי מגזירת נשיתי טובה: ג כי המנוקש הוא אינו רק לדעת מה יהא עליהם באחרונה לא מה יהא אחריתם כי אחריתם היא המיתה ובלאו הסתרת פנים כל הילודים למות אלא מה יהא עליהם פורעניות בשביל הסתרת פנים: ד לא שהם נתהפכין כפי המובן והוכחתו מדכתיב כי וגו' וכל כי היא כחינת טעם אשלמעלה וק"ל: ה ופירוש אמן מל' ויהי אומן את הדסה והוסיף מלת נכרים כי בזולת התוספת יהא המובן ממנו שאין

דעת זקנים מבעלי התוספות

שבראך במעי אמך והולידך שכחת בשביל החדשים שאינן שוים כלום: ותשכח אל מחוללך. כפול הענין: (כ) ויאמר אסתירה פני מהם. כתרגום אסלק שכינתי מנהון ומאחר שאני מסלק אראה מה אחריתם. מה יועילו להן אותן אלוהות שבחרו: כי דור תהפוכות. שמחשבין הטובה שעשיתי עמהם

פירוש לתורת אלהים

וואס האט דיך בשאפן האסטו אים פר געסין [עיין רש"י] ותשכח אונ דו האסט פר געסין אל דעם גאט וואס האט דיך גמאכט ארוס ציהען פון דיין מוטערס בויך: (יט) וירא אונ עס איז וואָרען גיזעהן פר גאט וינאץ אונ ער צערינט מכעס בניו ובנותיו ווייל זיינע זיהן אונ טעכטער האבן אים דער צערינט: (כ) ויאמר דרום זאגט ער אסתירה איך וועל אפ טאן מיין שכינה פון זיי וועל איך זעהן וואס וועט זיין ווייער סוף כי דור תהפוכות המה ווארום זיי זענען אזו אדור וואס זיי פאר קערין מיין גוטין ווילען צו צארען בנים זייא זענען אזעלכע קינדער לא אמון בם מיין דער ציהונג וואס איך האב זיי דר צוגן ווערט ניט דר קענט אין זיי ווארום איך האב גוויזען זייא דעם גוטען וועג אונ זיי האבין דר פון אפ גיקערט [עיין רש"י]:

משלים על התורה

פריער איז ער געווען פרום, איצט איז זיין פירונג געווארן ניט יודיש ער איז געווארן ארשע, אונ ער לאזט ניט אריין אייד צו זיך אין שטוב, אונ גיט ניט צדקה ניט גמילות חסדים, אלע מענטשן זאגן ווי שלעכט האט ראובן געטאן וואס ער האט רייך געמאכט שמעונן, ער האט געמאכט פון אצדיק ארשע, דאס זעלביגע איז ביי יודין, ווען די יודין זענען ארויסגעגאנגען פון מצרים אין דר מדבר, אונ זענען געווען פרום, האבן אלע פעלקר געלויבט הקב"ה אונ האבן געזאגט הקב"ה האט גאנץ רעכט געטאן וואס ער האט ארויס־גענומען יודין פון מצרים, די יודין זענען ווערט די אלע טובות וואס הקב"ה טוט מיט זיי, אבר ווי איר זענט געקומען אין ארץ ישראל אונ איר זענט פעט געווארן, אונ איר האט פארלאזען הקב"ה. צור ילדך תשי, דעם בשעפער וואס האט דיך געבארן. ארויסגענומען פון מצרים, וואס דא

ביזט

כא הם קנאוני בלא־אל כעסוני בהבליהם ואני אקניאם בלא־עם בגוי נבל אכעיסם: כב כי־אש קדחה באפי ותיקד עד־שאול תחתית ותאכל ארץ ויבלה ותלהט מוסדי הרים: כג אספה

תו"א בגוי נבל יבמות סג:

אונקלוס

דלית בהון הימנו: כא אנון אקניאו קדמי בלא דחלא ארגיזו קדמי בפלחן טעון ואנא אקנינון בלא עם בעמא טפשא ארגזנון: כב ארי קדום תקיף כאשא נפק מקדמי ברגז ושצי עד שאול ארעית ואסף ארעא ועללתה ושצית עד סיפי טוריא: כג אסף עליהון בישין

בעל הטורים

כסיומות: (כא) בלא עם. כניעני הם הכבליים:

רשב"ם

ובנותיו. בנים לא אמון בם כאמור למעלה. בגוי מוסם: (כג) אספה עליסו

רש"י

אמון לשון אמונה ו כתרגומו אמרו בסיני נעשה ונשמע ולשעה קלה בטלו הבטחתם ועשו העגל: (כא) קנאוני. הכעירו חמתי: בלא אל. בדבר שאינו אלוה: בלא עם. באומה שאין לה שם שנאמר (ישעיה כג) הן ארץ כשדים זה העם לא היה ובעשו הוא אומר (עובדיה א) בזוי אתה מאד: בגוי נבל אכעיסם. אלו הכופרים וכן הוא אומר (תהלים יד) אמר נבל בלבו אין אלהים: (כב) קדחה. בערה: ותיקד. בכם עד ז היסוד: ותאכל ארץ ויבלה. ארצכם ויבולה: ותלהט. ירושלים המיוסדת ח על ההרים שנאמר (שם קכה) ירושלים הרים סביב לה: (כג) אספה עלימו רעות.

בית יהודא

הדסה (דבר אחר) נאך אפשט איז (אמון לשון אמונה) אמון איז דערטייטש גלייבונג (כתרגומו) ווי דר תרגום טייטשט, זיי זענען אפאלק וואס מען קען זיי ניט גלויבען (אמרו בסיני נעשה ונשמע) ווען זיי זענען געשטאנען לעבען בארג סיני האבען זיי געזאגט אלין וואס הקב"ה הט גירעט וועלן מיר טאהן אונ הערען (ולשעה קלה בטלו הבטחתם ועשו העגל) אין אקליינע צייט שפעטר האבען זיי ניט געהיט זייער צוזאג אונ האבען געמאכט דעם עגל: (כא) (קנאוני). מיינט מען (הכעירו חמתי) זיי האבען אנגעבערענט מיין כעס: (בלא אל. מיינט מען (בדבר שאינו אלוה) מיט אזאך וואס ער איז קיין גאט: (בלא עם). מיינט מען (באומה שאין להם שם) מיט אזעלכע שטערן דינער וואס זיי האבען ניט אנאמען פאר אפאלק (שנאמר) וויא עס שטייט אין פסוק (הן ארץ כשדים זה העם לא היה) דיא לאנד כשדים איז קיין מאהל גיוועזען גירעכענט פר אפאלק (ובעשו הוא אומר) אונ ביי עשו זאגט דר פסוק (בזוי אתה מאוד) דו ביזט זייער פאראכטעט: (בגוי נבל אכעיסם). איך וועל זייא דערצערענען מיט אפאלק וואס ער איז נבל (אלו הכופרים) וואס לייקענען אין הקב"ה (וכן הוא אומר) אזו זאגט דר פסוק (אמר נבל בלבו אין אלהים) דער נבל זאגט אין זיין הארץ עס איז קיין גאט אויף דר וועלט: (כב) (קדחה). (בערה) קדחה איז דערטייטש עס ברענט (ותיקד בכם עד היסוד) עס וועט ברענען אין אייך ביז צום פונדאמענט: ותאכל ארץ ויבולה. עס וועט ברענען (ארצכם ויבולה) אייער לאנד מיט אירע פרוכטין: ותלהט. (ירושלים המיוסדת על ההרים) עס וועט ברענען די שטאט ירושלים וואס זיא שטייט אויף בערג (שנאמר) וויא עס שטייט אין פסוק (ירושלים הרים סביב לה) ארום ירושלים זענען דא בערג: (כג) (אספה עלימו רעות). מיינט מען (אחבר רעה על רעה) איך וועל בהעפטען איין שלעכטס אויף דיא אנדערע שלעכטס

שפתי חכמים

גדולי כס כלומר שלא גדלתים לכן הוסיף מלת נכרים: ו דלטעם ראשון היה קשה לו למה לא כא' אומן כיי"ו לפי ד"ת וכו' ולד"ת קשה הל"ל אמון: ז הוסיף מלת בכם וכן מלת ארצכם דכלא"ה לא היינו יודעים את מי תוקד הו לאיזה ארץ: ח דאם לא כן מוסדי הרים נ"ל הרי ככר כתיב שתאכל הארץ בכלל. אלא ר"ל ירושלים שהיא מיוסדת על ההרים

דעת זקנים מבעלי התוספות

לדעה הרי הם כופרים בי ומואסים במצותי: (כא) ואני אקניאם בלא עם. מדה כנגד מדה ונרא' שעל החובלים יקופש הוא אומר שהם מצירים לישראל בכל מקום והם קרוין לא עם שהרי הם בזוין מכל מכסיסי בני אדם: (כב) ותלהט מוסדי הרים. ושי"ה אין חשך ואין צלמות להסתר שם פועלי און: (כג) אספה

פירוש לתורת אלהים

(כא) הם זייא דיא ישראל קנאוני האבען מיך דער צערינט בלא אל מיט אזו אזאך וואס איז קיין גאט זיי האבען גידינט עבודת כוכבים ואני אונ איך גאט אקניאם וועל זיי דער צערגען בלא עם מיט אזו איין אומה וואס איז ניט גיאכט פאר אפאלק דס זענען דיא כשדים בגוי נבל מיט אשלעכטע פאלק אכעיסם וועל איך דר צערגען זיי: (כב) כי אש ווארום אפייער ברענט אין מיין צארן ותיקד אונ עס ברענט ביז די אונטערשטע גרוב עס וועט אין זיי ברענען ביז זיי וועלן קומען צום גרונד ותאכל אונ עס וועט פאר ברענען ארץ ויבולה אייער ערד מיט איר פרוכט ותלהט אונ עס וועט פר ברענען אונ עס וועט פאר פלאמען מוסדי הרים דעם גרונד פון די בערג דס איז די שטאט ירושלים וואס זיא איז גיגרונד פעסטיגט אויף די בערג וויא עס שטייט אין פסוק (ירושלים הרים סביב לה): (כג) אספה עלימו רעות איך וועל

משלים על התורה

ביזט געוועזען ווי אקינד וואס ווערט געבארען, האסטו אים פארגעסען, וינבל צור ישעתו, האבען אלע פעלקר איבט פארמיאוסט הקב"ה, אונ האבען געזאגט צו אזוי אשלעכטע פאלק הט הקב"ה געהאלפען? צו זיי הט הקב"ה געטאן נסים? זיי הט ער געדארפט ארויסנעמען פון מצרים? פון זייערטוועגן הט הקב"ה געדארפט פארטרייבען די כנענים פון לאנד? זיי טוהען דאך אויך ווי די כנענים, האבען זיי דאך פארשעמט הקב"ה אונ האבען אים דערצערענט:

מערן

עֲלֵימוֹ רָעוֹת חִצַּי אֲכַלֶּה־בָּם׃
כד מְזֵי רָעָב וּלְחֻמֵי רֶשֶׁף וְקֶטֶב מְרִירִי וְשֶׁן־בְּהֵמֹת אֲשַׁלַּח־בָּם

מַכְתָּשַׁי אֱשֵׁיצֵי בְהוֹן׃
כד נְפִיחֵי כְפַן וַאֲכִילֵי עוֹף וּכְתִישֵׁי רוּחִין בִּישִׁין וְשֵׁן חֵיוַת בָּרָא אֱגָרֵי בְהוֹן עִם חֲמַת תַּנִּינַיָּא דְזָחֲלִין

תו"א חצי אכלה סוטה ט: מזי רעב ברכות ה: ושן בהמות קמא ג:

רשב"ם

רעות. אכלה. כי דרך המקראות לכפול לשונם. כלומר כל מיני רעות שיש בידי להזיק. כולם אשים בהם: (כד) מזי רעב. פתרונו לפי ענינו בתרגומו. ואם לשון תלמוד הוא הרי הוא כמו נחמזמז מותיה דרין: ולחומי רשף. ברד ואש מן השמים. כמו רשפי. שמה שבר רשפי קשת. ועיקר פירושו לשון פריחה בעוף בדכתיב ובני רשף יגביהו עוף. כלשון מחץ יעוף יומם: וקטב מרירי. מחותכים ומרוקדים על ידי לסטים המסררים והורגים בני אדם. כמו עון פלילי עון של דיין שעושין בו דין. ונתן בפלילים

בעל הטורים

(כד) מזי רעב. הזכיר ה' דברים מזי רעב ולחומי רשף וקטב מרירי ושן בהמות עם חמת זוחלי עפר כנגד מה שעברו על ה' חומשי תורה וה' ניאופים כהושע וה' תועבות שראה יחזקאל וכנגד ה' הנקטירו׳. לבעל. לשמש. ולירח. ולמזלות. ולכל צבא השמים:

בית יהודא

(לשון ספו שנה על שנה) איר וועט בהעפטן איאהר אוף איאהר (ספות הרוה) בהעפטן די זאטע צו די הונגעריגע (עולתיכם ספו על זבחיכם) די בהמות וואס איר ווילט זייא מקריב זיין עולות. זאלט איר ניט מקריב זיין עולות, נאר איר זאלט זיי בהעפטן צו דיא בהמות וואס איר זענט מקריב שלמים וועט איר האבן מעהר פלייש צום עסין (דבר אחר) נאך אפשט איז אספה בייטט מען אכלה, איך וועל פארלענדן (כמו פן תספה) טאמר וועסטו פארלענדט ווערן: וחצי אכלה בם. מיינע פיילן וועל איך אין זייא פארלענדן (כל חצי אשלים בהם) מיינע אלע פיילן וועל איך אויסלאזן אין זיי (וקללה זו לפי הפורענות לברכה היא) אונ די קללה איז אין די שטראף, דא אברכה (חצי כלים והם אינם כלים) מיינע פיילן וועלן פארלענדט ווערן אבער די יודין וועלן ניט פארלענדט ווערן: (כד) מזי רעב. זאגט רש"י (אונקלוס תרגם) דר תרגום טייטשט (נפיחי כפן) זיי וועלן זיין געשוואלן פון הונגער (ואין לי עד מוכיח עליו) אונ איך האב ניט אבעווייזונג צו דיא רייד פון תרגום „מזי" זאל זיין דרטייטש געשוואלן (ומשמו של ר' משה הדרשן מטולושא שמעתי) איך האב גיהערט זאגין פון רבי משה הדרשן'ס וועגן פון די שטאט טולושא מזי רעב מיינט מען שעירי רעב, דיא האר פון הונגער (אדם כחוש מגדל שער על בשרו) ביי אמענטש וואס איז מאגער וואקסט פיל האר אויף זיין לייב (מזי, לשון ארמי שער מזיא) אויף לשון ארמית זאגט מען אויף האר מזיא, די גמרא זאגט (דהיה מהפך במזיא) ער האט געקרייזלט די האר: ולחמי רשף. מיינט מען (השדים נלחמו בהם) דיא שדים וועלען מיט זיי האלטן מלחמה (שנאמר) וויא עס שטייט אין פסוק (ובני רשף יגביהו עוף והם שדים) דיא שדים וועלן זיך אויפהייבען אין דערהייך: וקטב מרירי. מיינט מען (וכריתות שד ששמו מרירי) דאס פארשניידונג פון דעם שד וואס הייסט מרירי (קטב, כריתה) קטב איז דערטייטש פארשניידונג (כמו) וויא עס שטייט אין פסוק (אהי קטבך שאול) איך וועל זיין דיין פארשניידונג ביז צום גרוב: ושן בהמות. דעם צאן פון בהמות וועל איך אויף זייא שיקען, אפילו בהמות וועלען זייא בייסען (מעשה היה והיו הרחלים נושכין וממיתין) עס האט אמאהל געטראפען אפילו שעפסן האבן געביסען אונ געהרגעט מענטשן: וחמת זוחלי עפר. מיינט מען (ארס נחשים המתהלכים על נחונם על העפר) דר גיפט פון די שלאנגן וואס קריכען מיט דעם בויך אויף די ערד (כמים הזוחלים על הארץ) ווי וואסר וואס קריכען אויף די ערד (וזחילה לשון מרוצת המים על העפר) דס לויפונג פון די וואסר אויף

רש"י

אהכיר רעה על רעה לשון (ישעיה כט) ספו שנה על שנה (לעיל כט) ספות הרוה (ירמיה ז) עולותיכם ספו על זבחיכם. ד"א אספה אכלה ט כמו (בראשית יט) פן תספה: חצי אכלה בם. כל חצי אשלים בהם וקללה זו לפי הפורענות לברכה היא חצי כלים והם אינם כלים: (כד) מזי רעב. א"ת נפיחי כפן ואין לי עד מוכיח עליו. ומשמו של רבי משה הדרשן מטולושא שמעתי שעירי רעב אדם כחוש מגדל שער על בשרו: מזי. לשון ארמי שער מזיא דהוה י מהפך במזיא: ולחמי רשף. השדים נלחמו בהם שנאמר (איוב ה) ובני רשף יגביהו עוף והם שדים: וקטב מרירי. וכריתות שד ששמו מרירי. קטב. כריתה כמו (הושע יג) אהי קטבך שאול: ושן בהמות. (ספרי) מעשה היה ב והיו הרחלים נושכין וממיתין: חמת זוחלי עפר. ארס נחשים המתהלכים על גחונם על העפר כמים הזוחלים על הארץ. זחילה לשון מרוצת המים על העפר וכן כל מרוצת דבר המשפשף

שפתי חכמים

ויחדה כפני עלוה לתכיבותה: ט כלומר כל רעות אכלה בם שלא תשאר שום רעה מהרעות אלא כולם יכלו עליהם ע"ד חצי אכלה בם שכל חצי אזרוק בם והולרך לד"א כי לטעם ראשון קשה ה"ל לכתוב אספו מל' ספו שנה על שנה ולא אספה כה"א מל' תספ' ולד"א לאוד נמי קשה דהא בתי' אהריו חצי אכלה בם דהא החלים נמי בכלל רעות הם ויש מקשים לעיל כפ' אתם נלבים פירש"י ספות הרוה לפי שאוסיף לו כו' וכאן פירש ספות הרוה מל' חיבור וי"ל דכל הוספה שהוא מוסיף על דבר אחר מגולה הוא נתחבר אליו ולפי זה יהיה הוספה ותיבור פי' א' ועניין א' להם ופירש לעיל לשון הוספה לפי ענינו דלא שייך לומר אחביר דהא אין לו עונש על השוגג ואיך יאמר אחביר פורעניות לפורעניות מש"ה פי' ל' הוספה וכאן שלא הזכיר שום שוגג אלא המזיד פי' לפי ענינו ל' חיבור ועוד נ"ל ליישב די"ל דפשוטו של אספה בכ"מ לשון הוספה הוא אך כאן א"א לפרש ל' הוספה דהוי משמע דהקב"ה יוסיף עליהם פורעניות יותר ממה שחטאו וזה אינו דאין הקב"ה נפרע אלא כפי שהרשיע האדם לפניו לכן הולרך לפרש כאן שהוא ל' חיבור ולכן הביא רש"י כל הני קראי ופירש אותם מל' חיבור כדי שלא תקשה בתחלת המחשבה על פי' שפירש מלת אספה מל' חיבור מכל הני מקראות שהביא ודוק וכעין זה פירשתי לעיל גבי וירק את חניכיו ע"ש: י זה ל' הגמ' רלונו כזה שיש לו ראיה לפירושו של ר' משה הדרשן: כ רלונו בזה דהל"ל ושן חיות כיון שחיות הן עומדי' לנשוך ולא בהמות:

דעת זקנים מבעלי התוספות

עלימו רעות. כלומר לא אשאיר שום רעה בעולם שלא אביא עליהם: חצי אכלה בם. כפל מלה היא שלא אניח חץ שלא אהיה יורה בהם: (כד) מזי רעב. שרוגי רעב כמו ואמר למזיא לאתונא על חד שבעה שהיו נחרים ונקמטים מרם מפני ולעפות רעב: ולחומי רשף. שיתלחכו בגחלים ובשריפה כמו רשפיה רשפי אש: וקטב. לשון כריתות כמו אהי קטבך שאול: מרירי. לשון מרירות כמו מרורת פתנים בקרבו ובערבי פסחים מפרש

פירוש לתורת אלהים

מערן אדר פר לענדן אוף זיי דם שלעכץ חצי מייגע פיילן אכלה בם וועל איך פר לענדן אין זיי: (כד) מזי רעב זיי וועלן ווערן גשוואלן פר הונגער וקטב מרירי

אונ זיי וועלן ווערן פר שניטן פון דעם שד וואס ער הייסט מרירי ושן בהמות אשלח בם אונ דעם צאן פון די בהמות וועל איך אן רייצן אין זיי די בהמות

וועלען

עִם־חֲמַת זֹחֲלֵי עָפָר׃ כה מִחוּץ תְּשַׁכֶּל־חֶרֶב וּמֵחֲדָרִים אֵימָה גַּם־בָּחוּר גַּם־בְּתוּלָה יוֹנֵק עִם־אִישׁ שֵׂיבָה׃ כו אָמַרְתִּי אַפְאֵיהֶם

אונקלוס

בְּעַפְרָא׃ כה מִבָּרָא תְּתַכֵּל חַרְבָּא וּמִתַּוָּנַיָּא חַרְגַּת מוֹתָא אַף עוּלֵימֵיהוֹן אַף עוּלֵימָתְהוֹן יָנְקֵיהוֹן עִם אֱנַשׁ סָבֵיהוֹן׃ כו אֲמָרִית אֵחוֹל רָגְזִי עֲלֵיהוֹן

תו"א עם חמת עירובין כג סנהדרין קי׃ מחוץ תשכל תרב קמא ס׃

רשב"ם

הדיינים קרואין בן שדנין את האחרים אף מרירי מסרר את אחרים. וזהו מקטב ישוד צהרים שהם ליסטים. כדכתיב בחור שודד בצהרים שכן דרך ליסטים להלחם בצהרים, וכה"א אשדוד בצהרים יגרשוה׃ (פו) אמרתי אפאיהם. ואסלקם מן העולם אם לא שכעס אויבים אגור ויראתי׃

רש"י

על העפר והולך׃ (כה) מחוץ תשכל חרב. מחוץ לעיר תשכלם חרב גייסות׃ ומחדרים אימה. כשבורח ונמלט מן החרב חדרי לבו נוקפים עליו ממאימת אימה ל והוא מת והולך בה. ד"א ומחדרים אימה שבבית תהיה אימת דבר מ כמו שנאמר (ירמיה ט) כי עלה מות בחלונינו וכן ת"א. (ספרי) ד"א מחוץ תשכל חרב על מה שעשו בחוצות שנאמר (ירמיה יא) ומספר חוצות ירושלים שמתם מזבחות לבושת׃ ומחדרים אימה. על מה שעשו בחדרי חדרים שנאמר (יחזקאל ח) אשר זקני ישראל עושים איש בחדרי משכיתו׃ (כו) אמרתי אפאיהם. אמרתי בלבי אפאה אותם ויש לפרש אפאיהם אשיתם פאה להשליכם מעלי הפקר ודוגמתו מצינו בעזרא ותתן להם ארץ ממלכות ועממים ותחלקם לפאה להפקר וכן חברו מנחם. ויש פותרים אותו כתרגומו ב יחול רוגזי עליהון ולא יתכן שאם כן היה לו לכתוב אאפאיהם אחת

בית יהודא

דיא עֶרְד, הֵייסְט זְחִילָה (וְכֵן כְּיִ מְרוּצַת דָּבָר וְהַמִּשְׁפָּשֵׁף עַל הֶעָפָר וְהוֹלֵךְ) יֶעדֶר זַאךְ וָוס לוֹיפְט קְרִיכֶענְדִיג אוֹיף דִי עֶרְד, הֵייסְט זוֹחֵל׃ (כה) (מִחוּץ תְּשַׁכֶּל חָרֶב). מֵיינְט מֶען (מִחוּץ לָעִיר תְּשַׁכְּלֵם חֶרֶב גַּיִיסוֹת) אוֹיסֶער דִי שְׁטָאט וֶועט זֵיי הַרְגְּנֶן דֶר שְׁוֶוערְד פוּן דִי זֶעלְנֶער׃ (וּמֵחֲדָרִים אֵימָה). מֵיינְט מֶען (כְּשֶׁבּוֹרֵחַ וְנִמְלָט מִן הַחֶרֶב חַדְרֵי לִבּוֹ נוֹקְפִים עָלָיו מֵחֲמַת אֵימָה) אַז עֶר וֶועט אַנְטְלוֹיפֶן אוּנ גֶערֶעטֶעט וֶוערֶן פוּן שְׁוֶוערְד וֶועט אִין אִים קְלַאפֶּען זַיין הַארְץ פוּן שְׁרֶעק (וְהוּא מֵת וְהוֹלֵךְ בָּהּ) אוּנ פוּן דִיא שְׁרֶעק וֶועט עֶר גֵיין אוּנ שְׁטַארְבְּן (דָּבָר אַחֵר) נָאךְ אַפְּשַׁט (וּמֵחֲדָרִים אֵימָה) מֵיינְט מֶען דִיא חֲדָרִים, דִי צִימֶערְן פוּן שְׁטוּבּ (שֶׁבְּבַיִת תִּהְיֶה אֵימַת דֶּבֶר) וַוייל אִין שְׁטוּבּ וֶועט זַיין אַשְׁרֶעק פוּן אַפֶּעסְט, אַמָּגֵיפָה (כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר) וִוי עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק (כִּי עָלָה מָוֶת בְּחַלּוֹנֵנוּ) עֶס אִיז אוֹיפְגֶעגַאנְגֶען דֶר טוֹיט אִין אוּנְזֶערֶע פֶענְסְטֶער (וְכֵן תִּרְגֵּם אוּנְקְלוֹס) אוּנ אַזוֹי טַייטְשְׁט דֶר תַּרְגּוּם (דָּבָר אַחֵר) נָאךְ אַפְּשַׁט (מִחוּץ תְּשַׁכֶּל חָרֶב) מֵיינְט מֶען (עַל מַה שֶּׁעָשׂוּ בַּחוּצוֹת) דֶר שְׁוֶוערְד וֶועט זֵיי הַרְגְּנֶען פַר דִיא עֲבֵירוֹת וָואס זֵיי הָאבְּן גִיטָאהֶן אִין דִיא גַאסִין (שֶׁנֶּאֱמַר) וִויא עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק (וּמִסְפַּר חוּצוֹת יְרוּשָׁלַיִם שַׂמְתֶּם מִזְבְּחוֹת לַבֹּשֶׁת) וִוי פִיל גַאסִין עֶס אִיז גִיוֶוען אִין יְרוּשָׁלַיִם אַזוֹי פִיל מִזְבְּחוֹת הָאט אִיר גֶעמַאכְט צוּא דִיא עֲבוֹדָה זָרָה (וּמֵחֲדָרִים אֵימָה) מֵיינְט מֶען (עַל מַה שֶּׁעָשׂוּ בְּחַדְרֵי חֲדָרִים) דֶר שְׁוֶוערְד וֶועט זֵייא הַרְגְּנֶען פַר דִי עֲבֵירוֹת וָוס זֵיי הָאבְּן גִטָאהְן אִין דִי שְׁטוּבִּין (שֶׁנֶּאֱמַר) וִויא עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק (אֲשֶׁר זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל עֹשִׂים אִישׁ בְּחַדְרֵי מַשְׂכִּיתוֹ) וָוס דִי אַלְטְע יוּדִין הָאבֶּען גִיטָאהְן עֲבֵירוֹת יֶעדֶער פוּן זֵייא אִין זֵיירֶע בֶּעהַאלְטֶענֶע שְׁטוּבִּין׃ (כו) (אָמַרְתִּי אַפְאֵיהֶם). הקב"ה זָאגְט (אָמַרְתִּי בְּלִבִּי) אִיךְ הָאבּ גֶעטְרַאכְט אִין מַיין הַארְץ אַפְאָה אוֹתָם, זָאגְט רש"י (וְיֵשׁ לְפָרֵשׁ אַפְאֵיהֶם אֲשִׁיתֵם פֵּאָה) מֶען קֶען זָאגֶען אַפְאֵיהֶם מֵיינְט מֶען אִיךְ וֶועל זֵיי טָאהְן וִויא מֶען טוּהְט מִיט פֵּאָה (לְהַשְׁלִיכָם מֵעָלַי הֶפְקֵר) אִיךְ זָאל זֵייא אַוֶועקְוַוארְפֶן פוּן מִיר זֵייא זָאלֶן זַיין הֶפְקֵר, וֶועלְכֶע פָאלְק עֶס וֶועט וֶועלֶען, זָאל אוֹיף זֵייא גְוֶועלְטִיגֶן (וְדוּגְמָתוֹ מָצִינוּ בְּעֶזְרָא) אַזוֹ אַגְלֵייכֶען גֶעפִינֶען מִיר אִין סֵפֶר עֶזְרָא (וַתִּתֵּן לָהֶם וְאַרְצוֹ מַמְלָכוֹת וַעֲמָמִים וַתַּחְלְקֵם לְפֵאָה) דוּ הָאסְט זֵיי גִיגֶעבֶּען צוּ מְלָכִים אוּנ פֶעלְקֶער אוּנ הָאסְט זֵייא צוּטֵיילְט צוּ פֵּאָה, לְהֶפְקֵר, פְרַייא צוּ אַלֶע פֶעלְקֶער (וְכֵן חִבְּרוֹ מְנַחֵם) אוּנ אַזוֹ טַייטְשְׁט מְנַחֵם (וְיֵשׁ פּוֹתְרִים אוֹתוֹ כְּתַרְגּוּמוֹ) אַנְדֶערֶע טַייטְשִׁין דֶעם וָוארְט אַפְאֵיהֶם וִויא דֶער תַּרְגּוּם טַייטְשְׁט (אֵחוֹל רוּגְזִי עֲלֵיהוֹן) אִיךְ וֶועל מַאכֶען רוּהֶען מַיין כַּעַס אוֹיף זֵייא (וְלֹא יִתָּכֵן) עֶס אִיז אָבֶּער נִיט רִיכְטִיג דֶער טַייטְשׁ (שֶׁאִם כֵּן) אוֹיבּ עֶס זָאל אַזוֹ זַיין (הָיָה לוֹ לִכְתּוֹב אַאַפְאֵיהֶם) הָט גֶעדַארְפְט דֶר פָּסוּק שְׁרַייבְּן אַאַפְאֵיהֶם, מִיט צְווייא אַלְפִין אִין אָנְהֵייבּ (א׳ אַחַת לְשִׁמּוּשׁ) אֵיין א, דֶער

דעת זקנים מבעלי התוספות

לה לשון שדים וטסיק התם דתרי קטב הוו חד מקמי טיהרא וחד בתר טיהרא כדאיתא התם׃ (כו) אמרתי אפאיהם. אכלה בם אכה מהם שלא אשאיר בהם כלום אלא אשביתה מאנוש

שפתי חכמים

ל (מהר"ן) דאי כמשמעו בחדרי הבית הל"ל ומחדרים פחד של׳ פחד נופל על דבר הקרוב ואימה על דבר הרחוק כדכתב רש"י בפרשת בשלח בפסוק תפול עליהם׃ מ כי לפי׳ ראשון קשה היכן מצינו בקרא שחדרי לב נקראים בשם חדרים סתם ל"פ ד"א וכו׳ ויהיה פי׳ חדרים כמשמעו ולד"א קשה למה אמר בחדרים אימה דהא בעיר היה נמי דבר הל"ל ומכפנים אימה היפך ממלת מחוץ לכן אמר עוד ד"א על עבירות שעשו בחוץ כלומר בגלוי ועל שעשו בחדרי חדרים שלא יראהו אותן שום אדם ולפי׳ זה של הד"א קשה א"כ יהי׳ מקרא קצר שלא נקט קרא ל׳ עשייה א"כ ה"ל לינקד המ"ם של מחדרים בחיר"ק דהוה פי׳ כמו מן עבירות שעשו בפנים לכן צריך לד"א ולשני פירושים אלו קשה למה נקט קרא אימה ה"ל לומר מתדרים דבר לכן צריך גם לטעם ראשון׃ נ פי׳ יש פותרים כפי הנגלה שיהיה אפאיהם מל׳ אף ויהיה

פירוש לתורת אלהים

וֶועלֶן זֵיי בַּייסֶן מִיט דִי צֵיין. עִם חֲמַת מִיט גִיפְט פוּן שְׁלַאנְגֶן וָוס זֵיי קְרִיכֶן אוֹיף דִי עֶרְד׃ (כה) מִחוּץ פוּן אוֹיסֶן וַוייניג פוּן דִי שְׁטָאט תְּשַׁכֶּל חֶרֶב וֶועלֶן זֵיי וֶוערֶן גֶהַרְגֶּעְט מִיט דֶער שְׁוֶוערְד פוּן דִי חַיָּילוֹת וָואס זֵיי וֶועלֶן בַּאלֶעגֶערֶן דִי שְׁטָאט וּמֵחֲדָרִים אוּנ פַאר דִי עֲבֵירוֹת וָואס זֵייא הָאבֶּען גֶעטָאן בְּחַדְרֵי חֲדָרִים בֶּעהַאלְטֶען אֵימָה וֶועלֶן זֵיי שְׁטַארְבֶּן מַחֲמַת פָארְכְט גַּם בָּחוּר אֵיין יוּנְגֶער וָוס עֶר הָט נִיט חֲתוּנָה גֶהַאט גַּם אוֹיךְ אַבְּתוּלָה יוֹנֵק אַזֵייגֶענְדִיג קִינְד עִם אִישׁ שֵׂיבָה מִיט אַגְרַייז גְרָאיִין מַאן וֶועט אוֹיף זֵיי אַלֶע קוּמֶען דָאס פוּרְעָנִיּוֹת וָוס פְרִיעֶר אִיז גִשְׁטַאנֶען׃ (כו) אָמַרְתִּי אִיךְ הָאבּ גִטְרַאכְט אִין מַיין הַארְצֶן אִיךְ וֶועל זֵיי אַוֶועק וַוארְפֶען פוּן מִיר אוּנ וֶועל זֵיי מַאכֶן הֶפְקֵר צוּ דִיא פֶעלְקֶר זֵיי זָאלֶן זֵיי פַר דַארְבְּן [ע׳ רש"י] אַשְׁבִּיתָה מֵאֱנוֹשׁ

אשביתה מאנוש זכרם: כז לולי כעס אויב אגור פן־ינכרו צרימו פן־יאמרו ידנו רמה ולא יהוה פעל כל־זאת: כח כי־גוי אבד עצות המה ואין בהם תבונה:

אונקלוס

ואשיצנון אבטל מבני אנשא דוכרניהון:
כז אלולפון רגזא דסנאה כניש דילמא יתרברב בעל דבבא דילמא יימרון ידנא תקיפת לנא ולא מן קדם יי הות כל דא:
כח ארי עם מאבדי עצה

רשב"ם

(כז) פן יאמרו ידנו רמה. פן ינכרו לומר למפרע שהם עשו ולא אני: (כח) כי גוי. האומות: אובד עצות. כמו מספר המרורים. מקל לבנה. לפי שהם

בעל הטורים

(כו) אשביתה מאנוש זכרם. ס"ת למפרע משה. לולי משה בחירו עמד בפרץ: (כח) ואין בהם תבונה. ס"ת המן שלא היה בהם תבונה שנהנו מסעודת אחשורוש:

בית יהודא

ערשטר, צו בעדינגן. אויף דעם ווארט „איך" (ואחת ליס"ד) אונ איין א, דער אנדערער, געהער צו דיא פ, עס זאל געלייענט ווערען אף, כעס, עס זאל געטייטשט ווערען אאפאיהם, איך וועל אויף זיי ברייגגען מיט כעס (כמו) ווי עס שטייט אאזרך, איך וועל דיך שטארקן (ואאמצכם במו פי) איך וועל אייך שטארקן מיט מיין מויל. די צוויי ווערטר אאזרך אונ אאמצכם, זענען איך מיט צוויי אלפין אין אנהייב (והא' התיבה אינה ראויה בו כלל) דר מיטלסטר א דארף גאר ניט שטיין אין דעם ווארט אפאיהם (ואונקלוס תרגם אחר לשון הברייתא השנויה בספרי) דר תרגום טייטשט דעם ווארט אפאיהם ווי די ברייתא וואס איז געלערנט אין ספרי (החולקת תיבה זו לשלשה תיבות) דיא ברייתא צוטיילט דעם ווארט אפאיהם אויף דריי ווערטר אף אי הם. אזו זאגט הקב"ה (אמרתי באפי אתנם כאלו אינם) איך האב גזאגט מיט כעס איך וועל זייא געבען ואיך וועל זיי פארלענדן גלייך וויא זיי וואלטן אויף דער וועלט ניט געווען (שיאמרו רואיהם עליהם איה הם) די וואס האבן זיי געזעהן וועלן זאגן אויף זיי ווא זענען זייא: (כז) (ולולי כעס אויב אגור). הקב"ה זאגט איך וואלט אזו געטאהן (אם לא שכעס האויב כנוס עליהם להשחיתם) ווען זייערע פיינד (די פעלקר) וואלטען ניט געהאט פארזאמעלט אין זייערע הערצער אפיינדשאפט אויף די יודין צו פארלענדן זיי, וואלט איך זיי פארלענדט, נאר ווייל די פעלקער האבען זייא פיינד אונ ווילען זייא פארלענדן (ואם יוכל להם וישחיתם) אויב דר פיינד וועט זיי קענען פארלענדן ואיך וועל לאזן דיא פיינד זיי זאלן די יודין פארלענדען (יתלה הגדולה בו ובאלהיו) וועט ער זאגען מיט זיין כח אונ מיט דיא הילף פון זיין גאט האט ער געקענט פארלענדן די יודין (ולא יתלה הגדולה בי) אונ ער וועט ניט זאגען איך האב זייא פארלענדט ווייל זייא האבען צו מיר געזינדיגט, דריבער וועל איך זיי נים פארלענדען. אונ וועל ניט לאזן די פיינד זאלען זייא פארלענדן (וזה שאמר) דס זאגט הקב"ה (פן ינכרו צרימו) טאמער וועלען זייערע פיינד פארפרעמדן (ינכרו הדבר) זייא וועלן פרעמד מאכן די זאך פון הקב"ה (ולתלות גבורתם בעבודת כוכבים) זייא וועלען אנאייגען זייער שטארקייט אין זייערע עבודה זרה (שאין הגדולה שלו) זייא וועלן זאגען די גרויסקייט געהער ניט צו הקב"ה: (כח) (כי אותו גוי אובד עצות המה). ווארום דיא פאלק זענען פארלארן פון עצות אונ חכמה: (ואין בהם תבונה). עס איז אין זייא ניטא פארשטענדיגקייט (שאלו היו חכמים)

רש"י

לשמים ואחת ליסוד כמו (ישעיה מה) אאזרך (איוב טז) אאמצכם כמו פי והא' ם התיבה אינה ראוי' בו כלל ואונקלוס תרגם אחר ל' הברייתא ע השנויה בספרי החולקת תיבה זו לג' תיבות אמרתי אף אי הם אמרתי באפי אתנם כאלו אינם שיאמרו רואיהם עליהם איה הם: (כז) לולי כעס אויב אגור. אם לא שכעס האויב כנוס עליהם להשחית פ ואם יוכל להם וישחיתם צ יתלה הגדולה בו ובאלהיו ולא יתלה הגדולה בי וז"ש פן ינכרו צרימו ינכרו הדבר לתלות גבורתם בנכרי שאין הגדולה שלו: פן יאמרו ידנו רמה וגו'. כי אותו גוי אובד עצות המה: (כח) ואין בהם תבונ'. שאלו ק היו

שפתי חכמים

האלף ראשונה ל' המדבר כאלו אמר אשים אפי עליהם או בהם וזה לא יתכן וכו': ם ועוד סתירה אחרת: ע כוונתו על אונקלוס כמה שפי' יחול רוגזי עליהון ל' הברייתא וכו' שהמכוון מזה הוא שיחול רוגזי עליהון שיהיו כאלו אינם ואין פי' כמשמעו כמו שמבינים אותו הים פותרים: פ פירוש במלה הזאת מורכבת מן לו שפירושו אם ומן לא ... שהמלה כתובה ביו"ד לפי שהמלה נקראת בליר"י והליר"י מביא אל"ף והוסיף שתי מלות עליהם להשחית מפני שבוודאי עליהם לא היינו יודעים על מי הכעס ועוד מה הוא ענין הכעס: צ הוסיף כל זה שבוודאי זה לא יתכן לומר ידינו רמה וגו' כיון שלא השחיתם מה רמה ידם: ק הוסיף שי"ן על אלו לו מפני שנאמר לו וגו' איגו

דעת זקנים מבעלי התוספות

זכרם: (כז) לולא כעס אויב אגור. הכעס שעשה לי האויב אגור אני ירא כמו לא תגורו מפני איש: פן ינכרו צרימו. ויתלו ההצלחה בנפשם: (כח) כי גוי אובד עצות המה. אותם

פירוש לתורת אלהים

זכרם איך וועל פר שטערן פון מענטשן זייער גדעכעניש זיי זאלן שון גאר ביי מענטשן ניט גדאכט ווערן. אזו האב איך גיטראכט איך וועל זייא אזו טאן: (כז) לולי אז עס וואלט ניט געוועזן כעס אויב דער צארן פון דעם פיינט אגור וואס איז איין גזאמילט צו פאר דארבן זיי וואלט איך די ישראל גמאכט הפקר צו זיי נאר ווייל די פיינט וואלטן זיי געהרן פר דארבן דרום וועל איך דס ניט טאהן ווארום אז זיי וועלען פר דארבן די יודען וועלן זיי ניט זאגן איך האב דם גיטאהן נאר זיי וועלען זאגען זייער אף גאט האט דם גיטאהן ווי ווייטר שטייט פן טאמער ינכרו וועלן די פיינט פרעמד מאכן די זאך אונ די גבורה וואס איך האב גטאהן וועלן זיי זאגען אויף אפרעמדן פן יאמרו טאמער וועלן זיי זאגען ידינו רמה אונזער כח האט דס גטאהן ולא אונ ניט גאט האט דאס אלץ גטאהן: (כח) אונ פר וואס וועלן זיי אזו זאגן כי גוי אובד ווארום די כשדים זענען אזו א פאלק וואס פר שטייען דאס ניט ואין בהם תבונה אונ עס אין זייא ניטא אפאר

שטאנד

המישי כט לוּ חָכְמוּ יַשְׂכִּילוּ זֹאת יָבִינוּ לְאַחֲרִיתָם: ל אֵיכָה יִרְדֹּף אֶחָד אֶלֶף וּשְׁנַיִם יָנִיסוּ רְבָבָה אִם־לֹא כִּי־צוּרָם מְכָרָם וַיהוָה הִסְגִּירָם: לא כִּי לֹא כְצוּרֵנוּ צוּרָם וְאֹיְבֵינוּ

אונקלוס

אִנּוּן וְלֵית בְּהוֹן סוּכְלְתָנוּ: כט אִלּוּ חַכִּימוּ אִסְתַּכָּלוּ בְּדָא סַבָּרוּ מָא יְהֵי בְּסוֹפֵיהוֹן: ל אֵכְדֵין יִרְדּוֹף חַד אַלְפָּא וּתְרֵין יְעַרְקוּן לְרִבּוּתָא אֱלָהֵין (אֲרֵי) תַּקִּיפְהוֹן מְסַרְנוּן וַיָי אַשְׁלְמִנּוּן: לא אֲרֵי לָא כְתָקְפַּנָא תָּקְפְּהוֹן וּבַעֲלֵי

תו"א לו חכמו ישכילו זאת כ' הזוכר פרשת אחרי מות: איכה ירדף מ"ק שח:

רשב"ם

רבוקים. מעשר בקר וצאן. אבל אלו חכמו האומות ויאמ"ו איכה ירדוף אחד ממנו אלף מישראל מה שהיו רגילין בנו. אם לא כי צורם מכרם בידינו לפי שחטאו לו. וכן אמר למעלה הצור תמים פעלו: כי לא כצורנו צורם. כך אמר משה מן הדין היה להם לומר כך שהקב"ה עשה זאת ולא אלהי הגוים שהרי לא כצורנו של ישראל צורם של אומות העולם. ואעפ"כ אויבינו פלילי' ועושים בנו (שופטים) [שפטים] הלא זאת ע"י הקב"ה שחטאו לו:

רש"י

הכמים ישכילו זאת איכה ירדוף וגו': (כט) יבינו לאחריתם. יתנו לב להתבונן לסוף פורענותם של ישראל: (ל) איכה ירדף אחד. ממנו של אלף מישראל: אם לא כי צורם מכרם וה' הסגירם. מכרם ומסרם בידנו דיליבר"ר בלעז (איבערגעבען): (לא) כי לא כצורנו צורם. כל זה היה להם לאויבים להבין שהשם הסגירם ולא להם ולאלהיהם הנצחון שהרי עד הנה לא יכלו כלום אלהיהם כנגד צורנו כי לא

בית יהודא

הָיגן זיי וואָלטן געוועזן קלוג: יַשְׂכִּילוּ זֹאת). וואָלטן זיי דָם פאַרשטאַנען (אֵיכָה יִרְדֹּף אֶחָד אֶלֶף) וויא אַזוי קען דָם זיין איין מענטש זאָל יאָגן טויזענד מענטשן, געווים איז דיא שטראָף פון הקב"ה: (כט) וְיָבִינוּ לְאַחֲרִיתָם). מיינט מען (יִתְּנוּ לֵב לְהִתְבּוֹנֵן לְסוֹף פּוּרְעָנוּתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל) זיי דאַרפֿען געבן זייער האַרץ צו פאַרשטיין דעם סוף וויא אַזוֹ די יודין ווערן געשטראָפט: (ל) וְאֵיכָה יִרְדֹּף אֶחָד מִמֶּנּוּ אֶלֶף מִיִּשְׂרָאֵל. וויא אַזוֹ קען יאָגן איינער פון אונז טויזענד יודין: ואם לא כִּי צוּרָם מְכָרָם וַה' הִסְגִּירָם). אויב ניט הקב"ה הָט זיי גֶעגעבן אין די הענט פון זייערע פיינד וואָלט דאס גאר ניט געקענט זיין איינער פון די פיינד זאָל קענן יאָגן טויזענד יודין (מְכָרָם וּמְסָרָם בְּיָדֵינוּ) הקב"ה האט זיי פארקויפט און איבערגעגעבן אין אונזערע הענט: (לא) וכי לא כְצוּרֵנוּ צוּרָם). מען מיינט (כָּל זֶה הָיָה לָהֶם לְאוֹיְבִים לְהָבִין) דאס אַלץ האָבען דיא פיינד געדאַרפט פאַרשטיין (שֶׁה' הִסְגִּירָם) אַז הקב"ה הָט גיגעבען די יודין אין זייערע הענט (וְלֹא לָהֶם וְלֵאלֹהֵיהֶם הַנִּצָּחוֹן) ניט צו זיי און ניט צו זייערע גאָטער איז די שטאַרקייט (שֶׁהֲרֵי עַד הֵנָּה לֹא יָכְלוּ כְּלוּם אֱלֹהֵיהֶם כְּנֶגֶד צוּרֵנוּ) פאר וואס האָבן ביז איצט זייערע גאָטער גאר ניט געקענט טאהן געגען אונזער גאָט, ווייל ביז איצט האָבען דיא יודין נאך ניט געהאט פוהל זייער מאס זינד, הָט זייא הקב"ה ניט איבערגעגעבן אין דיא הענט פון זייערע פיינד, איצט אַז זייערע זינד איז פיל געוואָרען הָט הקב"ה זיי גיגעבן אין אייערע הענט (כִּי לֹא כְּסַלְעֵנוּ סַלְעָם) ניט וויא אונזער שטיין איז זייער שטיין, ניט

דעת זקנים מבעלי התוספות

האויבים שמסרתי ישראל בידם אבדה עצתם ואין בהם תבונה: (כט) לו חכמו ישכילו זאת. שאלו חכמו היה להם להשכיל זאת ולהבין מה יהיה באחרית ולהכין לב איך נעשה דבר זה כי עם כזה שהיו כבר גדולים על כל אומה ועתה אחד ממנו ירדוף אלף: (ל) אם לא כי צורם מכרם. לשון ימכור ה' את סיסרא: וה' הסגירם. בידינו על כל הרעות שעשו: (לא) כי לא כצורנו צורם. ועוד כי ידעו וראו שצורם אינו כצורנו שכל זמן שישראל עושים רצונו של מקום לא יכלו לא הם ולא צורם על ישראל כי אדרבה עשה הקב"ה בהם ובאלהיהם שפטים. וגם בדגון מפני הארון כדאמר כי כבדה ידו עלינו ועל דגון אלהינו. ועכשיו אויבינו פלילים ושופטים אותנו כרצונם. ד"א

שפתי חכמים

התחלת הדבור רק הוא ראיה על מאמר כי גוי אובד עצות המה שאלו היו חכמים וכו': ר פי' ולא לאחרית של עצמם ואיכה ירדוף וגומר הוכחה לזה שקאי עליו סוף פורענות ישראל כי איכה ירדוף אלף הוא פי' מלת זאת ומלת אחריתם: ש לא אחד מישראל אלף ממנו דהא קללה תחשב כאן יש מקשים והא מדה טובה מרובה ממדת פורעניות והנה במדה טובה כתיב ורדפו מכם חמשה מאה וכפורענות

פירוש לתורת אלהים

שטאנד: (כט) לו חָכְמוּ וואָרום אַז זיי וואָלטען קלוג געוועזן יַשְׂכִּילוּ זאת וואָלטען זיי דם פאַרשטאַנען יָבִינוּ לְאַחֲרִיתָם וואָלטן זיי גיגעבן דם האַרץ צו פאַרשטיין דעם סוף פון דעם פורענִיות פון די ישׂראל: (ל) און וואָלטען אַזוי געדאַרפט טראַכטען אֵיכָה ווי אַזוֹ וואָלט מיגלך געווען יִרדּוֹף איינער פון אונז זאל נאך יאָגען טויזנד פון די ישׂראל וּשְׁנַיִם און צוויי זאָלען מאַכען אַנטלויפען צעהן טויזנד פון די ישׂראל אִם לֹא דָאס קאן אַנדערש ניט זיין כִּי צוּרָם מְכָרָם נאר זייער שטאַרקער גאָט הָט זיי פַרקופט צו אונז וועגן זייערע שלעכטע מַעֲשִׂים וַה' הִסְגִּירָם און גאט הָט זיי צו אונז איבער גיגעבן: (לא) כִּי לֹא כְצוּרֵנוּ צוּרָם נאך דארפן זיי פאר שטיין אַז ניט אַזוֹ וויא אונזער שטאַרקער איז זייער שטאַרקער מוז דאך זיין אז אונזער גאט הָט אונז

ליקוטי מרדכי

(כט־ל) לו חָכְמוּ וגו' אֵיכָה יִרְדֹּף וגו'. דיא פעלקער דאַרפֿען בּערעכענען ווען זיי האַלטען מִלְחָמָה מיט אַנדערע פעלקער קען ניט איינער פון זיי יאָגן טויזנד פיינד, און צוויי קענען ניט פֿאַרפּין אמורא אויף צעהן טויזנד זייא זאָלען דאַרפֿען אַנטלויפֿען פאר זיי, און פר וואס ווען זיי האַלטען מלחמה מיט יודען קענען זיי מאכען אמורא אויף די יודן, טויזענד יודען זאָלען אַנטלויפֿען פר איינעם פון די פעלקר, און צעהן טויזענד יודען זאָלען אַנטלויפֿען פאר צוויי פון די פעלקר, זענען דען די יודען שוואכע מענטשן? זיי זענען אַזוֹ שטאַרק ווי דיא פעלקר? נאר די מורא האט הקב"ה אויף זיי געגעבן, און הקב"ה הָט גיגעבן די יודן אין די הענט פון די פעלקר, פאר וואס האט הקב"ה אזוי געשטראָפט די יודן? ווייל זיי האָבען געזינדיגט, דארפט איר דאך וויסען אז אייער ענדע וועט זיין איר וועט אויך געשטראָפט ווערן פאר אייערע זינד:

פְּלִילִים: לב כִּי־מִגֶּפֶן סְדֹם גַּפְנָם
וּמִשַּׁדְמֹת עֲמֹרָה עֲנָבֵמוֹ עִנְּבֵי
רוֹשׁ אַשְׁכְּלֹת מְרֹרֹת לָמוֹ: לג חֲמַת
תַּנִּינִם יֵינָם וְרֹאשׁ פְּתָנִים אַכְזָר:
לד הֲלֹא־הוּא כָּמֻס עִמָּדִי חָתוּם

דְּבָבָנָא הֲווֹ דַיָּנָנָא: לב אֲרֵי כְּפֻרְעֲנוּת עַמָּא דִסְדוֹם פֻּרְעֲנוּתְהוֹן וְלָקוּתְהוֹן כְּעַם עֲמוֹרָה מַחָתְהוֹן בִּישִׁין כְּרֵישֵׁי חִוְיָן וְתַשְׁלָמַת עוֹבָדֵיהוֹן כְּמְרָרוּתְהוֹן: לג הָא כְּמָרַת תַּנִּינַיָּא כָּס פֻּרְעֲנוּתְהוֹן וּכְרֵישׁ פִּתְנֵי חִוְיָן אַכְזְרָאִין: לד הֲלָא כָּל עוֹבָדֵיהוֹן גְּלַן קֳדָמַי גְּנִיזִין לְיוֹם דִּינָא בְּאוֹצְרָי:

תו"א ענבמו ענבי רוש ברכות לו: הלא הוא כמוס עמדי עקידה שער ח:

רשב"ם

(לב) כי מגפן סדום גפנם. כלו' למה אמרתי אזאיהם אשביתה מאנוש זכרם אם לא מפני נאות האומות שהם מגפן סדום היה להם לשתות מן הדין שלא ישאר מהם זכר כסדום ועמורה שהרי חטאו כסדום ועמורה כדכתיב וחטאתם כסדום הגידו. קציני סדום עם עמורה: (לג) חמת תנינים. היה להם לשתות מן הדין. אם לא מפני חילול השם. שיאמרו ידנו רמה: פתנים אכזר. רשע כדכתיב פתן חרש יאטם אזנו: (לד) הלא הוא כמוס עמדי. דברי גאות האומות אני שומר. ואשלם להם נקם על זאת:

בעל הטורים

(לג) תנינם. חסר יו"ד לפי שעברו על עשרה דברים שבלא תלמד לעשות ועברו על עשרת הדברות:

בית יהודא

זוי אונזער גאט איז זייער גאט וכל צור שבמקרא לשון סלע) וואו עס שטייט אין פסוק דר ווארט צור, מיינט מען אשטיין: ואויבינו פלילים). (ועכשיו אויבינו שופטים אותנו) אונ איצט משפטין אונז דיא פעלקער (שהרי צורנו מכרנו להם) וייל אונזער גאט הט אונז פארקויפט צו זיי: (לב) וכי מגפן סדום גפנם). זאגט רש"י (מוסב למעלה) דער פסוק גיהער צום פריערדיגן פסוק, הקב"ה הט גזאגט (אמרתי בלבי) איך האב גזאגט אין מיין הארץ (אפאיהם) איך וועל זיא פארלענדן ואשביתה זכרם) אונ איך וועל פארשטערן זייער דערמאנונג (לפי שמעשיהם מעשה סדום ועמורה) וייל זיי טוהען וויא סדום אונ עמורה האבען געטאהן: ושדמות). מיינט מען (שדה תבואה) אפעלד וואס וואקסט אויף איר תבואה (כמו) וויא עס שטייט אין פסוק (ושדמות לא עשה אוכל) אויף דיא פעלדער הט גיט געוואקסן עסינווארג (בשדמות קדרון) די פעלדער פון קדרון: ענבי רוש). מיינט מען (עשב מר) ביטערע גראז: ואשכלת מרורות למו). זיי האבען ביטערע טרויבן.(משקה מר ראוי להם) זיי דארף מען געבן אביטערע משקה צום טרינקען (לפי מעשיהם פורענותם) ווי זיי טוהען אזו דארף זיין זייער שטראף (וכן תרגם אונקלוס) דער תרגום שרייבט אויך אזו (ותשלמת עובדיהון כמררותהון) דם בצאהלונג פר זייערע עבירות זענען וויא זייערע ביטערקייט, זייער ביטערער שטראף איז וויא זייערע מעשים: (לג) וחמת תנינים יינם). זאגט רש"י (כתרגומו) ווי דר תרגום שרייבט (הא כמרת תניניא כס פורענותהון) דר טייטש פון דיא ווערטער איז (הנה כמרירות נחשים כוס משתה פורענותם) וויא ביטער עס איז דר גיפט פון די שלאנגן, אזו ביטער וועט זיין זייער שטראף אונ זייער כוס טיט צרות וואס זיי וועלען טרינקען: וראש פתנים). מיינט מען (כוסם שהוא אכזר לנשוך) ווי דער קאפ פון אשלאנג וואס ער איז ארוצח צום בייסן אונ הרגנן (אויב אכזרי יבא ויפרע מהם) אזו וועט קומען אויף זיי אפיינד ארוצח אונ וועט זיי שטראפן: (לד) והלא הוא כמוס עמדי). זאגט רש"י (כתרגומו) ווי דר תרגום טייטשט הקב"ה זאגט (כסבורים הם ששכחתי מעשיהם) זיי מיינען איך האב פארגעסען

רש"י

כסלענו סלעים כל צור שבמקרא ל' לשון סלע: ואויבינו פלילים. ועכשיו אויבינו שופטים אותנו שהרי צורנו מכרנו להם (ס"א הרי שצורנו מכרנו להם): (לב) כי מגפן סדום גפנם. מוסב למעלה אמרתי בלבי אפאיהם ואשבית זכרם לפי שמעשיהם מעשה סדום ועמורה: שדמות. שדה תבואה כמו (חבקוק ג) ושדמות לא עשה אוכל (מלכים ב כג) בשדמות קדרון: ענבי רוש. עשב מר: אשכלת מררת למו. משקה מר ראוי להם לפי מעשיהם פורענותם א וכן ת"א ותושלמת עובדיהון כמררותהון: (לג) חמת תנינים יינם. כתרגומו הא כמרת תניניא כס פורענותהון הנה כמרירות נחשים כוס משתה פורענותם: וראש פתנים. כוסם ב שהוא אכזר לנשוך. אויב אכזרי ג יבא ויפרע מהם: (לד) הלא הוא כמוס עמדי. כתרגומו כסבורים הם ששכחתי מעשיהם כולם גנוזים

שפתי חכמים

ירדוף אחד מהם אלף מישראל. ויש לתרץ הפורעניות שבא' כשירה זו יוצא מסורת הדין והוא שבא' במגילת איכה ותרד פלאים שהיתה ירידתם כדרך פלא שלא כדין המדות: ת רל"ל והיאך נזכר סלע במקרא: א כאלו אמר בעבור שמגפן סדום גפנם לכן אשכלות מרורות ראוי להם: ב כוסם פירושו של פתנים: ג ר"ל וה"פ של

דעת זקנים מבעלי התוספות

כי לא כצורנו צורם ולא נעשו אויבינו פלילים על צורנו אחר שנעשו פלילים על צורם ואחר שאינם יודעים לתת לב לכל זה אגור פן יכעיסוני בזה שיתלו כל השררה בהם והיה להם להבין כי מאחר שלקו ישראל שהם בניו של מקום על רוע מעלליהם יש להם לישא ק"ו בעצמם ועתה מפרש והולך מה אחריתם: (לב) כי מגפן סדום גפנם. ויצא כוס פורענות עליהם: (לג) חמת תנינים יינם. שישכר אותם: וראש פתנים אכזר. יינם נמי יהי' כרוש ולענה: (לד) הלא הוא. הפורענות שאביא עליהם כמוס

פירוש לתורת אלהים

פרקופט צו זיי פר אונגערי עונות: (לב) כי מגפן סדום גפנם ווארום פון דעם ווייין שטאק פון סדום איז זייער וויין שטאק ומשדמות אונ פון די פעלדר פון עמורה ענבמו זייערע וויין טרויבען ענבי רוש זענען ביטערי וויין טרויבען אזוי וויא גאל [עיין רמב"ן]: (לג) חמת תנינים אזו ווי דער גיפט פון שלאנגען וועט זיין זייער וויין זייער פורעניות וועט זיין גליך אזו וויא גיפט פון אשלאנג וראש פתנים אכזר אונ אזו וויא דער גיפט פון איין אום דער בארמיגן שלאנג. עס וועט קומען איין אום דר בארמיגער פיינט אונ וועט גצאלט ווערן פון זיי: (לד) הלא פאר וואר הוא כמוס עמדי עס איז בהאלטן מיט מיר זיי מיינען איך האב פר געסען זייערי מעשים אבר עס איז ניט אזו דען זייערי מעשים זענען בהאלטן אונ גהיט ביי מיר חתום

באוצרותי

לה קֳדָמַי פּוּרְעָנוּתָא וַאֲנָא אֲשַׁלֵּם לְעִדָּן דְּיִגְלוֹן מֵאַרְעֲהוֹן אֲרֵי קָרִיב יוֹם תְּבָרְהוֹן וּמַבַּע דַּעֲתִיד

בְּאוֹצְרֹתָי: לה לִי נָקָם וְשִׁלֵּם לְעֵת תָּמוּט רַגְלָם כִּי קָרוֹב יוֹם אֵידָם

רשב"ם

(לה) ושלם. תשלום. שם דבר. כמו והדבר אין בהם. והקמץ בירמיה: לעת תמוט רגלם. של עובדי גלולים ליום מועד צרתם הקבוע להם: וחש

רש"י

וסמורים לפני: הלא הוא. פרי ד גפנם ותבואת שדמותם כמוס עמדי: (לה) לי נקם ושלם. עמי נכון ה ומזומן פורענות ו נקם וישלם להם כמעשיהם הנקם ישלם להם גמולם ויש מפרשים ושלם שם דבר כמו ושלום ז והוא מגזרת והדבר אין בהם (ירמיה ה) ח כמו והדבור. ואימתי אשלם להם. לעת תמוט רגלם. ט כשתתום זכות אבותם שהן סמוכין עליו: כי קרוב יום אידם. כשארצה להביא עליהם יום אידם קרוב ומזומן י לפני להביא ע"י שלוחים הרבה: וחש עתדות למו. ומהר יבואו העתידות להם: וחש. כמו (ישעיה ה) ימהר יחישה. עד כאן העיד עליהם משה דברי תוכחה להיות השירה הזאת לעד כשתבא עליהם הפורענות ידעו שאני הודעתים מראש. מכאן ואילך העיד עליהם דברי תנחומין שיבואו עליהם ככלות הפורענות ככל אשר אמר למעלה (לעיל ל) והיה כי יבואו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה וגו' ושב ה' אלהיך את

בית יהודא

זייערע עבירות (כולם גנוזים ושמורים לפני) אלע עבירות זענן בעהאלטן אונ געהיט זיי זענן פר מיר: והלא הוא. הקב"ה זאגט (פרי גפנם ותבואת שדמותם כמוס עמדי) דיא פרוכט פון זייער וויינשטאק אונ די תבואה פון זייערע פעלדר ודי פרוכטן פון זייערע עבירות) איז בעהאלטן מיט מיר: (לה) ולי נקם ושלם. הקב"ה זאגט (עמי נכון ומזומן פורענות נקם וישלם להם כמעשיהם) מיט מיר איז גרייט די שטראף פון נקמה, אונ ער וועט זיי בצאהלן ווי זיי האבן גיטאהן (הנקם ישלם להם גמולם) די נקמה וועט זיי בצאהלן דעם שטראף פאר זייערע עבירות (וויש מפרשים ושלם שם דבר כמו ושלום) אטייל חכמים זאגן ושלם איז ניט דרטייטש ער וועט בצאהלען, נאר עס איז גלייך וויא עס וואלט געשטאנן ושלום, אונ בצאהלונג הקב"ה זאגט ביי מיר איז די נקמה אונ ביי מיר איז די בצאהלונג (והוא מגזרת והדבר אין בהם כמו והדבור) עס שטייט והדבר, איז ניט דערטייטש והדבר, ער רעט, נאר עס איז גלייך וויא עס וואלט געשטאנן "והדבור" דס ריידן איז ניטא ביי זיי, זיי קענען ניט ריידען (ואימתי אשלם להם) ווען וועל איך זייא בצאהלן?: ולעת תמוט רגלם. צו דיא צייט ווען עס וועט זיין איינגעבויגן זייער פוס, ווען זיי וועלן קיין בשטאנד האבן (כשתתום זכות אבותם שהן סמוכין עליו) ווען עס וועט זיך אויסלאזן דער זכות פון זייערע אלטערן וואס זיי זענען אנגעלעהנט אויף דעם זכות: וכי קרוב יום אידם). הקב"ה זאגט (כשארצה להביא עליהם יום איד קרוב ומזומן לפני להביא על ידי שלוחים הרבה) אז איך וועל וועלן ברייגגען אויף זיי א טאג פון אבראך איז דאס נאנט אונ גרייט פאר מיר צו ברייגגען דורך פיל שלוחים, פיל ערליי צרות: וחש עתידות למו. מיינט מען (ומהר יבואו העתידות להם) אונ וס פר זיי איז גרייט וועט געשווינט צו זייא קומען (וחש) איז טייטש געשווינט אייליגדיג (כמו) ווי עס שטייט (ימהר יחישה) ער זאל איילען געשווינט, זאגט רש"י (עד כאן) ביז דעם פסוק (העיד עליהם משה דברי תוכחה) האט משה געזאגט צו די יודין שטראף־רייד (להיות השירה הזאת לעד) דיא פסוקים זאלען זיין אעדות (וכשתבא עליהם הפורענות) ווען עס וועט קומען אויף זיי די צרות (ידעו שאני הודעתים מראש) זאלן זיי וויסן אונ געדיינקען אז איך האב זיי פריער געזאגט אז אזו וועט זיין (מכאן ואילך) פון די פסוקים אונ ווייטער (העיד עליהם דברי תנחומין) הט משה געזאגט צו זייא רייד צו טרייסטען זייא (שיבואו עליהם ככלות הפורענות) דיא טובות וואס אויף זיי וועט קומען נאכדעם וויא די צרות וועלען אויפהערען (ככל אשר אמר למעלה) אלץ וויא ער האט גזאגט אין די פריערדיגע פסוקים (והיה כי יבואו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה) עס וועט זיין ווען עס וועלן קומען אויף דיר די אלע רייד דיא ברכות אונ די קללות, פריער דיא ברכות, נאכדעם דיא קללות, ווייל איר וועט זינדיגען, נאכדעם אז דו וועסט טאהן תשובה ושב ה'

דעת זקנים מבעלי התוספות

עמדי: (לה) לי נקם ושלם. עלי הוא לעשות נקמה בהם ולשלם להם תשלומי רע ושלם שם דבר כמו ושלום: לעת תמוט רגלם. כשתגיע העת שתתמוטט רגלם ואשלם להם הפורענות: כי קרוב יום אידם. ומזומן בידי להביאו עליהם: וחש עתידות

שפתי חכמים

קרא אויב אכזרי וכו': ד רצ"ל האי דכתיב הלא הוא וגו' לשון יחיד קלא הם וגו' הל"ל לפי מה שיסיה פי' של כמוס וגו' כסבורים הם שסכחתי מעשיהם כו' דהיינו ל' רבים ל"פ הלא היא פרי גפנם כלו' הא דכתיב לעיל גפנם וגו' פירוש פרי גפנם ועל זה קאי הלא הוא וגו' וא"ש דפרי נמי ל' יחיד הוא ולכן נמי אמר הוא ל' זכר ולא היא ואע"פ שתבואת ל' נקבה כיון דפרי הוא ל' זכר: ה ר"ל איך נופל לשון לי על הקב"ה דלי משמע שיבא אליו מזולתו וזה לא יתכן לומר גבי הקב"ה דמאין יבא לו הרי כבר הכל ביד הקב"ה הוא ל"פ לי כמו עמי: ו רצונו בזה שלא תקשי וכי יש ממנות בנקמה דכתיב לי נקם ושלם דהיינו פירוש עמי דמשמע שיש ממנות בה: ז ופי' לי הנקם והשלם שאנקם מהם ואשלם להם כפעלם: ח רצונו בזה להביא ראיה אף שלא כתיב בוי"ו בהוא שם דבר אפ"ה יכול להיות פירושו כמ"ש שם והדבר: ט פי' האי לעת תמוט רגלם על ושלם למודיה קאי ולא על נקם כי פורעניות הנקמה לעולם הוא נכון ומזומן עמו: י ר"ל מה דכתיב כי קרוב וגו' הרי עכשיו כשהוכיחן משה עדיין לא חטאו וגם הוא בעלמו תולה

פירוש לתורת אלהים

באוצרותי זייא זענען פר חתמית אין מיינע אוצרות: (לה) לי נקם צו מיר איז דאס רעכנונג ושלם אונ דאס בצאלונג איך וועל מיך אין זיי נוקם זיין אונ איך וועל זיי בצאלן אזוי ווי זייערי מעשים. אונ ווען וועל איך זיי בצאלען לעת תמוט רגלם אין דער צייט אז זייערי פיס וועלען אום גגליטשט ווערען אז עס וועט זיך אום לאזן דער זכות פון זייערע אבות ווס זייא זענען זיך דרוף סומך כי קרוב וואורום עס איז נאהינט דער טאג פון זייער בראך אז איך וועל וועלן אוף זיי ברענגען אפורעניות איז דאס פר מיר נאהינט אונ אן גיברייט צוא ברייננען דורך פיל שלוחים וחש עתידות למו אונ עס וועט איילן עס וועט גיך קומען דם ווס איז אן גבריט צו זיי: (לו) רש"י שרייבט ביז אהער האט משה זייא גזאגט שטראף רייד די שירה זאל זיין צו עדות אז עס וועט אוף זיי קומן פורעניות זאלן זיי וויסן אז איך האב זיי

וְחָשׁ עֲתִדֹת לָמוֹ: לו כִּי־יָדִין יְהוָה עַמּוֹ וְעַל־עֲבָדָיו יִתְנֶחָם כִּי יִרְאֶה כִּי־אָזְלַת יָד וְאֶפֶס עָצוּר וְעָזוּב:

תו"א כי ידין ה' עמו ועל סנהדרין לז: קרוב יום אידם ע"ז ג:

אונקלוס

לְהוֹן: לו אֲרֵי יְדִין יְיָ דִּינָא דְעַמֵּהּ וּפֻרְעָנוּת עַבְדוֹהִי צַדִּיקַיָּא יִתְפְּרַע אֲרֵי גְלֵי קֳדָמוֹהִי דִּבְעִדָּן דְּתִתְקֵף עֲלֵיהוֹן מְחַת סַנְאָה יְהוֹן מְטַלְטְלִין

רשב"ם

עתידות למו. בעתה אחישנה. צרה לעובדי כוכבי' גאולה לישראל: עתידות. מה שנתנבאו עליהם הנביאים מאז: (לו) כי ידין ה' עמו. אז יהיה הנקם והתשלומין שהרי ינקום הקב"ה נקמת עמו וכן ידין בגוים מלא גויות: כי יראה. כאשר יראה: כי אזלת יד. ישראל: ועזוב. כמו עזוב תעזב. ויעזבו

בעל הטורים

(לו) אזלת יד. בגי' זו גלות: כי יראה כי אזלת. בגי' אין בס תירה:

בית יהודא

אֱלֹהֶיךָ אֶת שְׁבוּתְךָ וגו') וועט הקב"ה דיך צוריקקערן אין דיין לאנד: (לו) וּכִי יָדִין ה' עַמּוֹ. מיינט מען (כְּשֶׁיִּשְׁפּוֹט אוֹתָם בִּיסוּרִים הַלָּלוּ הָאֲמוּרִים עֲלֵיהֶם) ווען הקב"ה וועט זיי שטראפן מיט די יסורים וואס איז גיזאגט געווארן אויף זייא (כְּמוֹ כִּי בָם יָדִין עַמִּים) ווי א עס שטייט, מיט זיי וועט ער משפטין פעלקר (כִּי זֶה אֵינוֹ מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן דְּהָא) דר ווארט „כִּי" איז ניט דרטייטש „ווארום (לָתֵת טַעַם לִדְבָרִים שֶׁל מַעְלָה) צו געבן א טעם צו די פריערדיגע רייד (אֶלָּא לְשׁוֹן תְּחִלַּת דִּבּוּר) נאר דר ווארט „כי" איז אנהייב פון די ווייטערדיגע רייד (כְּמוֹ) וויא עס שטייט אין פסוק כי תבואו אל הארץ, איז דערטייטש כאשר תבואו, ווען איר וועט קומען (כְּשֶׁיָּבוֹאוּ עֲלֵיהֶם מִשְׁפָּטִים הַלָּלוּ) ווען עס וועט קומען אויף זייא דיא שטראף (וְיִתְנֶחָם הקב"ה עַל עֲבָדָיו לָשׁוּב וּלְרַחֵם עֲלֵיהֶם) אונ הקב"ה וועט זיך בעטראכטן ווענגען זיינע קנעכט ער זאל אויף זיי רחמנות האבן (וְיִתְנֶחָם, לְשׁוֹן הֵיפוּךְ מַחֲשָׁבָה) מען הייבט אן איצט צו טראכטען פארקערט וויא מען האט ביז איצט געטראכט (לְהֵיטִיב אוֹ לְהָרַע) מען האט פריער געטראכט שלעכטס אונ איצט האט מען חרטה אונ מען הייבט אן טראכטן גוטס, אדער פארקערט פריער האט מען געטראכט גוטס אונ איצט האט מע: חרטה אונ מען הייבט אן טראכטען שלעכטס: וּכִי יִרְאֶה כִּי אָזְלַת יָד. מיינט מען (כְּשֶׁיִּרְאֶה כִּי יַד הָאוֹיֵב הוֹלֶכֶת וְחוֹזֶקֶת מְאוֹד עֲלֵיהֶם) ווען הקב"ה וועט זעהן אז דיא האנט פון פיינד שטארקט זיך זייער אויף דיא יודין (וְאֶפֶס בָּהֶם עָצוּר וְעָזוּב) אונ עס איז ניטא ביי זייא ניט אעצור אונ ניט אעזוב: וְעָצוּר. מיינט מען (נוֹשַׁע עַל יְדֵי עוֹצֵר וּמוֹשֵׁל שֶׁיַּעֲצוֹר בָּהֶם) אמלך, זיי האבן ניט אמלך אונ האבן ניט אגיוועלטיגער, ער זאל זיי אויפהאלטן אונ זייא זאלן קענען דורך אים געהאלפען ווערען: וְעָזוּב. מיינט מען אהעלפער, זיי זאלן געהאלפן ווערן על ידי עוזר, דורך אהעלפר, האבען זיי אויך ניט (וְעוֹצֵר הוּא הַמּוֹשֵׁל הָעוֹצֵר בָּעָם שֶׁלֹּא יֵלְכוּ מְפוּזָּרִים בְּצֵאתָם לַצָּבָא עַל הָאוֹיֵב) עוצר ווערט גערופן דר גוועלטיגער וואס גיוועלטיגט אויף דעם פאלק זיי זאלן ניט גיין פארשפרייט וועייט איינער פון אנדערען ווען זייא גייען צו אמלחמה אויף דעם פיינד יעצור, הוא הנושע במעצור המושל) עצור ווערט גערופען דר מענטש וואס ווערט געהאלפן דורך די אויפהאלטונג פון דעם גוועלטיגער (עָזוּב) מיינט מען (מְחוּזָּק) געשטארקט (כְּמוֹ וַיַּעַזְבוּ אֶת יְרוּשָׁלַיִם עַד הַחוֹמָה) זיי האבן געשטארקט די שטאט ירושלים ביז צוא דיא מאוער (אֵיךְ לֹא עֻזְּבָה עִיר תְּהִלָּה) וויא איז ניט

רש"י

שבותך וגו': (לו) כי ידין ה' עמו. כשישפוט אותם ביסורין ב הללו האמורות עליהם כמו (איוב לו) כי בם ידין עמים. כי זה אינו משמש בלשון דהא לתת טעם לדברים של מעלה אלא לשון תחלת דבור כמו (ויקרא כה) כי תבואו אל הארץ כשיבואו עליהם משפטים הללו ויתנחם הקב"ה על עבדיו ל לשוב ולרחם עליהם: יתנחם. לשון הפך מחשבה להיטיב או להרע: כי יראה כי אזלת יד. כשיראה כי יד מ האויב הולכת וחוזקת מאד עליהם ואפס בהם עצור ועזוב: עצור. נושע על ידי עוצר ומושל שיעצור בהם: עזוב. על ידי עוזב. עוצר הוא המושל העוצר בעם שלא ילכו מפוזרים בצאתם לצבא על האויב בלשון לעז מיינטינדו"ר (האלגדהאבער). עצור. הוא הנושע במעצור המושל. עזוב. מחוזק כמו (נחמיה ג) ויעזבו את ירושלים עד החומה (ירמיה מט) איך לא עזבה עיר תהלה. עצור. מיינטונדיי"ר

שפתי חכמים

כ זכות אבות ועדיין זכות אבות במקומה עומדת מאי כי קרוב וגו': ב אבל אין לפרש כמשמעו כשידין אותם הם לזכות אם לחובה. דאם כן נמאי טוב על עבדיו יתנחם דפי' ירחם על עבדיו דלמא דינם ילא לזכות ואז לא יצטרכו לרחמים: ל הוצרך להפוך משום שאחר היסורים היה הנחמה ואמר כך להודיע שהיא על עבדיו ומפני שחזר הכתוב ואמר ועל עבדיו ולא הספיק לו במלת עמו הקודם לו יחוייב ג"כ שיכפול השם וכאלו אמר כי ידין ה' עמו ויתנחם הקב"ה על עבדיו: מ תיקן בזה כמה ענינים שפירש כי יראה כשיראה כי מלת כי דהכא כמו כי תבואו וגו' שפי' כשתבאו, ואזלת ר"ל הולכת ומלת יד שב אל האויב ואף שלא נזכר פה והוסיף מלת עליהם להודיע על מי אזלת היד, ואפס ר"ל תם מל' אפס כסף. ועצור רוצה לומר מכונס ע"י המושל. ועזוב ר"ל מחוזק והוסיף מלת בהם אחר מלת ואפס מפני שמלת תם לא יפול רק בהם כלומר תם בהם היות עצורים ועזובים והוסיף מלת הקב"ה אחר מלת ואמר להודיע שהאומר אי אלהימו הוא הקב"ה ואמר מלת עליהם להודיע על מי נאמר אלהימו שהוא על עבדיו הנזכרים לעיל ויהיה וי"ו ואמר כוי"ו וש"ר ה' אלהיך שפירושו ישמור ויהיה פי' המקראות כך שכאשר ייסר השם את עמו בכל אותן היסורים ויחזור ויתנחם עליהם כשיראה שיד האויב הולכת ומתחזקת עליהם ותם בהם עצור ועזוב להיות בלתי שוטר ומושל יאמר הקב"ה אליהם איה ע"א שלכם שהייתם בוטחים בהם יקומו ויעזרוכם לכן ראוי לכם שתבינו מכל הרעות שהבאתי עליכם ולא היה לכם שום מושיע מכל

דעת זקנים מבעלי התוספות

למו. הפורענות העתידות לבא עליהם בעתם אחיש אותם כד"א בעתה אחישנה. ואימתי יהיה האות הזה (לו) כי ידין ה' עמו. כשידין ה' דין עמו ויקח נקמתו ודינו מהם: ועל עבדיו יתנחם. ועל ישראל יתנחם במה שהרגיזו לפניו: ואפס

פירוש לתורת אלהים

דם פריער מודיע גוועןן אונ פון דאגן אן אונ ווייטער האט ער זיי גזאגט דברי תנחומים וואס פר אגוטס עס וועט אויף זיי קומען נאך דעם אז עס וועט זיך אום לאזן דם פורעניות ווי ווייטער וועט שטיין כי ידין יי עמו אז גאט וועט שון האבען גימשפט זיין פאלק מיט די יסורים וואס פריער איז גישטאנען ועל אונ אויף זיינע קנעכט וועט ער זיך באראטן איין אנדערע מחשבה ער זאל זיך אויף זיי מרחם זיין כי יראה אז ער וועט זעהן כי אזלת יד די מאכט פון די כשדים גייט אונ שטארקט זיך זייער אויף דיא ישראל ואפס אונ עס וועט שון מער ניט זיין צווישן זיי עצור איין גהאלפינער ועזוב אונ אגשטארקטער:

ואמר

לז וְאָמַר אֵי אֱלֹהֵימוֹ צוּר חָסָיוּ בוֹ: לח אֲשֶׁר חֵלֶב זְבָחֵימוֹ יֹאכֵלוּ יִשְׁתּוּ יֵין נְסִיכָם יָקוּמוּ וְיַעְזְרֻכֶם יְהִי עֲלֵיכֶם סִתְרָה: לט רְאוּ | עַתָּה כִּי אֲנִי אֲנִי הוּא וְאֵין אֱלֹהִים עִמָּדִי

אונקלוס

וּשְׁבִיקִין: לז וְיֵימַר אָן דַּחֲלָתְהוֹן תַּקִּיפָא דַּהֲווֹ רָחִיצִין בֵּהּ: לח דִּי תְּרַב נִכְסַתְהוֹן הֲווֹ אָכְלִין שָׁתָן חֲמַר נִסְכֵּיהוֹן יְקוּמוּן כְּעַן וְיִסַעֲדוּנְכוֹן יְהוֹן עֲלֵיכוֹן מְגֵן: לט חֲזוֹ כְּעַן אֲרֵי אֲנָא אֲנָא הוּא וְלֵית אֱלָהּ בַּר מִנִּי אֲנָא

תו"א ואמר אי גיטין נו: אשר חלב זבחימו ע"ז סט: ישתו יין פסחים סב ס' הזהר פ' שמיני: ראו עתה עקרים מ"ד פ"י ס' הזהר פ' בראשית ופ' משפטים:

בעל הטורים

(לט) כי אני אני הוא אני אמית. ג"פ אני כנגד ג' גליות. ואני כנגד גלות ד' דכתיב ואני בתוך הגולה לומר שבכל הגליות הקב"ה עמנו

רשב"ם

ירושלים עד החומה: (לז) ואמר אי אלהימו. וגם האומות יאמרו איה נא אלהיהם של ישראל. ומפני כביר שטי אצ"לם ואנקום באויביהם שגם מתהלה אמרתי אפאיהם לישראל ואשביתה זכרם אם לא מפני כעס אויב המתפאר לאמר ידינו רמה, אבל עתה כשיגדל העניות והצרה בשונאי ישראל כל כך שאזלת ידם ויאמרו העובדי גלולי' ידינו רמה ואמר אי אלהימו לכן אנקם מהם להתקדש שמי שהם מחללים: (לח) אשר חלב ובחימו יאכלו. אלהיהם של ישראל: סתרה. יסתיר אתכם בצלו יחסיון כמתחלה שחסיו בו: (לט) ראו עתה כי

רש"י

(געהאנדהאפט). עזוב. איכפורלי"ד (בעפעסטיגט): (לז) ואמר. הקב"ה עליהם. אי אלהימו. ע"א שעבדו: צור חסיו בו. הסלע שהיו מתכסין בו מפני החמה והצנה כלומר שהיו בטוחין בו להגין עליהם מן הרעה: (לח) אשר חלב זבחימו. היו אותן אלהות אוכלים שהיו מקריבין לפניהם ושותין יין נסיכם: יהי עליכם סתרה. אותו הצור יהיה לכם מחסה ומסתור: (לט) ראו עתה. הבינו מן הפורענות שהבאתי עליכם ואין לכם מושיע ומן התשועה שאושיעכם ואין מוחה בידי: אני אני הוא. אני להשפיל

בית יהודא

געשטארקט געווארן די געלויבטע שטאט ?: (לז) וְאָמַר) (הקב"ה עֲלֵיהֶם) הקב"ה וועט זאגן אויף זיי: וְאֵי אֱלֹהֵימוֹ, ווא איז זיין גאט (עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁעָבְדוּ) ווא זענען דיא עבודה זרות וואס זיי האבן געדינט: וְצוּר חָסָיוּ בוֹ. ווא איז (הַסֶּלַע שֶׁהָיוּ מִתְכַּסִּין בּוֹ מִפְּנֵי הַחַמָּה וְהַצִּנָּה) דער שטיין וואס זיי האבן זיך בעדעקט מיט אים פאר די היץ אונ פר די קעלט (כְּלוֹמַר) מען מיינט ווא איז זייער שטארקער גאט (שֶׁהָיוּ בְּטוּחִים בּוֹ לְהָגֵן עֲלֵיהֶם מִן הָרָעָה) וואס זיי זענען גוועזן פארזיכערט אויף אים אז ער וועט אויף זייא שיצען פון שלעכטס: (לח) וַאֲשֶׁר חֵלֶב זְבָחֵימוֹ. די פעטס פון זייערע קרבנות (הָיוּ אוֹתָן אֱלוֹהוֹת אוֹכְלִים) פלעגן די גאטער עסין (שֶׁהָיוּ מַקְרִיבִין לִפְנֵיהֶם) זיי פלעגען מקריב זיין קרבנות פאר דיא גאטער (וְשׁוֹתִים יֵין נְסִיכָם) אונ זיי האבען געטרונקן די וויין וואס מען האט גיגאסן פר זיי: וִיהִי עֲלֵיכֶם סִתְרָה). ער זאל זיין אויף אייך אפרשטעלונג (אוֹתוֹ הַצּוּר יִהְיֶה לָכֶם מַחְסֶה וּבִסְתּוֹר) דער גאט אייערער זאל זיין אויף אייך אבעשיצונג אונ אפארשטעלונג: (לט) וּרְאוּ עַתָּה). (הָבִינוּ מִן הַפּוּרְעָנוּת שֶׁהֵבֵאתִי עֲלֵיכֶם וְאֵין לָכֶם מוֹשִׁיעַ) פון די שטראף וואס איך האב אויף אייך געברייגגט אונ עס האט אייך קיינר געקענט העלפן פון דיא צרות (וּמִן הַתְּשׁוּעָה שֶׁאוֹשִׁיעֲכֶם וְאֵין מוֹחֶה בְּיָדִי) אונ פון די הילף וואס איך וועל אייך העלפען, אונ עס וועט מיר קיינער קענן שטערן, קענט איר פארשטיין: וַאֲנִי אֲנִי הוּא.

דעת זקנים מבעלי התוספות

עצור ועזוב. ושאין בהם עוצר כח ואין בהם מי שיסייעם והוא כמו עזוב תעזוב עמו: (לז) ואמר. האויב: אי אלהימו. שהיו עובדין בזמן שבית המקדש קיים: (לח) אשר חלב וזבחימו יאכלו. בזמן הקרבת הקרבנות: ישתו יין נסיכם. שהיו מנסכין על גבי המזבח: יקומו ויעזרכם. כל אלוהות: יהי עליכם סתרה. הקדוש ברוך הוא אלהיכם: (לט) ראו עתה כי אני אני הוא.

שפתי חכמים

העבודות אלילים שבטחתם בהם ולא היה בהם כח למחות בידי מפני שאני הוא שבידי להשפיל ולהרים ואין מידי מציל ואחר כך התחיל

פירוש לתורת אלהים

(לז) וְאָמַר וועט גאט אויף זייא זאגן אֵי וואו איז זייער אפּ גאט וואס זיי האבן אים גידינט צוּר דער שטארקר חָסָיוּ בוֹ וואס זיי האבן זיך אין אים בשיצט וואס זייא האבן אבטחון גהאט ער זאל אויף זיי מגין זיין פון שלעכטס: (לח) אֲשֶׁר וואס די אפּ געטער עסין דאס בעסטע פון זייער שעכטונג וואס זייא פלעגן מקריב זיין קרבנות צו זיי יִשְׁתּוּ זיי טרינקן דעם וויין וואס זיי זענען מְנַסֵךְ פר זיי יָקוּמוּ וְיַעְזְרֻכֶם לאזען זיי אצונד אויף שטיין אונ לאזן זיי אייך העלפן יְהִי לאזן זייא אייך בעהאלטין אונ אויף אייך בשיצען: (לט) רְאוּ עַתָּה זעהט אצונד אונ פר שטייט פון דעם פורעניות וואס איך האב אויף אייך גיבראכט אונ קיינער קען אייך פון דעם ניט העלפן אונ פר שטייט ווידר פון דער הילף וואס איך העלף אייך אונ קיינר קען מיר ניט ווערען כִּי אֲנִי איך קען דער נדערען אונ דער הייבען וְאֵין אֱלֹהִים אונ קיין גאט איז ניטא עִמָּדִי מיט מיר ער זאל זיין ווי איך אונ זאל מיר קאנען ווערן

ליקוטי יוסף

(לט) רְאוּ עַתָּה וגו' אֲנִי אָמִית וגו'. פארצייטיגע פעלקר האבען גיגלויבט עס זענען דא צווי גאטער, אגוטר, וואס טוהט נאר גוטס אונ שלעכטס קען ער ניט טאן, אונ אשלעכטר וואס טוהט נאר שלעכטס אונ גוטס קען ער ניט טאן. אונ זיי האבן געזאגט זייער גאט איז דער גוטער, דריבר וועט זיי אייביג זיין גוט, דר גאט פון די יודן איז דר שלעכטר דריבר וועט זייא אייביג זיין שלעכט, זאגט הקב"ה ראו עתה, זעהט איצט, כי אני אני הוא, איך בין דער שלעכטר גאט אונ איך בין דער גוטר גאט, עס איז נאר דא איין גאט, איך אליין, אני אמית ואחיה, ווען איך וויל הרגה איך אונ ווען איך וויל מאך איך לעבעדיג, ווען איך וויל שלאג איך אונ מאך אים קראנק, אונ ווען איך וויל היילי איך, אונ פון מיין האנט קען ניט קיינר גערעטעט ווערין, דריבער דארפט איר וויסען אזו וויא איך האב געשטראפט די יודן אונ אייך געגעבן גוטס, אז דיא יודן וועלן טאן תשובה וועל איך זיי געבן גוטס, אונ אייך וועל איך שטראפען פאר די שלעכטס וואס איר האט געטאן צו די יודען ווארום איך האב אייך ניט געהייסן איר זאלט טאן שלעכטס צו די יודען:

אני

אֲנִי אָמִית וַאֲחַיֶּה מָחַצְתִּי וַאֲנִי אֶרְפָּא וְאֵין מִיָּדִי מַצִּיל: ששי מ כִּי־אֶשָּׂא אֶל־שָׁמַיִם יָדִי וְאָמַרְתִּי חַי אָנֹכִי לְעֹלָם: מא אִם־שַׁנּוֹתִי בְּרַק חַרְבִּי וְתֹאחֵז בְּמִשְׁפָּט יָדִי אָשִׁיב

אונקלוס

מֵמִית וּמְחַיֵּי מָחֵינָא וְאַף מַסֵּינָא וְלֵית מִן יְדִי מְשֵׁזֵיב: מ אֲרֵי אַתְקֵינִית בִּשְׁמַיָּא בֵּית שְׁכִנְתִּי וַאֲמָרִית קַיָּם אֲנָא לְעָלְמִין: מא אִם עַל חַד תְּרֵין כְּחֵזוּ בַּרְקָא מִסּוֹף שְׁמַיָּא וְעַד סוֹף שְׁמַיָּא תִּתְגְּלֵי חַרְבִּי וְתִתְקֵף

תו"א אני אמית ואחיה פסחים סח סנהדרין צא: ואין מידי עם קד:

רשב"ם

אני אני הוא. הקב"ה אומר לעובדי גלולים אתם אומרים אי אלהימו. הלא שהם יכולי' לראות בהנקמי בכם לעיניכם: (מ) כי אשא. בשבועה. כמו הרימותי ידי אל ה': (מא) אם שנותי. מן שננו כחרב לשונם יאמר כן. כמו מן סבב

בעל הטורים

להלילו: ואין מידי מציל. מידי בגימ' דין שאין ניצול מיום הדין: (מ) ואמרתי חי אנכי לעלם. לעלם כתיב חסר וי"ו לאחר ששת אלפים שנה שאז יהיה נשגב ה' לבדו ונחסר וי"ו ששה ימים כדוגים הרשעים:

בית יהודא

נאר איך קען אַלֵין טאהן (אֲנִי לְהַשְׁפִּיל) איך קען נידעריג מאכן (וַאֲנִי לְהָרִים) אונ איך קען אויפהייבן: וְאֵין אֱלֹהִים עִמָּדִי. (עוֹמֵד כְּנֶגְדִי לִמְחוֹת) אונ עס איז ניטא אנאט וואס זאל מיר שטיין אקעגן אונ זאל מיך ניט לאזן טאהן וואס איך וויל טאהן: וּעִמָּדִי. מיינט מען (דוּגְמָתִי וְכָמוֹנִי) מיין גלייכן אונ אזו ווי איך: וְאֵין מִיָּדִי מַצִּיל. (הַפּוֹשְׁעִים בִּי) אז איך וויל שטראפן די וואס זינדיגן צו מיר, קען מען זייא ניט רעטעטין פון מיין האנט: (מ) וּכִי אֶשָּׂא אֶל שָׁמַיִם יָדִי. הקב"ה זאגט (כִּי בַּחֲרוֹן אַפִּי אֶשָּׂא יָדִי אֶל עַצְמִי בִּשְׁבוּעָה) ווען איך בין בייז מיט כעס הייב איך אויף מיין האנט צו זיך אליין מיט אשבועה: וְאָמַרְתִּי חַי אָנֹכִי לְעוֹלָם. אונ איך זאג אזו וויא איך לעב אייביג ואז איך וועל אזו טאהן, וויא ווייטער שטייט (לָשׁוֹן שְׁבוּעָה הוּא) מיט דיא ווערטער שווערט הקב"ה (וּכְמוֹ) וויא עס שטייט אין פסוק (חַי אָנִי נְאוּם ה') הקב"ה זאגט אזו וויא איך לעב (אִם לֹא כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתֶּם בְּאָזְנָי) אזו וויא איר האט גערעט אין מיינע אויערן וועל איך צוא אייך טאהן (אַף כַּאן) דא מיינט מען אויך אזו הקב"ה זאגט (אֲנִי נִשְׁבַּע חַי אָנֹכִי) איך שווער אזו ווי איך לעב (מא) וְאִם שַׁנּוֹתִי בְּרַק חַרְבִּי. (אִם אֲשַׁנֵּן אֶת לַהַב חַרְבִּי) איך וועל שארפען דעם קלינג פון מיין שווערד ואיך וועל שארפן מיין שווערד ער זאל בלאנקען (כְּמוֹ) וויא עס שטייט אין פסוק מען וועט שארפן דעם שווערד (לְמַעַן הֱיֵה לָהּ בָּרָק) זיא זאל האבן אבליץ, אגלאנץ, דר שווערד זאל בלאנקען: וְתֹאחֵז בְּמִשְׁפָּט יָדִי. מיין האנט וועט אננעמען דעם משפט (לְהַנְהִיג מִדַּת רַחֲמִים) איך וועל אוועקלאזען דיא מדה פון רחמנות, אונ איך וועל טאהן אמשפט (בְּאוֹיְבַי שֶׁהֵרֵעוּ לָכֶם)

רש"י

ב ואני להרים: ואין אלהים עמדי. עומד כנגדי למחות: עמדי. דוגמתי וכמוני: ואין מידי מציל. הפושעים בי: (מ) כי אשא אל שמים ידי. כי בחרון אפי אשא ידי אל עצמי ם בשבועה: ואמרתי חי אנכי. לשון שבועה הוא [כמו חי אני נאם ה' אם לא כאשר דברתם באזני (במדבר יד) אף כאן] אני נשבע חי אנכי: (מא) אם שנותי ברק חרבי. אם אשנן את להב ע חרבי כמו (יחזקאל כא) למען היות לה ברק פלנדו"ר (גלאנץ): ותאחז במשפט ידי. להניח מדת רחמים באויבי

שפתי חכמים

להזכיר הנקמות שינקום מהאויבים: נ ר"ל אני אני ב' פעמים ל"ל: ם ר"ל והרי כתיב השמים כסאי וגו' וא"כ הוא עלמו יושב בשמים ואין שייך לומר שישא ידו לאשר הוא שם ל"פ הא דכתיב אל השמים פי' לעלמי ר"ל אל עלמי ומה שפי' כי בחרון אפי וכו' ר"ל הרי אין המנהג לישבע אלא כשמבטיח את חבירו או נשבע לו המבטיח לאמן את דברו א"כ הכא הוא אמאי נשבע כיון שלא הבטיח שום הבטחה. ל"פ כי בחרון אפו כו' כלו' מ"מ מרוב חרון אפו על האויב להנקם ממנו ושלא יתנחם מזה הולרך לישבע שינקם ממנו. כתב הרא"ם אבל מלת כי של כי אשא אל שמים ידי לא ידעתי פירושה כי אינה סובלת שום אחד מד' לשונות של כי שהם אי דלמא אלא דהא ונראה דהכי פי' כיון שאין המנהג שנשבעין אלא א"כ שמבטיח לאדם ליתן או לעשית שום דבר כמו שמלינו בבועז חי ה' שכבי וגו' והוא נשבע לקיים דברו והבטחה שהבטיח אותם או הדבר שדבר לעשות לכן יהיה פירושו הכי כיון שהמנהג הוא לישבע על אשר הוא רולה לעשות גם אנכי בשביל החרון אף שבדעתי לחרות בעו"א אשא אל שמים ידי לישבע אשר שנותי ברק חרבי וכו' ויהיה פירוש כי דהכא כמו דהא ויהי' פי' של אם שנותי כמו עד אם דברתי שפירושו אשר. ופירוש הקרא כך כיון שהמנהג הוא לישבע על ההבטחה שמבטיח אדם לחבירו גם אנכי כן אעשה. ואשא אל עלמי ידי ואמרתי חי אנכי שהיא השבועה ויהי' פי' אל שמים ר"ל אל עלמו הנקרא שמים שהוא כסאו כאלו אמר בחיי עלמותי לא שהוא מודיע שהוא חי וקים לעולם וגם אינו ר"ל שתפס השמים בידו ונשבע בנקיטת חפץ מפני שהחפץ שנוטל הנשבע בידו אינו אלא כדי שיוסיף כוונה ויראה בשבועתו ואין זה נופל בהשם יתברך ואל תשיבני מכי יד על כס יה ופירש"י שם שידו של הקב"ה הורמה לישבע בכסאו דהתם לא כתיב ל' שמירה על שבועה כמ"ש פה. מהרא"ס: ע ר"ל בזה איך יתכן שישנן הברק כיון שאין בו ממשות דברק הוא המראה של הלהב ל"פ את להב כו' כלומר אם אחדד הברזל של חרבי שהשינון בכל מקום הוא ל' חידוד ולהב החרב היא הברזל כמו להבת חניתו ונקרא כן מפני שהחרב בהתלהטו דומה

דעת זקנים מבעלי התוספות

והקב"ה משיב אל האויבים אתם אומרים אי אלהימו ראו עתה כי אני אלהיכם אני הוא שאראה לכם גבורתי. ומה שאתם מצרפין שאר אליהות אלי. ואין אלהים עמדי. אלא אני אמית ואחיה בידי להמית ולהחיות ואם המתי אני בעצמי אחיה אותם: מחצתי ואני ארפאם. ועל מה שאמרתם יקומו ויעזרוכם אין מי שיוכל לעזור להם כי אני לבדי אעזור להם אבל אתם אין מידי מציל: (מ) כי אשא אל שמים ידי. כי בידי אשבע אל השמים לעשות נקמה בהם: ואמרתי חי אנכי לעולם. כד"א גבי שבועה חי אני נאם ה' ולאחר שעשיתי משפטי ודיני בישראל אשיב נקם לצרי ולמשנאי

פירוש לתורת אלהים

אֲנִי אָמִית איך טוא טייטען וַאֲחַיֶּה אונ מאך לעבעדיג מָחַצְתִּי איך טוא וואונדען וַאֲנִי אֶרְפָּא אונ איך טוא היילען וְאֵין מִיָּדִי אונ עס קאן קיינער פון מיין האנט ניט מאכן אנטרינען די וואס זענען מורד אין מיר: (מ) כִּי אֶשָּׂא דען איך וועל אויף הייבן מיין האנט צו מיר אונ וועל שווערן וְאָמַרְתִּי אונ איך וועל זאגן חַי אָנֹכִי איך שווער אזו ווי איך לעב אייביג: מא) אִם אז איך וועל שארפען די קלינג פון מיין שווערד וְתֹאחֵז אונ מיין האנט וועט אן געמען אין משפט אונ אפ לאזן די מדה פון רחמים וועט מיין האנט זיך נוקם

זיין

נָקָם לְצָרָי וְלִמְשַׂנְאַי אֲשַׁלֵּם׃
מב אַשְׁכִּיר חִצַּי מִדָּם וְחַרְבִּי תֹּאכַל
בָּשָׂר מִדַּם חָלָל וְשִׁבְיָה מֵרֹאשׁ

בְּדִינָא יְדִי אָתֵב
פֻּרְעֲנוּתָא לְסָנְאַי וּלְבַעֲלֵי
דְבָבַי אֲשַׁלֵּם׃ מב אֲרַוֵּי
גִירַי מִדְּמָא וְחַרְבִּי תִקְטוֹל
בְּעַמְמַיָּא מִדַּם קְטִילִן
וְשִׁבְיָן לְאַעֲדָאָה כִּתְרִין
מֵרֵישׁ סָנְאָה וּבְעֵל

בעל הטורים

(מב) וחרבי. אותיות חרב י"ו לומר לך שחרבו של הקב"ה יש לה י"ו פנים כדאיתא במדרש סו"ס: נקם ברית. לנקום על כל מלוה ומלוה שנכרתו עליה י"ו בריתות ולכך ט"ז פעמים חרב בפ' יורדי בור (ביחזקאל לב). ד"פ נקם בפרשה וכנגדם אמר דוד ד"פ עד אנה וד"פ פנה אלי. כ"ב פסוקים בהאזינו ולפי שעברו עליהם לכך לא עבר איש ביהודה כ"ב שנה:

רש"י

פ שהרעו לכם אשר אני קצפתי מעט צ והמה עזרו לרעה. ד"א ותאחז ידי את מדת ק המשפט להחזיק בה ולנקום נקם: אשיב נקם וגו'. למדו רבותינו באגדה מתוך לשון המקרא שאמר ותאחז במשפט ידי לא כמדת בשר ודם מדת הקב"ה מדת בשר ודם זורק חץ ואינו יכול להשיבו והקב"ה זורק חציו ויש בידו להשיבן כאלו אוחזן בידו שהרי ברק הוא חצו שנא' כאן ברק חרבי ותאחז במשפט ידי והמשפט הזה ל' פורענות ר הוא בלעז יושטיצא"ה (שטראפגערעכטיקייט): (מב) אשכיר חצי מדם. ש האויב: וחרבי תאכל בשר. בשרם: מדם חלל ושביה. זאת תהיה להם מעון דם חללי (פ"א חללי דם) ת ישראל ושביה ששבו מהם: מראש פרעות אויב. מפשע תחלת פרצות האויב א כי כשהקב"ה נפרע מן האומות פוקד עליהם עונם ועונות

בית יהודא

אין מיינע פיינד וויל זיי האבן אייך שלעכטס געטאן (אֲשֶׁר אֲנִי קָצַפְתִּי מְעַט) איך האב אויף אייך געצערונט אביסל (וְהֵמָּה עָזְרוּ לְרָעָה) אונ זיי האבן גיהאלפן צו די שלעכטס (דָּבָר אַחֵר) נאך אפשט איז הקב"ה זאגט (וְתֹאחֵז יָדִי אֶת מִדַּת הַמִּשְׁפָּט לְהַחֲזִיק בָּהּ וְלִנְקוֹם נָקָם) מיין האנט וועט אנגעמען די מדה פון משפט צו האלטן איר צו שטראפן מיט איר די פיינד: נאשיב נקם וגו'. זאגט רש"י (לָמְדוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּאַגָּדָה) די רבנן האבן גלערנט אין די דרשות פון פסוקים (מִתּוֹךְ לְשׁוֹן הַמִּקְרָא שֶׁאָמַר וְתֹאחֵז בְּמִשְׁפָּט יָדִי) פון דעם לשון פון פסוק „הקב"ה" זאגט „מיין האנט האלט דעם משפט" ווייסען מיר (לֹא כְּמִדַּת בָּשָׂר וָדָם מִדַּת הקב"ה) דער כח פון אמענטש איז ניט אזוי גרוים ווי דער כח פון הקב"ה (מִדַּת בָּשָׂר וָדָם זוֹרֵק חֵץ וְאֵינוֹ יָכוֹל לַהֲשִׁיבוֹ) ווען אמענטש ווארפט ארוים פון האנט אפייל קען ער אים ניט צוריקנעמען (וְהַקב"ה זוֹרֵק חִצָּיו וְיֵשׁ בְּיָדוֹ לַהֲשִׁיבָן כְּאִילוּ אוֹחֲזָן בְּיָדוֹ) אונ הקב"ה ווארפט זיינע פיילען אונ ער קען זייא צוריקנעמען גלייך ווי ער וואלט זייא געהאלטן אין האנט (שֶׁהֲרֵי בָּרָק הוּא חִצּוֹ) דער בליץ איז אפייל פון הקב"ה (שֶׁנֶּאֱמַר כָּאן) ווי דא שטייט (בְּרַק חַרְבִּי) דער בליץ איז מיין שווערד (וְתֹאחֵז בְּמִשְׁפָּט יָדִי) מיין האנט האלט דעם משפט (וְהַמִּשְׁפָּט הַזֶּה לְשׁוֹן פּוּרְעָנוּת הוּא) דעם ווארט משפט מיינט מען אשטראף, זאגט הקב"ה דער שטראף איז אייביג אין מיין האנט, אפילו ווען איך האב געבראכט דעם שטראף אויף אמענטש, קען איך דעם שטראף פון אים צוריק נעמען: (מב) וְאַשְׁכִּיר חִצַּי מִדָּם (הָאוֹיֵב) איך וועל מאכן שכור מיינע פיילן פון די בלוט פון דעם פיינד: וְחַרְבִּי תֹּאכַל בָּשָׂר. מיין שווערד וועט עסין פלייש (בְּשָׂרָם) זייער פלייש, דאס פלייש פון דעם פיינד: מִדַּם חָלָל וְשִׁבְיָה. מיינט מען (זֹאת תִּהְיֶה לָהֶם) דער שטראף וועט אויף זיי קומען (מֵעָוֹן דַּם חַלְלֵי יִשְׂרָאֵל וְשִׁבְיָם שֶׁשָּׁבוּ מֵהֶם) פאר זייערע זינד וואס זיי האבען פארגאסן דאס בלוט פון די יודין וועלכע זיי האבן געהרגעט אונ פאר די געפאנגענע יודין וואס זיי האבן געפאנגן: וּמֵרֹאשׁ פַּרְעוֹת אוֹיֵב) מיינט מען (מִפֶּשַׁע תְּחִלַּת פִּרְצוֹת הָאוֹיֵב) פון דעם אנהייב זינד וואס דער פיינד האט אויסגעבראכין אויף דיא יודין (כִּי כְּשֶׁהַקב"ה הָיָה נִפְרָע מֵהָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים) ווען הקב"ה פלעגט שטראפען די געציין דינער (הָיָה פּוֹקֵד עֲלֵיהֶם עֲוֹנָם וַעֲוֹנוֹת אֲבוֹתֵיהֶם מֵרֵאשִׁית פִּרְצָה שֶׁפָּרְצוּ בְּיִשְׂרָאֵל) פלעגט ער אויף זיי דערמאנען זייערע זינד אונ די זינד פון זייערע אלטערן פון די ערשטע אלטערן וואס זייא

שפתי חכמים

ללהב וברק כמו לברק שפירושו להיות לה לברק: פ פי' ותאחז ידי במדת משפט להחזיק בה כדי להנקם ולהניח הרחמים שלא להשתמש בה עם אויבי שהרעו לכם ובאויבי שהרעו לכם דבוק עם ותאחז במשפט לא עם להניח מדת הרחמים ויהי' פירוש המקראות כך כשאני אל שמים ידי ונשבעתי חי אנכי שאשנן את חרבי לעשות לה ברק כמנהג יוצא למלחמה ושתאחז במשפט ידי להשיב נקם לצרי להנקם מהם מפני שהרעו לכם שאני קצפתי עליכם מעט והמה עזרו לרעה: צ רצונו בזה שלא תאמר מה חטאו עו"א בזה שהרי אתה מסרתם בידם כדי שיתיסרו מידם: ק לטעם ראשון קשה מדת הרחמים מאן דכר שמיה ולפירוש ד"א קשה הוה ליה לכתוב ותאחז ידי במשפט. ל"פ גם טעם ראשון. הרא"ם. ומפי מורי מהר"ל שמעתי דהאי ד"א ע"ס הוא והכל פירוש אחד הוא: ר ויהי' מלת ותאחז דבוק עם ברק חרבי שהברק הוא חצו של הקב"ה שנא' ויצא כברק חצו והוא הפורעניות אבל אי הוה פירושו כמשמעו לא הי' כשמע מיני' מידי שהרי גם מלך בו"ד כשיושב במשפט יכול להטות המשפט לאיזה צד שירצה ועכשיו שפי' פורענות שפיר משמע מיניה לא כמדת ב"ו וכו' ומקרא מסורס הוא לפי האגדה וה"ק ותאחז ידי ברק חרבי במשפט: ש ויהי' מלת מדם כמו מן דם האויב ולא יהי' מ"ם מדם מ"ם הסיבה כמ"ש מדם חלל וגו' ולי' אשכיר מלי' שכורה ולא מיין: ת פירוש ויהי' מ"ם של מלת מדם מ"ם הסיבה והרא"ם פי' זאת הפורעניות שאמרתי אשכיר חצי וגו' הוא מפני עון החלל לא בעבור חללי דם שהרגו מישראל ויהי' מדם כמו הפוך והוי כמו מחללי דם מפני שהעון שעשו הוא בעבור הדם ומה שכתב למעלה אשכיר חצי מדם אין פי' של מדם חלל רק הוא פי' מדם שברא"ש הפסוק והוא דרך משל שהשכרות של חצי הוא רק מרוב שתיית דם האויב: א מפני שהוא דבוק עם מדם חלל ושביה שפירושו מפשע חללי דם ומפשע השביה אם כן צריך ג"כ לפרש מפשע ראש פרעות אויב ופרעות לשון פרצות ומפני שתחלת הפרצה היתה בישראל מימי אבותיהם של-אלו למדו מכאן כשהקב"ה נפרע מן

פירוש לתורת אלהים

זיין אין די כשדים וואס האבן די ישראל שלעכטס געטאהן אשיב איך וועל ווידער קערען אַרעכנונג צו מיינע בליידיגער איך וועל מיך אין זייא נוקם זיין ולמשנאי אונ צו מיינע פיינט וועל איך בצאלן [ע' רד"ק]: (מב) אשכיר חצי איך וועל מאכען אן טרינקין מיינע פיילען מדם פון בלוט פון די כשדים וחרבי אונ מיין שווערד וועט עסין זייער פלייש מדם פון וועגען בלוט חלל די געהרגעטע ושביה אונ געפאנגענע פאר וואס וועל איך מיך אזו נוקם זיין אין די עובדי כוכבים פאר דעם וואס זיי האבען געהרגעט די ישראל אונ פאר דעם וואס זייא האבען געפאנגען די יודען בשעת חורבן בית ראשון ובית שני מראש פון אן הייב פרעות

פְּרָעוֹת אוֹיֵב׃ מג הַרְנִינוּ גוֹיִם עַמּוֹ כִּי דַם־עֲבָדָיו יִקּוֹם וְנָקָם יָשִׁיב לְצָרָיו וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ עַמּוֹ׃ פ שביעי

אונקלוס: דְּבָבָא׃ מג שַׁבַּחוּ עַמְמַיָּא עַמֵּהּ אֲרֵי פֻּרְעֲנוּת עַבְדוֹהִי צַדִּיקַיָּא יִתְפְּרַע וּפֻרְעֲנוּת יָתֵיב לְסַנְאוֹהִי וִיכַפַּר עַל אַרְעֵהּ וְעַל

רשב"ם

פגותי בכל נפש בית אביך . מן בלל בלוהי בשמן רענן : (מב) פרעות . כמו וראשו יהיה פרוע . לשון סתירה ופרצה : (מג) הרנינו גוים . על עמו . כמו הללו את ה' כל גוים שבחוהו כל האומים והאמינו בו שהרי גבר עלינו חסדו יותר משאר האומות . ולפיכך שבחוהו והאמינו בו ויגבר עליכם כמונו אף כאן הרנינו ושבחוהו ועבדוהו וכן יעשה לכם אם תיראוהו ותעבדו אותו : וכפר אדמתו עמו . יקנח דם עמו מן האדמה על ידי שפיכת דם אויבים . כדכתיב

בית יהודא

האבן אנגעהויבן אויסברעכן די ערשטע אויסברעכונג די ערשטע שלעכטס אויף יודין : (מג) הַרְנִינוּ גוֹיִם עַמּוֹ . זאגט רש"י מען מיינט (לְאוֹתוֹ הַזְּמַן יְשַׁבְּחוּ הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים אֶת יִשְׂרָאֵל) ביי די צייט וועלן די פעלקר לויבן די יודין , זייא וועלן זאגען (רְאוּ מַה שְּׁבָחָהּ שֶׁל אוּמָּה זוּ) זעהט דעם לויב פון דיא פאלק יודין (שֶׁדָּבְקוּ בְּהקב"ה בְּכָל הַתְּלָאוֹת שֶׁעָבְרוּ עֲלֵיהֶם וְלֹא עֲזָבוּהוּ) ביי אלע אומגליקען וואס אויף זייא איז אריבער פון דעסטוועגן זענען זייא געווען בעהעפט צו הקב"ה אונ האבן אים ניט פארלאזן (יוֹדְעִים הָיוּ בְּטוּבוֹ וּבְשִׁבְחוֹ) ווייל זיי האבן געוואוסט די גוטסקייט פון הקב"ה אונ זיין לויב : וּכִי דַם עֲבָדָיו יִקּוֹם . מיינט מען הקב"ה וועט שטראפן די פעלקער (שְׁפִיכוּת דְּמֵיהֶם) ווייל זייא האבן פארגאסן דם בלוט פון זיינע קנעכט דיא יודין (כְּמַשְׁמָעוֹ) ווי עם שטייט אין פסוק : וְנָקָם יָשִׁיב לְצָרָיו . אונ ער וועט צוריקגעבען אשטראף צו די פיינד פון די יודין (עַל הַגָּזֵל וְעַל הֶחָמָס) פאר די אלע זאכן וואס זיי האבן אוועקגענומען אונ גערויבט פון דיא יודין (כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר) וויא עס שטייט אין פסוק (מִצְרַיִם לִשְׁמָמָה תִהְיֶה) מצרים וועט זיין וויסט (וֶאֱדוֹם לְמִדְבַּר שְׁמָמָה) אדום וועט זיין וויסט ווי א מדבר (מֵחֲמַס בְּנֵי יְהוּדָה) ווייל זיי האבן גערויבט דיא יודין (וְאוֹמֵר) נאך זאגט דער פסוק (מֵחֲמַס אָחִיךָ יַעֲקֹב וגו') ווייל דו האסט גערויבט דיין ברודר יַעֲקֹב : וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ עַמּוֹ . מיינט מען (וִיפַיֵּס אַדְמָתוֹ וְעַמּוֹ עַל הַצָּרוֹת שֶׁעָבְרוּ עֲלֵיהֶם וְשֶׁעָשָׂה לָהֶם הָאוֹיֵב) הקב"ה וועט איבערבעטן די ערד פון ארץ ישראל אונ זיין פאלק ישראל פאר די צרות וואס איז אריבערגעגאנגען אויף זיי אונ וואס דיא פיינד האבען זיי געטאהן (וְכִפֶּר , לְשׁוֹן רִצּוּי וּפִיּוּס) וְכִפֶּר מיינט מען בעוויליגן אונ איבערבעטן (כְּמוֹ אֲכַפְּרָה פָנָיו) אויף דעם ווארט אֲכַפְּרָה פָּנָיו . טייטשט דר תרגום (אֲנִיחִינֵיהּ לְרוּגְזֵיהּ) איך וועל מאכען רוהען ושטילען זיין כעס : וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ . ער וועט איבערבעטען זיין ערד (וּמַה הִיא אַדְמָתוֹ) וואס מיינט מען איבערבעטן דיא ערד (עַמּוֹ) ער וועט איבערבעטן זיין פאלק (כְּשֶׁעַמּוֹ מִתְנַחֲמִים אַרְצוֹ מִתְנַחֶמֶת) ווען זיין פאלק וועלען געטרייסט ווערען (אַרְצוֹ מִתְנַחֶמֶת) וועט זיין לאנד אויך געטרייסט ווערען (וְכֵן הוּא אוֹמֵר) אונ אזוי זאגט דר פסוק רָצִיתָ ה' אַרְצֶךָ , הקב"ה דוא האסט בעוויליגט דיין לאנד (בַּמֶּה רָצִיתָ אַרְצֶךָ) מיט וואס האסטו בעוויליגט דיין לאנד ? (שַׁבְתָּ שְׁבוּת יַעֲקֹב) ווייל דוא האסט צוריקגעקערט דיין פאלק יַעֲקֹב אין ארץ יִשְׂרָאֵל , זאגט רש"י (בְּפָנִים אֲחֵרִים הִיא נִדְרֶשֶׁת בְּסִפְרִי) אין ספרי ווערט דיא פרשה אנדערש געלערנט (וְנֶחְלְקוּ בָהּ רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי נְחֶמְיָה) אין דעם מיינונג פון דיא פרשה קריגט רבי יְהוּדָה אונ רבי נחמיה (רַבִּי יְהוּדָה דוֹרֵשׁ כּוּלָּהּ כְּנֶגֶד יִשְׂרָאֵל) רבי יְהוּדָה לערנט דיא גאנצע פרשה געגען די יודין (וְרַבִּי נְחֶמְיָה דוֹרֵשׁ כּוּלָּהּ כְּנֶגֶד הָעוֹבְדֵי כוֹכָבִים) אונ רבי נחמיה לערנט דיא גאנצע פרשה שמועסט פון דיא געצין דינער (רַבִּי יְהוּדָה דּוֹרְשָׁהּ כְּלַפֵּי יִשְׂרָאֵל) רבי יְהוּדָה לערנט דיא פרשה געגען די יודין (אָמַרְתִּי אַפְאֵיהֶם כְּמוֹ שֶׁפֵּירַשְׁתִּי עַד וְלֹא ה' פָּעַל כָּל זֹאת) ווי איך האב געזאגט דעם מיינונג פון דיא פסוקים פון אָמַרְתִּי אַפְאֵיהֶם ביז וְלֹא ה' פָּעַל כָּל זֹאת . (כִּי גוֹי אוֹבַד עֵצוֹת הֵמָּה) מיינט מען (אָבְדוּ תוֹרָתִי שֶׁהִיא לָהֶם עֵצָה נְכוֹנָה) זיי האבן פארלארען מיין תורה וואס זיא האט זייא גיגעבן אריכטיגע עצה (וְאֵין בָּהֶם תְּבוּנָה) זיי האבען קיין פארשטאנד (לְהִתְבּוֹנֵן אֵיכָה יִרְדֹּף אֶחָד מִן הָאוּמּוֹת אֶלֶף מֵהֶם) צו פארשטיין וויא אזוי קען דם זיין איינר פון די פעלקר זאל יאגען נאך טויזינד יודין (אִם לֹא כִּי צוּרָם מְכָרָם) אונ ניט הקב"ה הט זייא

רש"י

אבותיהם מראשית פרעה שפרעו בישראל : (מג) הרנינו גוים עמו . לאותו הזמן ישבחו האומות את ישראל ראו מה שבחה של אומה זו שדבקו בהקב"ה בכל התלאות שעברו עליהם ולא עזבוהו יודעים היו בטובו ובשבחו : כי דם עבדיו יקום . שפיכות דמיהם כמשמעו : ונקם ישיב לצריו . על הגזל ב ועל החמס כענין שנא' (יואל ד) מצרים לשממה תהיה ואדום למדבר שממה מחמס בני יהודה ואומר (עובדיה א) מחמס אחיך יעקב וגו' : וכפר אדמתו עמו . ויפייס אדמתו ועמו ג על הצרות שעברו עליהם ושעשה להם האויב : וכפר . לשון רצוי ופיוס כמו (בראשית לב) אכפרה פניו אנחיניה לרוגזיה : וכפר אדמתו . ומה היא אדמתו עמו . כשעמו מתנחמים ארצו מתנחמת וכן הוא אומר (תהלים פה) רצית ה' ארצך במה רצית ארצך שבת שבות יעקב . בפנים אחרים היא נדרשת בספרי ונחלקו בה ר' יהודה ור' נחמיה ר"י דורש כולה כנגד ישראל ור' נחמיה דורש כולה כנגד האומות רבי יהודה דורשה כלפי ישראל אמרתי אפאיהם כמו שפירשתי עד ולא ה' פעל כל זאת . כי גוי אובד עצות המה אבדו תורתי שהיא להם עצה נכונה . ואין בהם תבונה להתבונן איכה ירדוף א' מן האומות אלף מהם אם לא כי צורם מכרם כי לא כצורנו צורם הכל כמו

שפתי חכמים

העו"ת כפרע מן וכו' ומפני שתחלת פרעות האויב היו מוכן שפרעו בישראל הולרך לחזור ולפרש מראש פרעה שפרעו בישראל . רא"ם : ב לא על שפיכת דמים שכבר נאמר כי דם עבדיו יקום : ג פי' אדמתו

דעת זקנים מבעלי התוספות

אשלם מה ששעבדו בהם : (מב) מראש פרעות אויב . שאפרע מראש האויב : (מג) הרנינו גוים עמו . אז ישבחו האומות לישראל שהם עמו של הקב"ה ויאמרו אשרי העם שככה לו שהקב"ה נפרע מצריהם כדמפרש ואזיל כי דם עבדיו יקום ונקם ישיב לצריו שישפך דמם כמו ששפכו דמם של ישראל . וזש"ה ידין בגוים מלא גויות שעתיד הקב"ה שיאמר לאומות למה שפכתם דמן של ישראל והם ירצו לכפיר שלא עשו כך והקב"ה מראה להם מלבושיו שהוא מלא גויות פי' גופי הקדושים ולא יוכלו לכפור ואז ידין לכל אחד כדין שעשה לישראל . וזהו שייסד הפייט התאזר בקדושים ובן בעקידה אל דמי לדמי גם בפורפירא מלא גויות : וכפר אדמתו עמו . ישראל עמו יכפרו אדמתו של הקב"ה דכתיב ולארץ לא יכופר לדם אשר שופך בה כי אם בדם שופכו :

פירוש לתורת אלהים

אויב וָוס דֶר פַיינְד הָאט גִבְּרַאכְן אִין דִי יִשְׂרָאֵל . וָוארוּם אַז הַקָדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נֶעמְט גְצָאלְט פוּן דִיא

עַמֵּהּ : מד וַאֲתָא מֹשֶׁה וּמַלֵּיל יָת כָּל פִּתְגָמֵי

מד וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת־כָּל־דִּבְרֵי

רש"י

שפירשתי ד עד תכליתו. ור' נחמיה דורשה כלפי האומות עו"ת כי גוי אובד עצות המה כמו שפירשתי תחלה עד ואויבינו פלילים: (לב) כי מגפן סדום גפנם. של אומות עו"ת: ומשדמות עמורה וגו'. ולא ישימו לבם לתלות הגדולה בי: ענבמו ענבי רוש. הוא שאמר לולי כעס אויב אגור על ישראל להרעילם ולהמרירם לפיכך אשכלות מרורות למו להלעיט אותם על מה שעשו לבני: (לג) חמת תנינם יינם. מוכן להשקותם על מה שעושין להם: (לד) כמוס עמדי. אותו הכוס שנאמר (תהלים עה) כי כוס ביד ה' וגו': (לה) לעת תמוט רגלם. כענין שנאמר (ישעיה כו) תרמסנה רגל: (לו) כי ידין ה' עמו. בלשון זה ה משמש כי ידין בלשון דהא ו ואין ידין לשון יסורין אלא כמו כי יריב את ריבם מיד עושקיהם: כי יראה כי אזלת יד וגו'. (לז) ואמר אי אלהימו. האויב יאמר אי אלהימו של ישראל כמו שאמר טיטוס הרשע כשגידר את הפרכת כענין שנאמר (מיכה ז) ותרא אויבתי ותכסה בושה האומרה אלי איו ה' אלהיך: (לט) ראו עתה כי אני וגו'. אז יגלה הקב"ה ישועתו ז ויאמר ראו עתה כי אני אני הוא מאתי באת עליהם הרעה ח ומאתי תבא עליהם ט הטובה: ואין מידי מציל. מי שיציל אתכם מן הרעה אשר אביא עליכם: (מ) כי אשא אל שמים ידי. כמו כי נשאתי י תמיד אני משרה מקום שכינתי בשמים כתרגומו אפי' חלש למעלה וגבור למטה אימת העליון על התחתון וכל

בית יהודא

פארקויפט קען דס גוט זיין, נאר געוויס האט הקב"ה איבערגעגעבן די יודין צו די פעלקר (כי לא כצורנו צורם) (הכל כמו שפירשתי עד תכליתו) פון כי לא כצורנו צורם ביז אדמתו עמו, איז אלץ ווי איך האב שוין געשריבן (ורבי נחמיה דורשה כלפי העובדי כוכבים) רבי נחמיה לערנט די פרשה שמועסט פון די געצין דינער (כי גוי אובד עצות המה כמו שפירשתי תחלה עד ואויבינו פלילים) פון כי גוי אובד עצות בי' ואויבינו פלילים איז ווי איך האב געשריבן פריער: (לב) וכי מגפן סדום גפנם. (של העובדי כוכבים) דר וויינשטאק פון די געצין דינער איז פון די וויינשטאקן וואס זענן געווען אין סדום: ומשדמות עמורה וגו'. פון די פעלדר פון עמורה (ולא ישימו לבם לתלות הגדולה בי) זיי טוהען ניט בעטראכטן אין זייער הארץ אז די גרויסקייט גיהער צו מיר: ענבמו ענבי רוש. זייערע טרויבן זענן ביטערע טרויבן (הוא שאמר) דס איז וואס הקב"ה האט געזאגט (לולי כעס אויב אגור על ישראל להרעילם ולהמרירם) ווען ניט דר כעס פון פיינד איז פארזאמעלט אויף די יודין זיי צו פארגיפטן און פארביטערן (לפיכך אשכלות מרורות למו) דריבר וועל איך צו זיי איך ברייגגן ביטערע טרויבן (להלעיט אותם על מה שעשו לבני) איך זאל זיי מאכן אנזופן מיט ביטערקייט ווייל זייא האבן אזוי געטאן צו מיינע קינדר: (לג) וחמת תנינים יינם. זייער וויין איז ווי גיפט פון שלאנגן (מוכן להשקותם על מה שעושין להם) דר וויין איז גרייט זיי צו געבן טרינקן ווייל זיי האבן אזו געטאן צו די יודין: (לד) וכמוס עמדי. (אותו הכוס) דר כוס וויין איז בעהאלטן מיט מיר (שנאמר) וויא עס שטייט אין פסוק (כי כוס ביד ה' וגו') דער כוס איז אין די האנט פון הקב"ה: (לה) ולעת תמוט רגלם. צו די צייט ווען זייער פוס וועט איינגעבויגן ווערן, זיי וועלן קיין בעשטאנד האבן (כענין שנאמר) ווי עס שטייט אין פסוק (תרמסנה רגל) זייער פוס וועט צו טרעטען ווערען: (לו) כי ידין ה' עמו. זאגט רש"י (בלשון זה כי משמש כי ידין בלשון דהא) ביי דעם פסוק איז דר ווארט „כי" דער טייטש ווארום (ואין ידין לשון יסורים) און ידין איז ניט דערטייטש שטראפען מיט יסורים (אלא כמו כי יריב את ריבם מיד עושקיהם) נאר קריגן, ווי עס שטייט ער וועט קריגן זייער קריג, הקב"ה וועט זיך קריגען מיט דיא פעלקער וואס האבען גערויבט די יודין (כי יראה כי אזלת יד וגו') ווייל הקב"ה וועט זעהן עס איז אויסגעגאנגן דר כח פון דיא יודין: (לז) ואמר אי אלהימו. מיינט מען (האויב יאמר אי אלהימו של ישראל) דער פיינד וועט זאגן וואו איז דר גאט פון די יודין (כמו שאמר טיטוס הרשע כשגידר את הפרוכת) וויא דר רשע טיטוס הט געזאגט ווען ער האט געשטאכן דעם פרוכת (כענין שנאמר) ווי דר פסוק זאגט (ותרא אויבתי ותכסה בושה) מיין פיינדן האט גיזעהן און עס האט איר בדעקט שאנדע (האומרה אלי איו ה' אלהיך) וואס זיא האט געזאגט צו מיר וואו איז דיין גאט: (לט) ראו עתה כי אני וגו'. זעהט איצט אז איך בין דער זעלביגער גאט (אז יגלה הקב"ה ישועתו) דאמאלס וועט הקב"ה ווייזן זיין הילף (ויאמר) און ער וועט זאגן (ראו עתה כי אני אני הוא) זעהט איצט אז איך בין דר זעלביגער גאט (מאתי באת עליהם הרעה) פון מיר איז געקומען אויף זיי די שלעכטס (ומאתי תבוא עליהם הטובה) און פון מיר וועט קומען אויף זיי דס גוטע: ואין מידי מציל. פון מיין האנט קען מען ניט רעטטין (מי הוא שיציל אתכם מן הרעה אשר אביא עליכם) ווער איז דער מענטש וואס זאל קענן אייך רעטטין פון דיא שלעכטן וואס איך וועל אויף אייך ברייגגן: (מ) כי אשא אל שמים ידי. זאגט רש"י (כמו כי נשאתי) גלייך ווי עס וואלט געשטאנן נשאתי, איך האב אויפגעהויבען מיין האנט צום הימעל (תמיד אני משרה מקום שכינתי בשמים) דער ארט פון מיין רוהונג איז אייביג אין הימעל (כתרגומו) ווי דר תרגום שרייבט (אפילו חלש למעלה וגבור למטה) אפילו הויבן איז אשוואכער, און אונטן איז אשטארקער (אימת העליון על התחתון) הט דר אונטערשטן

שפתי חכמים

דהיינו עמו: ד משמע דאין הפרש בין פירושו ובין פרש"י אלא נקרא כי גוי אובד עצות המה שרש"י פירש על העו"א ורבי יודא דורשו על ישראל אע"פ שהם מתחלפים בפירוש כי מגפן סדום גפנם שרש"י פירש שמעשיהם מעשה סדום ועמורה ורבי יודא דירש וכי מגפנם של סדום אתם או ממטע של עמורה והלא אתם ממטע קדוש מ"מ שניהם פוים שהוא כלפי ישראל אבל גבי אי אלהימו פרש"י פי' ואמר הקב"ה לישראל איה וכו' ורבי יודא דורש שיאמרו ישראל לעו"א י"ל שמה שכתב רש"י בדברי רבי יודא הם כפירושו ממש עד תכליתו תוך מגוי אובד עצות המה אינו אלא על פירוש ואמר שרש"י ורבי יודא סוברים שאין ואמר דברי העו"א כדעת רבי נחמיה שפירש ואמר האויב שהוא טיטוס וכיוצא בו אבל לא על אלהימו דאם כן מאי רבי יודא דורשו כלפי ישראל דקאמר הא כלפי העו"א דירשו אבל על כל פנים אין דברי רש"י ור' יודא שוים לגמרי שהרי רש"י פירש ואמר ישראל. רא"ם: ה פי' נתינת טעם הוא אלמעלה: ו פירוש לפירושו דר' נחמיה שפירש קרא דכי ידין וגו' כי יריב את ריבם ויהיה פי' כי מלשון דהא ופי' למה אמר לי נקם ושלם לעו"א מפני שיריב ריבם של ישראל מיד עושקיהם: ז דלפירוש רש"י יהיה פי' ראו שבידי להמית ולהחיות ולא כאותן עו"א שעבדתם אבל לפירוש רבי נחמיה שפירש אי אלהימו קאי ארשע שיאמר לישראל אי אלהימו וגו' איך יאמר ראו עתה והבינו שבידי להמית ולהחיות ולכן הוסיף אז יגלה ישועתו שפי' תחשף מתשבות האויב מה שהיתה טרם הגלות ישועתו: ח פירוש לעו"א: ט פי' לישראל: י כלומר ככר נשואה היא ידי בשמים פירוש שתמיד

פירוש לתורת אלהים

רשעים גדענקט ער זיי זייערי זינד און די זינד פון זייערע עלטערן: (מד) ויבא משה איז משה גקומען

אונקלוס

הַשִּׁירָה־הַזֹּאת בְּאָזְנֵי הָעָם הוּא וְהוֹשֵׁעַ בִּן־נוּן׃ מה וַיְכַל מֹשֶׁה לְדַבֵּר אֶת־כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה

תֻּשְׁבַּחְתָּא הָדָא קֳדָם עַמָּא הוּא וְהוֹשֵׁעַ בַּר נוּן׃ מה וְשֵׁיצִי מֹשֶׁה לְמַלָּלָא יָת כָּל פִּתְגָּמַיָּא

רשב"ם

ולארץ לא יכופר לדם אשר שפך בה כי אם בדם שופכו: (מד) הוא והושע בן נון. שהרי לשניהם צוה הקדוש ברוך הוא כדכתיב קרא את יהושע והתיצבו באהל מועד ואצונו וגו':

בית יהודא

מוֹרָא פַאר דֶעם אוֹיבֶּערְשְׁטֶן (וְכָל שֶׁבֶּן שֶׁנִּבּוֹר לְמַעְלָה וְחָלָשׁ לְמַטָּה) אוֹיב הוֹיבֶּען אִיז אַשְׁטַארְקֶער אוּנ אוּנְטֶען אִיז אַשְׁוַואכֶר, דַארְף גֶעוִויס דֶר אוּנְטֶערְשְׁטֶער מוֹרָא הָאבֶּען פַר דֶעם אוֹיבֶּערְשְׁטֶן: (יָדִי). מֵיינְט מֶען (מָקוֹם שְׁכִינָתִי) דֶר אָרְט פוּן מַיין רוּהוּנְג (כְּמוֹ אִישׁ עַל יָדוֹ) מֵיינְט מֶען יֶעדֶר מֶענְטְשׁ אוֹיף זַיין אָרְט (וְהָיָה בְּיָדִי לְהִפָּרַע מִכֶּם) אִיז גֶעוֶועזֶן אִין מַיין מֶעגְלִיכְקַייט אִיךְ זָאל אַייךְ שְׁטְרָאפֶן (אֲבָל אָמַרְתִּי שֶׁחַי אָנֹכִי לְעוֹלָם) אִיךְ הָאבּ אָבֶּער גֶעזָאגְט אִיךְ לֶעבּ דָאךְ אֵייבִּיג (אֵינִי מְמַהֵר לִפְרוֹעַ) אִיךְ דַארְף נִיט אַייֶלֶן צוּ שְׁטְרָאפֶן (לְפִי שֶׁיֵּשׁ לִי שְׁהוּת בַּדָּבָר) וַוייל אִיךְ הָאבּ צַייט צוּ דֶר זַאךְ (כִּי אֲנִי חַי לְעוֹלָם) וַוייל אִיךְ לֶעבּ אֵייבִּיג (וּבְדוֹרוֹת אַחֲרוֹנִים אֲנִי נִפְרָע מֵהֶם) אִיךְ קֶען פוּן זֵיי גֶעצָאלְט וֶוערֶן אִין דִי לֶעצְטֶע צַייטֶן (וְהַיְכוֹלֶת בְּיָדִי לְהִפָּרַע מִן הַמֵּתִים וּמִן הַחַיִּים) אִיךְ קֶען גֶעצָאלְט וֶוערֶן פוּן טוֹיטֶע אוּנ פוּן לֶעבֶּעדִיגֶע (מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם שֶׁהוּא הוֹלֵךְ לָמוּת) יֶעדֶער מֶלֶךְ וַוייל עֶר מוּז שְׁטַארְבֶּן, אוּנ עֶר ווייס נִיט וֶוען עֶר וֶועט שְׁטַארְבֶּן (מְמַהֵר נְקָמָתוֹ לְהִפָּרַע בְּחַיָּיו) אַייֶלְט עֶר צוּ בֶּעשְׁטְרָאפֶען דִיא זִינְדִיגֶע וֶוען עֶר לֶעבְּט (כִּי שֶׁמָּא יָמוּת הוּא אוֹ אוֹיְבוֹ וְנִמְצָא שֶׁלֹּא רָאָה נְקָמָתוֹ מִמֶּנּוּ) וַוייל עֶר הָט מוֹרָא טָאמֶער וֶועט עֶר שְׁטַארְבֶּן אָדֶר זַיין פַיינְד וֶועט שְׁטַארְבֶּן וֶועט עֶר נִיט הָאבֶּען גֶעזֶעהֶן אוּנ נִיט גֶעטָאן צוּ אִים זַיין שְׁטְרָאף וָוס אִים קוּמְט (אֲבָל אֲנִי חַי לְעוֹלָם) אָבֶּער אִיךְ לֶעבּ אֵייבִּיג (וְאִם יָמוּתוּ הֵם וְאֵינִי נִפְרָע בְּחַיֵּיהֶם אֶפָּרַע בְּמִיתָתָם) טָאמֶר וֶועלֶן זֵיי שְׁטַארְבֶּן אוּנ אִיךְ וֶועל זֵיי נִיט הָאבֶּן גֶעשְׁטְרָאפְט וֶוען זֵיי הָאבֶּן גֶעלֶעבְּט, וֶועל אִיךְ זֵייא שְׁטְרָאפֶן נָאךְ זֵייעֶר שְׁטַארְבֶּען: (מא) נאם שַׁנּוֹתִי בְּרַק חַרְבִּי. זָאגְט רַשִׁ"י (הַרְבֵּה אִם יֵשׁ שֶׁאֵינָם תְּלוּיִם) עֶס זֶענֶען דָא פִיל וֶוערְטֶער "אִם" וָוס זֶענֶען נִיט אַסְפֵק אוּב אַזוֹ אָדֶר אַזוֹ, נָאר עֶס אִיז גֶעוִויס וִוי דֶר פָּסוּק זָאגְט, אוּנ אִם שַׁנּוֹתִי מֵיינְט מֶען נִיט אַסְפֵק אוֹיבּ אִיךְ וֶועל שַׁארְפֶען, אוּנ עֶס קֶען זַיין אִיךְ וֶועל נִיט שַׁארְפֶען, נָאר מֶען מֵיינְט (כְּשֶׁאֲשַׁנֵּן בְּרַק חַרְבִּי וְתֹאחֵז בְּמִשְׁפָּט יָדִי וגו') וֶוען אִיךְ וֶועל שַׁארְפֶען דֶעם בְּלַאנְק פוּן מַיין שְׁוֶוערְד אוּנ מַיין הַאנְט וֶועט הַאלְטֶען דֶעם מִשְׁפָּט וֶועט זַיין (כְּמוֹ שֶׁפֵּירַשְׁתִּי לְמַעְלָה) וִויא אִיךְ הָאבּ גֶעשְׁרִיבֶּען פְרִיעֶר: (מד) והוא וְהוֹשֵׁעַ בִּן נוּן. זָאגְט רַשִׁ"י (שַׁבָּת שֶׁל דְּיוֹזְגֵי הָיְתָה) אִין דֶעם שַׁבָּת הָאבֶּן צְוַויי מֶענְטְשׁ, גֶעלֶערְנְט תּוֹרָה מִיט דִי יוּדִין, פְרִיעֶר הָט משֶׁה גֶעלֶערְנְט תּוֹרָה מִיט דִיא יוּדִין (נִיטְּלָה רְשׁוּת מִזֶּה) אִיז אַוֶועקְגֶענוּמֶען גֶעוָוארֶן דִיא עֶרְלוֹיבְּנִיס פוּן משֶׁה צוּ לֶערְנֶען תּוֹרָה מִיט דִי יוּדִין (וְנִתְּנָה לָזֶה) אוּנ עֶס אִיז גֶעגֶעבֶּן גֶעוָוארֶן צוּ יְהוֹשֻׁעַ, יְהוֹשֻׁעַ זָאל לֶערְנֶען תּוֹרָה מִיט דִי יוּדִין (הֶעֱמִיד לוֹ משֶׁה מְתוּרְגְּמָן לִיהוֹשֻׁעַ) משֶׁה הָט גֶעשְׁטֶעלְט אַמְתוּרְגְּמָן לֶעבֶּען יְהוֹשֻׁעַ *) (שֶׁיְּהֵא דּוֹרֵשׁ בְּחַיָּיו) יְהוֹשֻׁעַ זָאל לֶערְנֶען תּוֹרָה מִיט דִי יוּדִין וֶוען משֶׁה הָט גֶעלֶעבְּט (כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ יִשְׂרָאֵל בְּחַיֵּי רַבְּךָ לֹא הָיָה לְךָ לְהָרִים רֹאשׁ) יוּדִין זָאלֶן נִיט קֶענֶען זָאגֶען צוּ יְהוֹשֻׁעַ וֶוען דַיין רַבִּי הָט גֶעלֶעבְּט הָאסְטוּ נִיט גֶעקֶענְט דַיין קָאפּ אוֹיפְהֵייבֶּן צוּ זָאגֶען תּוֹרָה, אִיצְט אַז דַיין רַבִּי "משֶׁה" אִיז נִישְׁטָא בִּיזְטוּ גְרוֹיס גֶעוָוארֶן אוּנ בִּיזְט גֶעקוּמֶען זָאגֶן תּוֹרָה פַר אוּנְז? דְרִיבֶּער הָאט מֶען גֶעוִויזֶען דִי יוּדִין אַז יְהוֹשֻׁעַ קֶען לֶערְנֶען תּוֹרָה מִיט זֵיי אַפִילוּ וֶוען משֶׁה לֶעבְּט (וְלָמָּה קְרָאָהוּ כָּאן הוֹשֵׁעַ) פַאר וָואס רוּפְט מֶען אִים דָא הוֹשֵׁעַ, נִיט יְהוֹשֻׁעַ (לוֹמַר שֶׁלֹּא זָחָה דַּעְתּוֹ עָלָיו) צוּ זָאגֶן אוּנְז יְהוֹשֻׁעַ אִיז נִיט גְרוֹיס גֶעוֶוען בַּיי זִיךְ, אוּנ עֶר הָט זִיךְ נִיט גֶערוּפֶען מִיט דֶעם נָאמֶען וָוס משֶׁה הָט אִים גֶערוּפֶן "יְהוֹשֻׁעַ" דֶער ווָארְט "יָה" זָאל זַיין דֶער אָנְהֵייבּ נָאמֶן, נָאר עֶר הָט זִיךְ גֶערוּפֶן הוֹשֵׁעַ, מִיט דֶעם נָאמֶן וָוס זַיין פָאטֶער הָט אִים גֶערוּפֶן וֶוען עֶר אִיז גֶעבָּארֶן גֶעוָוארֶן (שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁנִּתְּנָה לוֹ גְּדוּלָּה) אַפִילוּ עֶס אִיז אִיצְט גֶעגֶעבֶּען

רש"י

שכן שגבור למעלה וחלש מלמטה: ידי. מקום שכינתי כמו (במדבר ב) איש על ידו והיה בידי להפרע מכם אבל אמרתי שחי אנכי לעולם איני ממהר לפרוע לפי שיש לי שהות בדבר כי אני חי לעולם ובדורות אחרונים אני נפרע מהם והיכולת בידי להפרע מן המתים ומן החיים מלך ב"ו שהוא הולך למות ממהר נקמתו להפרע בחייו כי שמא ימות הוא או אויבו ונמצא שלא ראה נקמתו ממנו אבל אני חי לעולם ואם ימותו הם ואיני נפרע בחייהם אפרע במותם: (מא) אם שנותי ברק חרבי. הרבה אם יש שאינם תלויין כשאשנן ברק חרבי ותאחז במשפט ידי וכו' כמו שפירשתי למעלה: (מד) הוא והושע בן נון. (סוטה יג) שבת של דיוזגי היתה נטלה רשות מזה ונתנה לזה העמיד לו משה מתורגמן ליהושע שיהא דורש בחייו כדי שלא יאמרו ישראל בחיי רבך לא היה לך להרים ראש ולמה קוראו כאן הושע לומר שלא זחה דעתו עליו שאע"פ שנתנה לו גדולה

שפתי חכמים

אני משרה שכינתי וכו' אבל א"א לפרש מל' שבועה כיון שככר כתיב פורעניות חמת תנינים יינם וגו' ראו עתה וגו' ואם כן אמאי ישבע עכשיו אבל לפי פשוטו שפירש"י לעיל דקאי אישראל אתי שפיר שנשבע שינקום מהם וכן לרבי נחמיה שמפרש כל הפ' כלפי עו"א א"א לפרש מל' שבועה: ב פירוש ב' מלות הן וכפל ל' הוא ופירוש של דיו וזוג הוא שנים זוג הוא מתרגום בבלי ודיו היא ל' יוני ורלוני לתרץ כוה דקשה לו אם משה דבר באזני העם שהוא היה מלכם ונשיא שלהם אבל יהושע מה ענינו בדבר הזה הרי הוא לא היה נשיא עליהם אלא אחר מיתת משה לזה קאמר שבת של דיוזגי וכו': ל כלו' שהתורה מעידה עליו שלא זחה דעתו עליו ולכך קוראו

פירוש לתורת אלהים

אוּנ הָט גֶרֶעט דִי אַלֶע רֵייד פוּן דִי שִׁירָה פוּן הַאֲזִינוּ בִּיז וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ עַמּוֹ בְּאָזְנֵי הָעָם אִין דִי אוֹיעֶרֶען פוּן דֶעם פָאלְק עֶר אוּנ הוֹשֵׁעַ דֶר זוּהְן פוּן נוּן [עיין רש"י]: (מה) וַיְכַל משֶׁה הָט משֶׁה פַר לֶענְט לְדַבֵּר צוּ רֵייגֶען דִי

---

*) הערה פארציימין אין גיוועזן אמנהג [אפירונג] דער דרשן האט גיזאגט דיא דרשה מיט לשון הקודש ווערטער, אונ וויל ניט אלע מענטשין האבין געקענט ריידין אונ פארשטיין לשון קודש, איז געשטאנען אמענטש לעבין דרשן, דער דרשן האט גיזאגט עטליכע לשון קודש ווערטער צו דעם מענטש, וואס איז געשטאנען לעבין אים, אונ דער מענטש האט גיזאגט די רייד פון דרשן אויף די שפראכע וואס די מענטשין האבין פארשטאנען, דער מענטש האט געהייסין אין די גמרא מתורגמן [איבער זעצער] אין די תורה הייסט ער מליץ [עיין רש"י על פסוק כי המליץ בינותם בראשית מב כג]:

אונקלוס

האלין עם כל ישראל :
מו ואמר להון שוו
לבכון לכל פתגמיא די
אנא מסהיד בכון יומא
דין די תפקדנון ית
בניכון למטר למעבד ית
כל פתגמי אוריתא הדא:
מז ארי לא פתגם ריקא
הוא מנכון ארי הוא
חייכון ובפתגמא הדין

הו"א שימו לבבכם לכל הדברים עקרים מ"ד פ"ת : ובדבר הזה תאריכו ימים ברכות כד:

אל־כל־ישראל : מו ויאמר אלהם
שימו לבבכם לכל־הדברים אשר
אנכי מעיד בכם היום אשר
תצום את־בניכם לשמר לעשות
את־כל־דברי התורה הזאת :
מז כי לא־דבר רק הוא מכם כי־
הוא חייכם ובדבר הזה תאריכו

בעל הטורים

(מז) כי לא דבר רק הוא. תגין על הקו"ף לומר שאפילו על התגין של תורה תילי תילים של הלכות : רק. ב' במסורה והביר רק. ודין. לומר כמו שהבור רק ואינו מתמלא מחולייתו כן התורה לא יוכל אדם להתמלאות ממנה :

רש"י

השפיל עלמו כאשר מתחלתו (ספרי) : (מו) שימו לבבכם. לריך אדם שיהיו עיניו ולבו ואזניו מכוונים לדברי תורה וכן הוא אומר (יחזקאל מ) בן אדם ראה בעיניך ובאזניך שמע ושים לבך וגו' הרי דברים ק"ו ומה תבנית הבית שהוא נראה לעינים ונמדד בקנה לריך אדם שיהיו עיניו ואזניו ולבו מכוונים להבין. דברי תורה שהן כהררין התלויין בשערה מ על אחת כמה וכמה : (מז) כי לא דבר רק הוא מכם. לא לחנם אתם יגעים בה כי הרבה שכר תלוי בה נ כי היא חייכם. ד"א אין לך דבר ריקן בתורה שאם תדרשנו שאין בו מתן שכר ם תדע לך שכן אמרו (בראשית לו) ואחות

בית יהודא

גענוארן צו אים גרויסקייט פון דעסטוועגן (השפיל עצמו כאשר מתחלתו) האט ער זיך נידעריג געמאכט אזו ווי ער איז געווען פריער : (מו) (שימו לבבכם. זאגט רש"י (צריך אדם שיהיו עיניו ואזניו ולבו מכוונים לדברי תורה) אז איינר לערנט תורה דארף ער געבן זיינע אויגן און זיינע אויערן און זיין הארץ צו פארשטיין די תורה וואס ער לערנט (וכן הוא אומר) און אזוי האט הקב"ה געזאגט צום נביא יחזקאל (בן אדם ראה בעיניך ובאזניך שמע ושים לבך וגו') דו מענטשן זוהן זעה מיט דיינע אויגן און מיט דיינע אויערן זאלסטו הערן און טוה דיין הארץ צו די זאכן וואס איך וועל דיר ווייזען (והרי דברים קל וחומר) און דיא זאכן קענן מיר לערנען די שווערערע פון די גרינגערע (ומה תבנית הבית שהוא נראה לעינים ונמדד בקנה) מאדאך ווען הקב"ה האט געוואלט ווייזען צו יחזקאל ווי דער בית המקדש וועט זיין געמאכט דס איז דאך אזאך וואס מען קען זעהן מיט די אויגען און עס ווערט געמאסטן מיט אמאס, פון דעסטוועגן (צריך אדם שיהיו עיניו ואזניו ולבו מכוונים להבין) איז דער נביא יחזקאל געבאטן געווארן ער זאל געבען זיינע אויגן און זיינע אויערן און זיין הארץ גיט אכטונג צו געבן אוף דעם ריסונק (דברי תורה שהן כהררין התלויין בשערה) די רייד פון די תורה ודי דינים) זענען ווי בערג און זיי איינגן אויף אהאר פון דיא תורה, אויף איין אות. און אויף איין נקודה ופינטעלע ופון אאיבעריגן אות און אפילו פון אפינטעלע ווערט געלערנט דינים וואס זענען ווי בערג (על אחת כמה וכמה) איז געוויס אז דר מענטש דארף גוט אכטונג געבען צו פארשטיין וואס ער לערנט אין די תורה : (מז) (כי לא דבר רק הוא מכם). משה זאגט צו די יודין (לא לחנם אתם יגעים בה) ניט פר אומזיסט מאטערט איר אייך אין די תורה (כי הרבה שכר תלוי בה) ווארום פיל בעלוינונג וועט איר האבן פאר די תורת (כי היא חייכם) ווארום דיא תורה איז אייער לעבען (דבר אחר) נאך אפשט איז (אין לך דבר ריקן בתורה שאם תדרשנו שאין בה מתן שכר) עס איז ניטא אין די תורה אליידיגע זאך, אז מען וועט דיא זאך לערנען זאל מען פאר די זאך ניט געבן שכר, נאר פאר יעדר זאך וואס מען לערנט אין דיא תורה גיט הקב"ה שכר (תדע לך) איך וועל דיר ווייזען אז עס איז אזו (שכן אמרו) ווארום אזו האבן דיא חכמים געזאגט עס שטייט אין פסוק (ואחות לוטן תמנע) די

שפתי חכמים

הושע ולא יהושע ומלת זחה פי' גבה לב וגם הרוח : מ פי' כי הרבה דברים יש בתורה שהן דקין כחוט השערה ונרמזין בכ"א הרבה דברים כהרים : נ פי' ומהו השכר ומפרש כי הוא חייכם וגו' : ס הולרך לפירוש ד"א כי לפי' ראשון קשה לא הל"ל רק שימו לבבכם וגו' את כל דברי

פירוש לתורת אלהים

אלע רייד צו די אלע ישראל : (מו) ויאמר אליהם האט ער צו זיי געזאגט שימו טוט אייער הארץ צו די אלע רייד אשר אנכי וואס איך זאג צו אייך היינט אשר תצום את בניכם וואס איר זאלט זייא געבאטן צו אייערע קינדער לשמור לעשות את כל דברי התורה הזאת צו היטן צו טאן די אלע רייד פון די תורה : (מז) כי לא דבר רק ווארום עס איז ניט קיין לערע זאך פאר אייך ניט אום זיסט וועט איר זיך מיהען אין דער תורה ווארום פיל שכר הענגט אין איר כי הוא חייכם דען עס איז אייער לעבן אייער לעבן הענגט אין דיא

משלי חכמים

(מז) כי הוא חייכם וגו'. די תורה איז אייער לעבן. וויא די גמרא דערציילט רבי עקיבא האט געזאגט צו פפוס בן יהודה איך וועל דיר זאגן אמשל אפוקס איז אמאל געגאנגען לעבן ברעג טייך האט ער געזעהן פיש לויפן פון איין ארט צום אנדערן ארט, האט דר פוקס געזאגט צו די פיש זאגט מיר וואס לויפט איר, האבען די פיש געזאגט ווייל מענטשן גייען אין וואסר מיט נעצין און ווילן אונז פאנגן, מוזין מיר אנטלויפן, האט דר פוקס געזאגט צו די פיש אוב איר

יָמִים עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃ פ מפטיר מח וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה לֵאמֹר׃ מט עֲלֵה

אונקלוס

תּוֹרְכוּן יוֹמִין עַל אַרְעָא דִּי אַתּוּן עָבְרִין יָת יַרְדְּנָא תַּמָּן לְמֵירְתַהּ׃ מח וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה בִּכְרַן יוֹמָא הָדֵין לְמֵימָר׃ מט סַק

בעל הטורים

(מח) וידבר ה' אל משה בעצם. י' דסמיכי כלא לאמר כנגד י' דברות:

בית יהודא

שוועסטער פון לוטן איז געוועזן תמנע (ותמנע היתה פלגש) אונ תמנע איז געוועזן אפלגש צו אליפז דער זוהן פון עשו (לפי שאמרה איני כדאי להיות לו לאשה הלואי ואהיה פילגשו) ווייל תמנע הט געזאגט איך בין ניט ווערט צו זיין אווייב צו אליפז הלואי זאל איך זיין אפלגש צו אליפז, איז דאך אשאלה ואפראגע (וכל כך למה) צו וואס דערציילט דם די תורה, אונ ווי אזו וועט מען האבן שכר אז מען וועט לערנען דעם פסוק (להודיע שבחו של אברהם שהיו שלטונים ומלכים מתאוים להדבק בזרעו) צו מאכן וויסען די לויב פון אברהם שרים אונ מלכים האבן געגלוסט צו בהעפטען זיך מיט די קינדער פון אברהם ופון דעם וועט יעדער מענטש נעמען אמוסר ער זאל זיין פרום אונ זאל לערנען תורה אונ טאן מצות אונ מעשים טובים וועט ער האבען שכרו: (מח) וידבר ה' אל משה בעצם היום הזה. זאגט רש"י (בשלשה מקומות נאמר בעצם היום הזה) אין דריי ערטער שטייט אין דיא תורה בעצם היום הזה (נאמר בנח) ביי נח זאגט דער פסוק (בעצם היום הזה בא נח) אין מיטען טאג איז נח געקומען אין די תיבה (במראית אורו של יום) ביי די זעהונג פון די ליכטיגקייט פון טאג (לפי שהיו בני דורו אומרים בכך וכך) ווייל די מענטשען וואס זענען געוועזן אין זיין צייט האבען געזאגט אזוי אונ אזוי (אם אנו מרגישין בו) ווען מיר וועלן וויסען ווען נח וויל אריין גיין אין די תיבה (אין אנו מניחין אותו להכנס בתיבה) וועלן מיר אים ניט לאזען אריין גיין אין דיא תיבה (ולא עוד) נאך מער וועלן מיר טאן (אלא אנו נוטלין כשילין וקרדומות ומבקעין את התיבה) מיר וועלן נעמען האמערס אונ העק אונ מיר וועלן צוהאקען די תיבה (אמר הקב"ה) האט הקב"ה געזאגט (הריני מכניסו בחצי היום) איך וועל אים אריינברייגען אין די תיבה אין האלבן טאג (וכל מי שיש בידו כח למחות יבא וימחה) ווער עס האט כח צו שטערען ואיס ניט לאזען אריין גיין אין די תיבה זאל ער קומען שטערען וזאל ער קומען ניט לאזען (במצרים נאמר) ווען יודין זענען ארויסגעאנגען פון מצרים זאגט דער פסוק (בעצם היום הזה הוציא ה') אין מיטען דעם טאג האט הקב"ה ארויסגענומען יודין פון מצרים (לפי שהיו מצרים אומרים בכך

רש"י

לוטן תמנע ע ותמנע היתה פלגש וגו' לפי שאמרה איני כדאי להיות לו לאשה הלואי ואהיה פילגשו וכל כך למה להודיע שבחו של אברהם שהיו שלטונים ומלכים מתאוים להדבק בזרעו: (מח) **וידבר ה' אל משה בעצם היום הזה.** בשלשה מקומות נאמר פ בעצם היום הזה נאמר בנח (שם ז) בעצם היום הזה בא נח וגו' במראית אורו של יום לפי שהיו בני דורו אומרים בכך וכך אם אנו מרגישין בו אין אנו מניחין אותו ליכנס בתיבה ולא עוד אלא אנו נוטלין כשילין וקרדומות ומבקעין את התיבה אמר הקב"ה הריני מכניסו בחצי היום וכל מי שיש בידו כח למחות יבא וימחה. במצרים נאמר (שמות יב) בעצם היום הזה הוציא ה' לפי

שפתי חכמים

התורה הזאת כי הוא חייכם וגו' ולמה ל"ל כי לא דבר רק הוא מכם ל"פ ד"א וכו' ושני ענייניס הם וה"פ אין לך דבר ריקם בתורה פי' שיהא נכתב שלא לצורך ועוד שאם תדרשנו וכו' וה"פ אין לך דבר שבתורה שאם תדרשנו וכו' ולכן כתיב מכם לרמוז על מתן שכר שהוא עצמותו של אדם ותכלית הצלחתו ולפי ד"א קשה לנ"ל כי הוא חייכם הא כבר נתן הטעם לשימה הזאת א"כ ה"ל להפוך דה"ל לכתיב אחר דברי התורה הזאת כי הוא חייכם ואחר כך כי לא דבר רק וגו' ל"פ גם טעם ראשון: ע פי' מוה מביא ראיה שאין לך דבר בתורה שיהא נכתב בתנם שלא לצורך אבל אקיבול שכר אם תדרשנו אינו מביא ראיה מזה: פ וא"ת ולמה אינו מוגה בעלם היום הזה דנאמר גבי

ליקוטי יוסף

(מח) בעצם היום הזה וגו'. דער **מדרש** שרייבט משה האט געזאגט פאר הקב"ה נאך אזוי פיל כבוד אונ אזוי פיל שטארקייט וואס מיינע אויגען האבען געזעהן זאל איך שטארבען? האט הקב"ה געזאגט צו משה מי גבר יחיה ולא יראה מות וועלכער מענטש לעבט אייביג אונ זעהט ניט דעם טויט, אברהם האט זיך געלאזט אריינווארפען אין פייער פון מיינעטוועגען, אונ איז געשטארבען, יצחק האט אויסגעצויגען זיין האלדז אויף דעם מזבח מיך זאל אים שעכטען פון מיינעטוועגען, אונ איז געשטארבען, יעקב האט זיך געשטארקט אויף דעם מלאך, אונ איז געשטארבען, אונ אפילו משה וואס האט גירעדט מיט הקב"ה פנים אל פנים אונ איז געשטארבען, זעהן מיר אלע מענטשען

פירוש לתורת אלהים

תורה ובדבר הזה אונ דורך דער זאך וואס איר וועט מקיים זיין דיא תורה תאריכו ימים וועלען ווערען דער לייגערט אייערע טעג על הארץ אויף די ערד וואס איר פארט איבער דעם ירדן אהין צו ירשענען זיא: (מח) וידבר אונ נאט האט גערעט צו משה בעצם היום אין מיטען העלען טאג לאמר אזו צו זאגען [עיין רש"י]: (מט) עלה גיי אויף צו דעם בארג עברים הר נבו דאס

משלי חכמים

איר ווילט קומט ארויס פון וואסער אויף דער טרוקעניש וועלען מיר וואגען צוזאמען אזוי ווי מיינע אלטערין האבען געוואוינט צוזאמען מיט דיינע אלטערין, האבען די פיש געזאגט צום פוקס דו ביזט דער וואס מען זאגט אויף דיר דו ביזט דער קלוגסטער פון אלע חיות, דו ביזט ניט דער קלוגסטער פון די חיות נאר דער נארישער פון אלע חיות, מאדאך אין וואסער וואס דארטען איז אונזער לעבען האבען מיר מורא, אויף דער טרוקעניש וואס דארטען שטארבען מיר איז געוויס אז מיר דארפען מורא האבען, דעם מוסר זאגען אונז די פיש. ווייא עס שטייט אין פרק שירה די פיש זאגען קול ה' על המים, די שטימע פון הקב"ה איז וועגען די וואסער, ווען דיא תורה וואס איז געגליכען צו וואסער, אזוי ווי מיר פיש טארין ניט ארויסגיין פון וואסער, ווייל דאס וואסער איז אונזער לעבען, טארין ניט די יודען אוועקגיין פון די תורה ווייל די תורה איז זייער לעבען, ווי משה רבינו האט געזאגט כי הוא חייכם, די תורה איז אייער לעבען:

אֶל־הַר הָעֲבָרִים הַזֶּה הַר־נְבוֹ אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ מוֹאָב אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי יְרֵחוֹ וּרְאֵה אֶת־אֶרֶץ כְּנַעַן אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לַאֲחֻזָּה:
נ וּמֻת בָּהָר אֲשֶׁר אַתָּה עֹלֶה שָׁמָּה וְהֵאָסֵף אֶל־עַמֶּיךָ כַּאֲשֶׁר־מֵת אַהֲרֹן אָחִיךָ בְּהֹר הָהָר וַיֵּאָסֶף

אונקלוס

לְטוּרָא דַעֲבָרָאֵי הָדֵין טוּרָא דִנְבוֹ דִּי בְּאַרְעָא דְמוֹאָב דִּי עַל אַפֵּי יְרֵחוֹ וַחֲזִי יָת אַרְעָא דִכְנַעַן דִּי אֲנָא יָהֵב לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְאַחְסָנָא: נ וּמוּת בְּטוּרָא דִּי אַתְּ סָלֵק לְתַמָּן וְאִתְכְּנֵשׁ לְעַמָּךְ כְּמָא דְמִית אַהֲרֹן אֲחוּךְ בְּהוֹר

בעל הטורים

(נ) כאשר מת אהרן. בגימטריא הן בנשיקה מת אהרן:

רש"י

שהיו מצרים אומרים בכך וכך אם אנו מרגישין בהם אין אנו מניחים אותם לצאת ולא עוד אלא אנו נוטלין סייפות וכלי זיין והורגין בהם אמר הקב"ה הריני מוציאן בחצי היום וכל מי שיש בו כח למחות יבא וימחה אף כאן במיתתו של משה נאמר בעצם היום הזה לפי שהיו ישראל אומרים בכך וכך אם אנו מרגישין בו אין אנו מניחין אותו אדם שהוציאנו ממצרים וקרע לנו את הים והוריד לנו את המן והגיז לנו את השליו והעלה לנו את הבאר ונתן לנו את התורה אין אנו מניחין אותו אמר הקב"ה הריני מכניסו בחצי היום וכו': (נ) כאשר מת אהרן אחיך. באותה מיתה שראית והמדת צ אותה שהפשיט משה את אהרן בגד ראשון והלבישו

בית יהודא

(וְכָךְ) ווייל די מצרים האבן געזאגט אזו אונ אזו (אם אנו מרגישין בהם) אויב מיר וועלן וויסען ווען די יודין וועלען ארויסגיין פון מצרים (אין אנו מניחין אותם לצאת) וועלן מיר זיי ניט לאזען ארויסגיין (ולא עוד) נאך וועלן מיר טאן (אלא אנו נוטלין סייפות וכלי זיין והורגין בהם) מיר וועלן נעמען שווערדן אונ נאך אנדערע געווער אונ מיר וועלן מיט זיי הרגענן די יודין (אמר הקב"ה) האט הקב"ה געזאגט (הריני מוציאן בחצי היום) איך וועל זיי ארויספירן פון מצרים אין האלבן טאג (וכל מי שיש בו כח למחות יבא וימחה) וועמער עס האט כח צו שטערן אונ ניט לאזען די יודין ארויסגיין פון מצרים, זאל ער קומען אונ שטערן, אונ ניט לאזען (אף כאן במיתתו של משה) אזוי דא ווען משה האט געדארפט שטארבן (נאמר בעצם היום הזה) זאגט דר פסוק משה איז ארויפגעגאנגען אויף דעם בארג אין מיטן דעם טאג (לפי שהיו ישראל אומרים בכך וכך) ווייל די יודין האבען געזאגט אזו אונ אזו (אם אנו מרגישין בו) ווען מיר וועלן וויסן ווען משה וויל ארויפגיין אויף דעם בארג (אין אנו מניחין אותו) וועלען מיר אים ניט לאזען ארויפגיין אויף דעם בארג (אדם שהוציאנו ממצרים) דר מענטש וואס האט אונז ארויסגענומען פון מצרים (וקרע לנו את הים) אונ האט פון אונזערטוועגן געשפאלטען דעם ים (והוריד לנו את המן) אונ ער האט צוא אונז אראפגענידערט פון הימל דעם מן (והגיז לנו את השליו) אונ ער האט צו אונז געמאכט פליהען דעם שלו (והעלה לנו את הבאר) אונ ער האט צו אונז אויפגעברענגט דעם ברונען ודעם שטיין וואס האט גיגעבען וואסר (ונתן לנו את התורה) אונ ער האט צו אונז גיגעבן די תורה (אין אנו מניחין אותו) מיר וועלן אים ניט לאזן ארויפגיין אויף דעם בארג שטארבען (אמר הקב"ה) האט הקב"ה געזאגט (הריני מכניסו בחצי היום) איך וועל אים ברענגן אויף דעם בארג האלבן טאג, אונ וועער עס וועט קענען ניט לאזען זאל ער ניט לאזען: (נ) (כַּאֲשֶׁר מֵת אַהֲרֹן אָחִיךָ), וויא דיין ברודער אהרן איז געשטארבן (באותה מיתה שראית וחמדת אותה) דו ווערסט שטארבן מיט דעם זעלבינן טויט וואס דו האסט גיזעהן ביי דיין ברודער אהרן אונ דו האסט געגלוסט אזו צו שטארבן (שהפשיט משה את אהרן בגד ראשון והלבישו לאלעזר) משה האט אראפגענומען פון אהרן דאס אויבערשטע

שפתי חכמים

אברהם דכתיב בעצם היום הזה נימול אברהם ופירש"י ביום ולא בלילה ולא נתירא וכו'. ויל דהא דכתיב גבי אברהם בעצם היום הזה היכא לנומר כמו שפירש"י דאתא לאשמועינן דביום שנצטווה נימול לכן לא נקט רש"י אלא ג' מקומות: צ דאם לא כן כאשר מת אהרן

פירוש להורת אלהים

איז דער בארג נבו אשר בארץ מואב וואס איז אין דעם לאנד מואב אשר וואס דער בארג איז פאר די שטאט ירחו וראה אונ זעה דם לאנד כנען אשר וואס איך גיב צו די קינדר ישראל לאחוזה צו איין ארב: (נ) ומת אונ דו זאלסט שטארבין אויף דעם בארג וואס דו גייסט דארטן ארויף והאסף אונ דו זאלסט פארזאמולט ווערין צו דיין פאלק דו זאלסט שטארבין כאשר

ליקוטי יוסף

מוזן שטארבן, נאר אלע מענטשען אידער זיא גייען אין קבר ווערט טונקיל זייערע אויגן אונ זעהן ניט, אונ ביי משה זענען די אויגן ניט טונקיל געווארן, אלע מענטשן ווען זיי שטארבען ליגן זיי אויף אבעט וואס מענטשען האבען געמאכט, אונ מען לייגט זיי אריין אין אקאסטן וואס מענטשן האבען געמאכט, אונ מען טוהט זיי אן תכריכין וואס מענטשן האבען געמאכט, אבער ביי משה איז געווען דיא בעט וואס ער איז אויף איר געשטארבן אונ דר קאסטין אונ די תכריכין, אלע דריא זאכען האבן די הימלען געמאכט, אלע מענטשען ווען זייא שטארבען באשעפטיגען זיך מיט זייא זייערע פריינד, ביי משה האט זיך באשעפטיגט הקב"ה מיט דיא מלאכים:

(נ) ומות בהר וגו'. דר מדרש שרייבט ווען הקב"ה האט גוזר געווען אויף משה ער זאל שטארבען, האט משה געזאגט פר הקב"ה רבונו של עולם דו ווייסט דאך מיין מאטערניש אונ מיין צער וואס איך האב געהאט פון דיא יודען ביז איך האב זייא געמאכט זייא זאלן אין דיר גלויבען, אונ ביז איך האב געקענט אין זייער הארצן דיא ליבשאפט צו דיר, אונ זייא זאלען היטען

דיין

אל־עמיו: נא על אשר מעלתם
בי בתוך בני ישראל במי־מריבת
קדש מדבר־צן על אשר לא־
קדשתם אותי בתוך בני ישראל:
נב כי מנגד תראה את־הארץ

אונקלוס

טורא ואתכניש לעמה:
נא על די שקרתון
במימרי בגו בני ישראל
במי מצות רקם מדברא
דצן על די לא קדשתון
יתי בגו בני ישראל:
נב ארי מקבל תחזי ית

בית יהודא

קליד אונ הט אנגעטאהן דאס קליד צו אלעזר (וכן שני וכן שלישי) אונ אזו דם צווייטע קליד אונ אזו דם דריטע קליד (וראה בנו בכבודו) אונ אהרן הט געזעהן ווי זיין זוהן אלעזר ירשת זיין כבוד (אמר לו משה אהרן אחי) משה הט גזאגט צו אהרן, אהרן מיין ברודער (עלה למטה) גיי ארויף אויף דעם בעט (ועלה) איז ער ארויפגעגאנגען (פשוט ידיך) ציה־אוים דיינע הענט (ופשט) הט ער אויסגעצויגן (פשוט רגליך) ציה־אוים דיינע פיס (ופשט) הט ער אויסגעצויגען (עצום עיניך) פארמאך דיינע אויגען (ועצם) הט ער פרמאכט (קמוץ פיך) פארמאך דיין מויל (וקמץ) הט ער פארמאכט (והלך לו) אונ משה איז אוועקגעגאנגען (אמר משה) הט משה געזאגט (אשרי מי שמת במיתה זו) וואהל דעם מענטש וום שטארבט מיט אזו אטויט: (נא) (על אשר מעלתם בי). מיינט מען (גרמתם למעול בי) איר הט געמאכט דיא יודין זאלען זינדיגען צו מיר: ועל אשר לא קדשתם אותי. מיינט מען (גרמתם לי שלא אתקדש) איר האט געמאכט איך זאל ניט געהייליגט ווערען ביי די יודין (אמרתי לכם) איך האב גזאגט צו אייך (ודברתם אל הסלע) איר זאלט רייען וצום שטיין (ואתם הכוהו) אונ איר הט אים געשלאגען (והוצרכו להכותו פעמים) אונ איר הט אים גענדארפט שלאגען צוויי מאהל (ואלו דברו עמו ונתן מימיו בלא הכאה) ווען זיי וואלטן גירעט צום שטיין אונ ער וואלט געבען וואסער אן שלאגען (היה מתקדש שם שמים) וואלט געהייליגט געווארן דער נאמן פון הקב"ה (שהיו ישראל אומרים) די יודין וואלטען זאגען (ומה הסלע הזה שאינו לשכר ולא לפורענות) מאראך דער שטיין וום ער האט קיין בעלוינונג אונ קיין שטראף (אם זכה אין לו מתן שכר) אויב ער איז זוכה, ער טוהט וואס הקב"ה הט אים געבאטען הט ער קיין שכר, קיין בעלויגונג (ואם חטא אינו לוקה) אונ אויב ער זינדיגט ווערט ער ניט געשטראפט, פון דעסטוועגען (כך מקיים מצות בוראו) טוהט ער געשווינט וום הקב"ה הט צו אים געבאטען (אנו לא כל שכן) דארפען מיר געווים טאהן וום הקב"ה האט געבאטען: (נב) (כי מנגד). מיינט מען מרחוק, פון ווייטען: (תראה). וועסטו זעהן דיא לאנד (כי אם לא תראנה עכשיו) ווארום אויב דו וועסט איצט ניט זעהן דיא לאנד (לא תראנה עוד בחייך) וועסטו זיא ניט מעהר זעהן ביי דיין לעבן: (ושמה

רש"י

לאלעזר וכן שני וכן שלישי וראה בנו בכבודו א"ל משה אהרן אחי עלה למטה ועלה פשוט ידיך ופשט פשוט רגליך ופשט עצום עיניך ועצם קמוץ פיך וקמץ והלך לו אמר משה אשרי מי שמת במיתה זו: (נא) על אשר מעלתם בי. ק גרמתם למעול בי: על אשר לא קדשתם אותי. גרמתם לי שלא אתקדש אמרתי לכם (במדבר כ) ודברתם אל הסלע והם הכוהו והוצרכו להכותו פעמים ואילו דברו עמו ונתן מימיו בלא הכאה היה מתקדש שם שמים שהיו ישראל אומרים ומה הסלע הזה שאינו לשכר ולא לפורענות אם זכה אין לו מתן שכר ואם חטא אינו לוקה כך מקיים מצות בוראו אנו לא כל שכן: (נב) כי מנגד. ר מרחוק: תראה וגו'. כי אם ש לא תראנה עכשיו לא תראנה עוד בחייך: ושמה לא תבוא.

שפתי חכמים

אחיך ל"ל והלא לא הוא לבדו מת: ק ה"ג על אשר מעלתם בי גרמתם למעול כי וכן הוא בספרים מדוייקים ופי' אתם גרמתם למה שיהיו ממרים את פי ה' וכו' לא שמשה ואהרן מעלו אלא שגרמו לישראל למעול בהקב"ה: ר לאפוקי שלא תפרש כמו נגד ההר שפי' במזרחו של הר דא"כ מאי ב"מ למשה אם יראה הארץ מלד מזרח או מצד רוחות: ש רל"ל ושמה לא תבא ל"ל דבודאי אם לא רשאי כ"א לראות מרחוק בודאי לא יבא ל"פ כי אם כו' כלומר אדלעיל קאי אמה דכתיב עלה אל הר העברים וגומר ולמה כי שמה לא תבא ואם כן אם לא תראנה עכשיו אימתי. וא"ת איני מיישב לזה. לכן פירש וידעתי וכו': חסלת פרשת האזינו

דעת זקנים מבעלי התוספות

(נב) כי מנגד תראה את הארץ ושמה לא תבוא. שני דברים שאלת אעברה נא ואראה אעברה לא ינתן לך אראה ינתן לך שלא אשיב פניך ריקם מן הכל:

ליקוטי יוסף

דיין תורה אונ מצות, האב איך געהיטעט אזו וויא איך האב געזעהן זייערע צרות, אזו וועל איך זעהן זייער גוטס, אונ איצט אז עס איז געקומען די צייט פון זייער גוטס זאגסטו צו מיר איך זאל ניט אריבערגיין דעם ירדן, נאר איך זאל שטארבן אויף די זייט ירדן. ווילסטו מאכן די תורה פאלש, דו האסט געשריבן אין דיין תורה, מען זאל באצאלן דעם ארבעטער זיין ארבעט געלט אין דעם זעלבען טאג איידער די זונן גייט אונטער, פאר וואס באצאלסטו מיר ניט מיין ארבעט געלט, וואס איך האב געארבעט פערציג יאהר אין דער מדבר, איידער מיין זונן גייט אונטער, איידער איך וועל שטארבען, האט הקב"ה געענטפערט אריבער גיין דעם ירדן קענסטו ניט, ווייל דו מיט דיין ברודער אהרן האבט געזינדיגט וואס איר האט ניט געהייליגט מיין נאמען ווען דו האסט געשלאגען דעם שטיין אונ ניט גירעט צוא אים, נאר פון ווייטן וועסטו זעהן דיא לאנד:

פירוש לתורת אלהים

אזו ווי דיין ברודער אהרן איז געשטארבען בהור ההר אויף דעם בארג הור ההר ויאסף אונ ער איז פארזאמעלט געווארען צו זיין פאלק [עיין רש"י]: (נא) על אשר ווייל איר הט גמאכט פעלשען אין מיר די קינדער ישראל במי מיט דעם וואסער פון דער קריג פון קדש אין דער מדבר צן על ווייל איר האט גורם געוועזן מיין נאמען זאל ניט געהייליגט ווערען צווישען דיא ישראל: (נב) כי ווארום נאר פון דער ווייטען וועסטו זעהן דאס לאנד ושמה

אונ

ארעא ולתמן לא תיעול לארעא די אנא יהיב לבני ישראל: פ פ פ

ושמה לא תבוא אל־הארץ אשר־אני נתן לבני ישראל: פ פ פ

רש"י

וידעתי כי חביבה היא לך על כן אני אומר לך עלה וראה:

חסלת פרשת האזינו

נ"ב פסוקים כל"ב סימן:

בית יהודא

לא תבוא. אין די לאנד וועסטו ניט קומען (כי ידעתי כי חביבה היא לך) ווייל איך ווייס די לאנד איז ביי דיר ליב (על כן אני אומר לך עלה וראה) דריבער זאג איך דיר גיי ארויף אויף דעם בארג און זעה די לאנד:

פירוש להורת אלהים

און אהין וועסטו ניט קומען אל הארץ צו דעם לאנד וואס איך גיב צו די קינדער ישראל [סיין רפ"ו]:

הפטרת האזינו (בשמואל ב סימן כב)

כשקורין האזינו בין ר"ה ליוה"כ אז מפטירין שובה ישראל. אבל כשקורין האזינו בין יוה"כ לסוכות אז מפטירין וידבר דוד:

וידבר דוד ליהוה את־דברי השירה הזאת ביום הציל יהוה אתו מכף כל־איביו ומכף שאול: ויאמר יהוה סלעי ומצדתי ומפלטי־לי: אלהי צורי אחסה־בו מגני וקרן ישעי משגבי ומנוסי משעי מחמס תשעני: מהלל אקרא יהוה ומאיבי אושע: כי אפפני משברי־מות נחלי בליעל יבעתני: חבלי שאול סבני קדמני מקשי־מות: בצר־לי אקרא יהוה ואל־אלהי אקרא וישמע מהיכלו קולי ושועתי באזניו: ותגעש ויתגעש קרי ותרעש הארץ מוסדות השמים ירגזו ויתגעשו כי־חרה לו: עלה

פירוש ע"ט

וידבר דוד ליי' און דוד האט גערעט צו גאט די רייד פון די שירה אין דעם טאג ווס גאט הט אים מציל געוועזן פון דר האנט פון אלע זיינע פיינט און אויך פון דר האנט פון שאול: ויאמר און ער האט געזאגט יי' סלעי גאט איז מיין שטיין און מיין פעסטונג און מיין אנטרינער ער מאכט מיך אנטלויפן פון מיינע פיינד: אלהי צורי גאט איז מיין שטיין ווס איך טוה מיך בעשיצען אונטער אים אזו ווי א שטיין איז א בעשיצונג צו די מענטשן וואס גייען אין וועג פון רעגין און פון ווינטען, ער איז מיין פאנציר און ער איז מיין שטארקע הילף מיין שטארקער און מיין אונטערלענער און מיין אנטלויפער ווס איך אנטלויף צו אים ער זאל מיר העלפען, מושיעי ער איז מיין העלפער, פון דיא רויבער טוהסטו מיר העלפען: מהולל ווען איך רוף צו הקב"ה ער זאל מיר העלפן, לוב איך אים שון פר די הילף ווייל איך בין זיכער אז איך וועל ווערין גיהאלפען פון מיינע פיינד: כי אפפוני ווען עס האט מיך ארומגערינגעלט די ברעכעניש פון דעם טוט, ווען שלעכטע מענטשען ווס זענען גיוועזן אזו פיל וויא טייכן האבן מיך איבערגעשראקין: חבלי שאול די שמערצין פון גרוב [פון שטארבען] האבען מיך ארומגענומען, ווען די שטרויכלונגן פון טוט זענען מיר פארגעקומען, בצר לי ווען עס איז מיר אייננ גיוועזן האב איך גערופן צו הקב"ה הט ער גיהערט פון זיין פאלאץ, פון הימעל, מיין געשריי איז

ליקוטי יהודא

עלה עשן באפו ואש מפיו תאכל וגו'. דר מדרש התנחומא שרייבט ולמה באש, פר וואס האט הקב"ה זיי געשטראפט מיט פייער, נאר דר מענטש וואס איז גרוים ביי זיך שטראפט אים הקב"ה מיט פייער, ווי עס שטייט אין פסוק היא העולה על מוקדה, ווער עס גייט־אויף, ער איז גרויס ביי זיך וועט ער זיין אויף דעם פייער. דר דור המבול ווייל זייא האבן געזאגט מה שדי כי נעבדנו, וואס איז הקב"ה מיר זאלען אים דינען, זענען זיי געשטראפט געווארן מיט פייער, וויא עס שטייט אין פסוק ויתרם אכלה אש, די געבליבענע האט פארברענט דער פייער, אויף סדום האט הקב"ה געמאכט רעגענען מיט פייער, פרעה הט געזאגט מי ה', ווער איז הקב"ה, האט הקב"ה אויף אים געמאכט רעגענען אהאגיל מיט פייער, סנחריב הט געזאגט איך בין אופגעגאנגען אויף די העכסטע היך הט איך זיינע תיל געקומען אפייער, נבוכדנצר האט געזאגט איך וועל אויפגיין צו דיא וואלקן און וועל זיין גליך צו הקב"ה און ער האט געזאגט צו חנניה מישאל און עזריה ווער איז דער גאט וואס וועט אייך קענן רעטטן פון מיין האנט, זיין שטוב, דעם בית המקדש האב איך פארברענט. ווען איך בין געווען אין זיין שטוב האט ער מיר קיין שלעכטס געקענט טאן, וועט ער מיר קענען שלעכטס טאן ווען איך בין אין מיין שטוב? האט ער געהייסען מען זאל אריין ווארפן אין פייער די דריי מענטשן חנניה מישאל און עזריה, וואס האט הקב"ה געטאן ער האט געזאגט אין קאלבי־היבין זאל ווערין אנאס, דיא דריי מענטשן ווס האבן געדארפט פארברענט ווערין זענן ניט פארברענט געווארן, און דיא מענטשן וואס האבען ניט געדארפט פארברענט ווערין איז ארויסגעגאנגען אפייער פון הויבין און האט זייא פארברענט, נבוכדנצר איז אויך אביסעל פארברענט געווארן, נאר ניט אין גאנצען, הקב"ה האט געזאגט מען זאל פון אים לאזין אזו פיל ער זאל קענען וויסען געגען ווערבן ער האט גירעט אזעלכע רייד, די מלוכה פון עשו וועט אויך געשטראפט ווערן מיט פייער, סיסרא איז אויך געשטראפט געווארן מיט פייער, און דוד ווייל ער איז ביי זיך געווען נידעריג זענען זיינע פיינד געשטראפט געווארען מיט פייער, און יודען ווייל זייא זענען געווען אין גלות נידעריג און פארשטעמט וועלען זייא געשטרייכט ווערען מיט פייער, ווי עס שטייט אין פסוק הקב"ה האט געזאגט איך וועל זיין צו די יודען אפייערדיגער מויער ארום זייא:

עלה עשן באפו ואש מפיו תאכל גחלים בערו ממנו: ויט שמים וירד וערפל תחת רגליו: וירכב על כרוב ויעף וירא על כנפי רוח: וישת חשך סביבתיו סכות חשרת מים עבי שחקים: מנגה נגדו בערו גחלי אש: ירעם מן שמים יהוה ועליון יתן קולו: וישלח חצים ויפיצם ברק ויהמם ויהם קרי ויראו אפקי ים יגלו מסדות תבל בגערת יהוה מנשמת רוח אפו: ישלח ממרום יקחני ימשני ממים רבים: יצילני מאיבי עז משנאי כי אמצו ממני: יקדמני ביום אידי ויהי יהוה משען לי: ויצא למרחב אתי יחלצני כי חפץ בי: יגמלני יהוה כצדקתי כבר ידי ישיב לי: כי שמרתי דרכי יהוה ולא רשעתי מאלהי: כי כל משפטו משפטיו קרי לנגדי וחקתיו לא אסור ממנה: ואהיה תמים לו ואשתמרה מעוני: וישב יהוה לי כצדקתי כברי לנגד עיניו: עם חסיד תתחסד עם גבור תמים תתמם: עם נבר תתבר ועם עקש תתפל: ואת עם עני תושיע ועיניך על רמים תשפיל: כי אתה נירי יהוה ויהוה יגיה חשכי: כי בכה ארוץ גדוד באלהי אדלג שור: האל תמים דרכו אמרת יהוה צרופה מגן הוא לכל החסים בו: כי מי אל מבלעדי יהוה ומי צור מבלעדי אלהינו:

פירוש ע"ט

געקומען אין זיינע אוערין: ויתגעש און די ערד הט געשטורעמט און געציטערט, די פונדאמענטן פון די הימלען האבן געציטערט און געשטורעמט וויל זיין כעס האט געברענט: עלה עשן עס איז אופגעגאנגען אוף מיינע פיינד אזו וויא א רויך פון זיינע נאז לעבער. ואש און אפייער הט געברענט פון זיין מויל. גחלים קולען האבן גיברענט פון אים: ויט שמים ער הט איינגעבויגען דעם הימעל און הט געניזערט צו שטראפען זיינע פיינד, איין נעפיל איז גיוועזן אונטער זיינע פיס: וירכב ער הט געריטען אוף אמלאך וואס הייסט כרוב און איז געפלויגען, און ער איז גזעהן גיווארן אוף די פליגול פון ווינט: וישת און ער הט גימאכן דס פינצטערניש ארום זיך עס זאל זיין צו אים אבעדעקונג וויא אביידיל, און אפלייצונג וואסער איז גיוועזן פון דיא וואלקין וואס אונטער די הימלן: מנוגה נגדו פון די ליכטיגקייט וואס אקעגין אים האבן געברענט פייערדיגע קולין: ירעם הקב"ה הט גימאכן שטורעמען פון הימעל און האט גיגעבען זיין שטיממע: וישלח ער האט געשיקט פיילין און הט זיי פארשפרייט, ער האט געשיקט אבליץ און הט זייא פארטומולט: ויראו דיא קוואלין פון ים זענען גיזעהן גיווארען און דיא פונדאמענטין פון די ערד זענען גיזעהן גיווארן, דס איז גיוועזן וועגן דאס געשריי פון הקב"ה, פון דעם שטארקין בלאז וואס דער ווינט פון זיין צארען האט אוף זיי גיבלאזען: ישלח ממרום יקחני הקב"ה האט געשיקט אמלאך פון הימעל און ער האט מיך צוגענומען פון שאול. ימשני ער הט מיך ארויסגעצויגן פון פיל וואסערין: יצילני ער האט מיך גירעטעט פון מיינע פיינד וואס זענען גיוועזן שטארקער פון מיר: יקדמוני מיינע פיינד זענען געקומען צו מיר אין דעם שלעכטין טאג, אבער הקב"ה איז גיוועזן איין אונטער לעהנר צו מיר ויצא און ער האט מיך אוס גצוגן אוף איין דר ברייטניש און ער הט מיך גירעטעט ווארום ער האט גיוואלט אין מיר: זאגט דוד יגמלני יי גאט זאל מיר בצאלען אזוי וויא מיין גרעכטיקייט אזו ווי דם לוטערקייט פון מיינע הענט זאל ער מיר אום קערן צו בצאלן כי שמרתי דען איך האב גיהיטן די וועגן וואס איז רעכט פאר גאט און איך האב ניט גשולדיגט פר גאט כי כל משפטיו דען אלע זיינע משפטים זענן תמיד אנטקעגין מיר און זיינע גזעץ האב איך ניט אפ גיטאהן פון איר ואהיה איך בין גיוועזן גאנץ צו אים און איך האב גהיטען איך זאל ניט זינדיגען וישב יי לי הט מיר גאט אום גיקערט אזו וויא מיין גירעכטיקייט אזו וויא מיין לוטערקייט איז אקעגען זייני אוגען עם חסיד מיט אחסיד טוסטו חסד: עם נבר מיט דעם מענטש וואס איז קלאר און ריין פון עבירות בענויינטו צו אים דיינע קלארע און ריינע חסדים ועם עקש און מיט דעם פר קרימטן טוסטו פאר קרימן ואת עם עני און דאס ארום פאלק וועסטו העלפען און דיינע אוגין טוסטו אוף די וואס האלטן זיך גרוס דו זאלסט זייא דערנידערין: כי אתה דען דו גאט ביסט מיין ליכט טוהסט דער לייכטען מיין פינצטערניש כי בכה דען דורך דיין בטחון לוף איך צום חיל פון דעם שונא באלהי דורך די הילף פון גאט טוא איך שפרינגן אוף די טויערען פון מיינע פיינט און איך נעם זיי איין: האל גאט זיין וועג איז גאנץ אמרת דיא זאג פון גאט איז לוטר ער איז מקיים וואס ער איז מבטיח ער איז איין פאנצר צו אלע וואס בשיצן זיך אין אים: כי מי אל דען ווער איז איין גאט חוץ דער גאט פון ישראל און ווער איז אבשעפער אדער איין שטארקר חוץ אונזער גאט: האל מעוזי חיל דער גאט האט מיך גיטאהן שטארקען מיט כח און ער האט גימאכט

הָאֵל מָעוּזִּי חָיִל וַיַּתֵּר תָּמִים דַּרְכּוֹ דרכי קרי: מְשַׁוֶּה רַגְלָיו רגלי קרי כָּאַיָּלוֹת וְעַל־בָּמֹתַי
יַעֲמִידֵנִי: מְלַמֵּד יָדַי לַמִּלְחָמָה וְנִחַת קֶשֶׁת־נְחוּשָׁה זְרֹעֹתָי: וַתִּתֶּן־לִי מָגֵן יִשְׁעֶךָ וַעֲנֹתְךָ
תַּרְבֵּנִי: תַּרְחִיב צַעֲדִי תַּחְתֵּנִי וְלֹא מָעֲדוּ קַרְסֻלָּי: אֶרְדְּפָה אֹיְבַי וָאַשְׁמִידֵם וְלֹא אָשׁוּב
עַד־כַּלּוֹתָם: וָאֲכַלֵּם וָאֶמְחָצֵם וְלֹא יְקוּמוּן וַיִּפְּלוּ תַּחַת רַגְלָי: וַתַּזְרֵנִי חַיִל לַמִּלְחָמָה
תַּכְרִיעַ קָמַי תַּחְתֵּנִי: וְאֹיְבַי תַּתָּה לִּי עֹרֶף מְשַׂנְאַי וָאַצְמִיתֵם: יִשְׁעוּ וְאֵין מוֹשִׁיעַ אֶל־
יְהוָה וְלֹא עָנָם: וְאֶשְׁחָקֵם כַּעֲפַר־אָרֶץ כְּטִיט־חוּצוֹת אֲדִקֵּם אֶרְקָעֵם: וַתְּפַלְּטֵנִי
מֵרִיבֵי עַמִּי תִּשְׁמְרֵנִי לְרֹאשׁ גּוֹיִם עַם לֹא־יָדַעְתִּי יַעַבְדֻנִי: בְּנֵי נֵכָר יִתְכַּחֲשׁוּ־לִי לִשְׁמוֹעַ
אֹזֶן יִשָּׁמְעוּ לִי: בְּנֵי נֵכָר יִבֹּלוּ וְיַחְגְּרוּ מִמִּסְגְּרוֹתָם: חַי־יְהוָה וּבָרוּךְ צוּרִי וְיָרֻם אֱלֹהֵי
צוּר יִשְׁעִי: הָאֵל הַנֹּתֵן נְקָמֹת לִי וּמוֹרִיד עַמִּים תַּחְתֵּנִי: וּמוֹצִיאִי מֵאֹיְבָי וּמִקָּמַי תְּרוֹמְמֵנִי
מֵאִישׁ חֲמָסִים תַּצִּילֵנִי: עַל־כֵּן אוֹדְךָ יְהוָה בַּגּוֹיִם וּלְשִׁמְךָ אֲזַמֵּר: מִגְדִּיל מגדול קרי
יְשׁוּעוֹת מַלְכּוֹ וְעֹשֶׂה־חֶסֶד לִמְשִׁיחוֹ לְדָוִד וּלְזַרְעוֹ עַד־עוֹלָם:

פירוש ע״ט

או עק שפרינגן זאלע שטרוכלונג ביז עס איז גבליבן נאך מיין וועג: משוה רגלי ער האט גיטאהן גרינג מיינע פיס אזו ווי די אינדן אונ אוף מיין שטארקייט טוט ער מיך שטעלין: מלמד ידי ער טוט לערנען מיינע הענט מלחמה צו האלטען אונ עס ווערט גטרעטן דר קופערנר בוגן דורך מיינע ארום ותתן לי אונ דו האסט מיר גגעבן דיין הילף וואס איז צו מיר גוועזן גליך ווי איין פאנצר אונ מיט דיין מדה פון ענוה תרבני האסטו מיך גגרייסט דו האסט דיך נוהג גוועזן מיט מיר מיט פיל ענוה תרחיב דו האסט דר בריטערט מיינע טריט אונטער מיר איך זאל ניט פאלען אונ זיי האבן זיך ניט אום גיגליטשט מיינע טריט: ארדפה איך האב נאך גיאגט מיינע פיינט אונ איך האב זיי פר טיליגט אונ איך האב מיך ניט אום גקערט ביז איך האב זיי פאר לענט ואכלם אונ איך טוא זיי פר לענדן אונ איך טוא זיי וואונדן אונ זיי קענן ניט אוף שטיין אונ זיי פאלען אונטר מייני פיס ותזרני אונ דו טוסט מיך אן גורטן מיט כח צו מלחמה האלטען דו טוסט מאכן קניען מיינע פיינט אונטער מיר ואויבי אונ מיינע פיינט האסטו גגעבן צו מיר מיט דעם אקין דו מאכסט זיי זאלן אנטלופן פר מיר מייני פיינט טוא איך פר שניידן ישעו זיי טוען זיך קערן צו זייערי אפ געטר אבער עס קען זיי קיינער פון זיי ניט העלפען נאך דעם קערען זיי זיך צו גאט וויל ער זיי ניט ענטפרן ואשחקם אונ איך טו זיי צו מאלן אזו ווי דעם שטוב פון דער ערד אזו ווי דאס ליים פון די גאסען טוא איך זיי דינן דין מאכן אונ טוא זיי טרעטען ותפלטני אונ דו האסט מיך גמאכט אנטרינן פון די קריגערס פון מיין פאלק דס איז דואג אונ אחיתופל אונ שאול אונ די זיפים תשמרני דו האסט מיך גהיטן דאס איך זאל זיין איין ראש איבר די פעלקר עם לא ידעתי דם פאלק וואס איך ווייס עס ניט די טוען מיך דינן דר מדרש שרייבט דוד הט גבעטן גאט אונ הט גזאגט תשמרני לראש גוים דו זאלסט מיך מאכן איך זאל זיין איין ראש צו די הארן ארום ארץ ישראל דם פאלק וואס איך ווייס זייא ניט זאלען מיך דינען בני נכר די פרעמדע פעלקער זאלן לייקנען אונ זאלן זאגן פר מיר ליגינט מחמת מורא לשמוע אוזן צו דעם הערונג פון דעם אויער זאלן זיי הערן צו מיר אפילו אונטר מיינע אויגן זאלן זיי מורא האבן פר מיר ווען זייא וועלען נאר הערען מיין גבאט בני נכר די פרעמדע פעלקער ארום ארץ ישראל יבולו זאלן מיד ווערען אונ זאלן הינקעדיג ווערן מחמת די שווערע יסורים פון זייער פאר שליסונג וואס איך וועל זיי שטראפען מיט זיי חי יי דר גאט וואס לעבט אייביג דער הט עס מיר גיטאהן דיא אלע ניסים אונ גלובט איז מיין בשעפר אונ מיין שטארקר אונ דער הובן איז גאט וואס ער איז דער שטארקר פון מיין הילף האל דער גאט וואס גיט נקמות צו מיר ארום ארץ ישראל אונ ער מאכט נידרין פעלקר אונטער מיר ומוציאי אונ ער איז מיין אום ציהר פון מיינע פיינט אונ פון די וואס שטייען אוף מיר אוף טוסטו מיך דער הייבען מאיש חמסים פון דעם מאן וואס וויל מיך רויבן טוסטו מיך מציל זיין דער תרגום שרייבט דאס גייט אוף גוג ומגוג מאיש חמסים פון דעם רויבער דאס איז גוג זאלסטו מיך מציל זיין על כן איבר דעם וועל איך דיך גאט לויבן צווישן די פעלקר אונ צו דיין נאמן וועל איך זינגען לוב גיזאנג מגדול ער דער גרייסט דיא הילף פון זיין מלך אונ ער טוט חסד צוא זיין גיזאלבטען צוא דוד אונ צוא זיינע קינדער ביז אייביג: